

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE DEĞİŞEN DİNAMİKLER

TÜRKİYE EKONOMİ POLİTİKALARI ARAŞTIRMA VAKFI
TOBB EKONOMİ VE TEKNOLOJİ ÜNİVERSİTESİ

Uluslararası İlişkiler Bölümü

Ortak Çatıştay Raporu

Kasım 2006

tepav

türkiye ekonomi politikaları araştırma vakfı

TOBB EKONOMİ VE TEKNOLOJİ ÜNİVERSİTESİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BÖLÜMÜ

TEPAV & ETÜ
Özel Yayın

Çalıştay Raporu Dizisi
10/06/002

Bu yayında yer alan görüşler yazarlara aittir ve kurum olarak TEPAV ve/veya ETÜ'nün görüşleriyle bire bir örtüşmeyebilir.

Yayına Hazırlayanlar: İpek AYDIN, Cihan DİZDAROĞLU

Bu yayının tüm hakları saklıdır. Yayının hiçbir bölümü, Türkiye Ekonomik Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) ve TOBB – Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi'nin (ETÜ) izni olmadan, hiçbir elektronik veya mekanik formatta ve araçla (fotokopi, kayıt, bilgi depolama vb.) çoğaltılamaz.

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE DEĞİŞEN DİNAMİKLER

TEPAV ve TOBB EKONOMİ VE TEKNOLOJİ
ÜNİVERSİTESİ Uluslararası İlişkiler Bölümü
Ortak Çatıştay RAPORU
Ekim 2006

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE DEĞİŞEN DİNAMİKLER

Çalıştay Raporu

I. OTURUM: AB'NİN İÇ YAPISI

Moderatör: Prof. Serdar SAYAN, TOBB – Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi

Sunum: AB Ekonomisi

AB Ekonomisinin Mevcut Durumu ve Geleceğe Dönük Projeksiyonlar
Prof. Lerzan ÖZKALE, İstanbul Teknik Üniversitesi

Sunum: Birliğin Siyasi Dinamikleri

Anayasal Anlaşmadaki Açmazlar
AB'nin İçinde İç Entegrasyon Süreci
Avrupa'daki İktidarların Siyasi Yönelimleri
Yrd. Doç Sanem BAYKAL, Ankara Üniversitesi

Sunum: AB'nin Sosyo Kültürel Dinamiği

İrkçilik, İslam Fobisi, Avrupa'nın Demografik Yapısı
AB'de Çok Kültürlülük Algılaması
Prof. Nilüfer NARLI, Bahçeşehir Üniversitesi

II. OTURUM: AB'NİN DIŞ İLİŞKİLERİ

Moderatör: Prof. Mustafa AYDIN, TOBB – Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi

Sunum: Genişleme & Komşuluk İlişkileri

AB'nin Genişleme Stratejisi
Yrd. Doç. Dr. Sevilay KAHRAMAN, Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Sunum: Transatlantik İlişkiler

NATO, Terör Odaklı Stratejiler
Prof. Beril DEDEOĞLU, Galatasaray Üniversitesi

Sunum: Dış Ekonomik İlişkiler

AB'nin Dış Ekonomik İlişkilerini Belirleyen Parametreler
Prof. Canan BALKIR, Dokuz Eylül Üniversitesi

III. OTURUM: KÜRESEL AKTÖR OLARAK AB

Moderatör: Büyükelçi Nihat AKYOL, TOBB

Sunum: Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP)

AB'nin Uluslararası Platformda Büyük Güç Olması
Prof. Ali KARAOSMANOĞLU, Bilkent Üniversitesi

Sunum: Avrupa'nın Enerji Politikaları ve Dış Politikasına Etkileri

Avrupa Enerji Yolları
Prof. Meliha ALTUNIŞIK, Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Sunum: AB'nin Geleceğinde Türkiye'nin Yeri

Küresel Güç Avrupa Birliği İçinde Türkiye'nin Rolü
Prof. Atila ERALP, Orta Doğu Teknik Üniversitesi

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE DEĞİŞEN DİNAMİKLER

Çalıştay

TOBB-ETÜ Senato Salonu, 18.10.2006
Yuvarlak Masa Toplantısı

Açılış Konuşması – Güven Sak

Avrupa Birliği (AB) sürecinde son derece kritik bir dönem içerisindeyiz. Daha önce düşündüklerimizi yeniden gözden geçirmemiz gereken bir dönemden geçiyoruz ve ben hala daha bu sürecin çok önemli olduğunu düşünüyorum. Gelişmelere, Avrupa'daki Türkiye'ye yönelik tepkilere bakarken herhalde şöyle de düşünmek gerekiyor, aslında dünya son derece hızlı bir şekilde değişiyor. AB'deki partnerlerimiz de aslında bizim gibi sıkıntı içerisinde çünkü aynı sürecin aynadaki yansıması onları etkiliyor. Bugün Avrupa'da Türkiye aleyhinde çıkan seslerin temel nedeni aynı dönüşüm sürecinden onların da etkileniyor olmasıdır. Hepimizi etkileyen son derece derin, önemli ve kesin bir iktisadi dönüşüm süreci dünyada oluyor. Dünyanın sıklet merkezi değişiyor.

Herhalde şunu unutmamak lazım, AB'deki partnerlerimizin bir bölümü onu unutuyorlar, genişleme süreci AB'nin aslında dünyadaki dönüşüme ayak uydurma, ona entegre olma yöntemidir. Aslında öyle başlamıştı, öyle gidiyordu ve öyle devam ediyor olması gerekiyor. Bizim açımızdan da AB müzakere süreci aslında düzenli biçimde küresel dönüşüm sürecine intibak etmenin bir yöntemi gibi geliyor bana. Önümüzdeki dönemde yalnızca Türkiye ile AB arasında ne olacak diye değil, bütün bizi çevreleyen koşullar arasında birlikte ne yapabiliriz diye daha çok düşünmeliyiz. Partnerlerimizin bir kısmı öyle düşünmeye alışıyorlar. Türkiye'nin de böyle bir dönemde yapabileceklerini daha iyi ortaya koyabilmesi gerekiyor. İçinde bulunduğu coğrafyanın dünya ekonomisine entegrasyonunda, global yapının bir parçası olmasında Türkiye ekonomisinin oynayacağı son derece önemli bir rol var ve sanırım Türkiye'nin bunu ön plana çıkartması gerekiyor. Türkiye'nin önemi anlaşılmalı diye beklememek lazım. İçinde bulunduğumuz dönemde ne kadar yararlı olduğumuzu gösterecek projeler üzerinde düşünmemiz lazım.

I. OTURUM

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN İÇ YAPISI

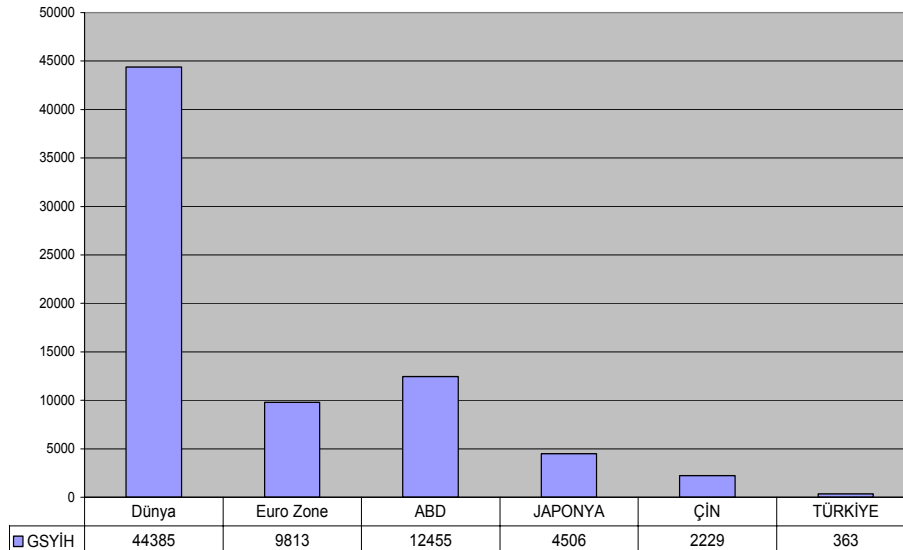
Prof. Lerzan Özkale
İstanbul Teknik Üniversitesi

Avrupa Birliği Ekonomisi

Avrupa Birliği Ekonomisinin Mevcut Durumu ve Geleceğe Dönük Projeksiyonlar

Öncelikle Avrupa Birliği ekonomisinin mevcut durumuna ilişkin birkaç rakam vererek bir hatırlatma yapmak, sonrasında da geleceğe dönük beklentiler neler onlara değinmek istiyorum. Genel olarak dünya ekonomisinin 1/3'ü Amerika, 1/3'ü Avrupa diye anlatma alışkanlığına sahipken son rakamlara bakınca artık pek de öyle olmadığı ortaya çıkıyor. Amerika, gayri safi yurt içi hâsılda (GSYİH) AB'den 3 trilyon dolar daha yukarıda fakat Çin buna müthiş bir hızla yaklaşıyor. AB'nin 90'lı yıllarda ekonomik büyüme hızı itibariyle Amerika'nın gerisinde kaldığını fakat 2000 yılının başından itibaren başlangıçtaki 2 – 3 yıl hariç, özellikle son iki yılda bir hızlanma eğilimine girdiğini görüyoruz. Avrupa'nın tamamı için büyüme hızı yükseldi dolayısıyla en azından yakın geleceğin Avrupa Birliği ekonomisi için parlak olduğunu söylemek mümkün.

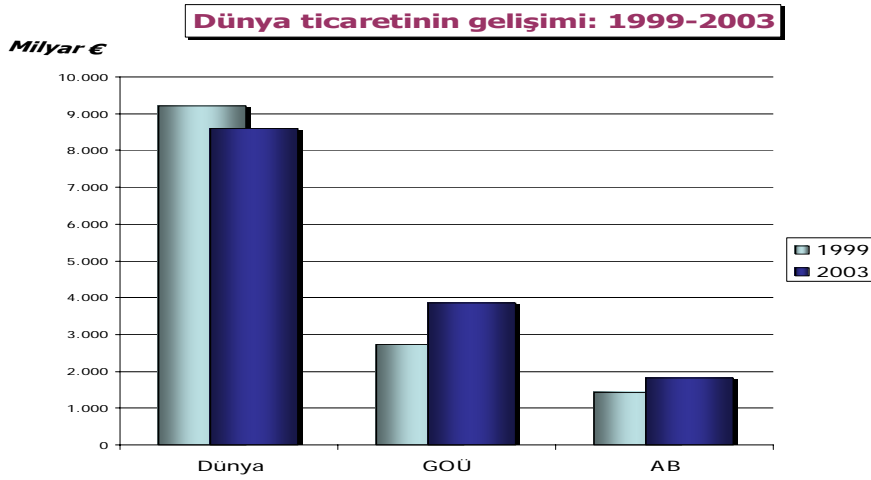
2005 GSYİH (cari ABD Doları, milyar)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
AB Büyüme	1.9	2.5	2.5	3	3.5	1.7	0.6	1.1	1.6	1.1	2.7

AB'nin, dünya ekonomisindeki bir başka ağırlıklı yeri, ticaret içindeki yeri. 1999 – 2003 yılları arasında ticaret artışında bir daralma yaşandı. Bu dört yıllık dönemde AB, gelişmekte olan ülkelerinkine yakın bir hızla ticaret artışı sergiledi bu önemli bir gösterge. Bunun biraz ayrıntısına bakmakta yarar var çünkü AB'nin önemli bir özelliği burada ortaya çıkıyor. AB'nin dünya mal ticaretindeki payına baktığımız zaman % 18, ABD'nin çok az üzerinde dolayısıyla çok büyük bir fark yok. Bu Japonya'da ve Çin'de % 7. Hâlbuki AB'nin hizmet ticareti içerisindeki payına baktığımız zaman Amerika, Japonya ve Çin'den çok büyük ölçüde farklılaştığını görebiliyoruz. Dolayısıyla bu göstergeler bize dünya ticaretinde mal ve hizmet olarak ayırdığımızda Avrupa'nın daha ağırlıklı olarak görece üstünlüğünün hizmet ticaretinde olduğunu gösteriyor. Bu şu açıdan önemli; hizmet ticaretinin katma değeri imalat sanayinin pek çok dalından daha yukarıda dolayısıyla bu önemli veri geleceğe ilişkin olumlu beklentiler için de destekleyici bir gösterge doğrusu.

*Lerzan Özkale -
AB'nin hizmet
ticareti
içerisindeki
payına
baktığımızda,
ABD, Çin ve
Japonya'dan
büyük ölçüde
farklılaştığını
görebiliriz.*

Biraz geriye gidip AB ticaretteki bu gelişime nasıl ulaşmış diye baktığımızda; gümrük birliklerine en başta da yapılmış olan eleştiri ya da beklentisel eleştiri, bunların, kendi içerisindeki ticareti geliştirip dışarıya karşı yüksek korumacı olma ihtimallerinin yüksek olması yönündeydi. Bunu en azından tarifeler açısından görüyor muyuz diye baktığımız zaman, 1958 yılındaki tarife oranlarıyla 1996 yılındaki (Uruguay Anlaşması'ndaki son indirimler olduğu için 1996 yılı) tarife oranlarında tekstilde 1958'de ABD'den çok daha az korumacıyken, bugün koruma oranının neredeyse yakın olduğunu görüyoruz. Hazır giyim için keza öyle bir şey var. Ormancılıkta, hepsinin birlikte düşüş sağladığını ama kâğıt ürünlerindeki başlangıçtaki korumacı yapısını bugün hala sürdürdüğünü görüyoruz. Tabloya göre söyleyebileceğimiz şey; başlangıçtaki beklentiler sağlanmış ve AB gerçekten 1996'da dünyadaki diğer iki büyük ticaret ortağından daha yüksek koruma oranlarına sahip. Yalnız burada şunu unutmamak lazım; 1958 yılını dikkate aldığımızda AB çok daha homojen ve birbirine yakın ekonomik gelişme düzeylerine sahip altı ülkeden oluşurken 1996 yılında dört genişleme gerçekleştirmiş çok daha heterojen bir yapı. Dolayısıyla bu korumacılığın yeni katılan ülkelerin yapıya uydurulmasına çalışırken ortaya çıktığını da söylemek mümkün. Yani başlangıçtan hedeflenen bir koruma anlayışı olmadığına yönelik bir savunma da var.

Tarife Oranlarındaki Değişim

Mal grubu	1958		1996		
	AET(6)	ABD	AB(15)	ABD	Japonya
Tekstil (hazır giyim hariç)	16	26			
Hazır giyim	21	32.5			
Tekstil, hazır giyim			9,8	11,3	10,1
Ormancılık ürünleri	16	18	3,4	3,5	3,6
Kağıt, kağıt ürünleri	15	10,5	4,7	1,8	1,2
Kimyasallar	12	24			
Kimyasallar ve petrol ürünleri			5,3	4,4	3,2
Metal eşya	16	23	4,3	3,2	0,3
Tarım, ormancılık, balıkçılık			10,7	7,9	5,0
İmalat sanayi			7,7	5,4	3,3

AB'nin ticaret partnerlerine baktığımızda; AB'nin ithalat ve ihracat yaptığı ülkeler arasında ABD ilk sırada ve dış ticaret fazlası veriyor. Çin ve Japonya ile dış ticaret açığı verirken Türkiye ile dış ticaret fazlası veriyor. Aşağıdaki tablo, AB'nin kabaca dış ticaret içerisindeki ilk on ülkenin durumunu gösteriyor. Burada Türkiye'nin ilk on içerisinde gözükmüyor olması üzerinde durmak lazım. Türkiye'nin AB ithalatındaki payının % 3 olması AB'ye özgü bir şey değil, bu kendi dış ticaret performansından kaynaklanıyor. Türkiye'nin toplam dünya ticaretindeki payı bundan farklı değil. Dolayısıyla AB'nin korumacılığında Türkiye'nin etkilendiğini söylemek için bu veriler yeterli değil zaten şu anlamda da yeterli değil, biliyorsunuz dış ticaretin korumasında en azından tarifeler ve tarife benzeri yöntemlerle koruma yapılmıyor.

AB25'in Dış Ticaretinde İlk On Sıradaki Ülkeler (tutar %) 2004, AB içi ticaret hariç							
AB'nin İthalatında Pay				AB'nin İhracatında Pay			
Sıra	AB İthalatı	Milyon euro	% dünya	Sıra	AB İhracatı	Milyon euro	% dünya
<i>Kaynak: Eurostat (Statistical regime 4)</i>							
	Dünya	1.027.893	100,0		Dünya	962.648	100,0
1	ABD	157.443	15,3	1	ABD	233.912	24,3
2	Çin	126.737	12,3	2	İsviçre	74.960	7,8
3	Rusya	80.539	7,8	3	Çin	48.039	5,0
4	Japonya	73.536	7,2	4	Rusya	45.664	4,7
5	İsviçre	61.409	6,0	5	Japonya	43.067	4,5
6	Norveç	55.988	5,4	6	Türkiye	37.992	3,9
7	Türkiye	30.939	3,0	7	Norveç	30.655	3,2
8	Kore	30.203	2,9	8	Kanada	21.916	2,3
9	Taiwan	23.604	2,3	9	Avustralya	19.826	2,1
10	Brezilya	21.098	2,1	10	Hong Kong	19.155	2,0

Bu genel çerçeveyi çizdikten sonra, AB'de şu anda olup bitenlere ilişkin birkaç değerlendirme yapmak gerekirse; bir kere 1970'lerden bu yana tarımın istihdamdaki payının % 12'den % 4'e düşerek ciddi ölçüde azaldığını görüyoruz. Türkiye için böyle bir şey henüz uzak bir hayal. Zaman zaman Türkiye'de tarımın istihdamdaki payının azaltılması gereğinden söz ediliyor, bunun doğruluğunu reddetmek mümkün değil fakat bunu nasıl yapacağımız, kaynağını nereden bulacağımız, tarımdan aktaracağımız nüfusun nasıl istihdam edileceği, nasıl bir eğitimden geçirilerek hangi alanlarda çalıştırılabileceği gibi konularda pek bir şey konuşmuyoruz. Bu, AB ile bütünleşmek istiyorsak bizim de bunu yapmamız gerekiyor demekten ibaret oluyor yani kolaycı bir yaklaşım.

İmalat sanayinin istihdam payı içerisindeki payının % 33'ten % 20'ye inmiş olması yukarıda söylediğim hizmet sektöründeki uluslararası rekabet gücünü de açıklıyor. Yani AB, artık ekonomisindeki üretimin önemli bir kısmını hizmet sektöründe gerçekleştiriyor. Bu yapı da yine Türkiye'den çok farklı, Türkiye'de hala imalat sanayisinin ağırlığı önemli hizmetleri Avrupa'nın ki kadar gelişmiş değil.

Bunun neden ve sonuçları tartışmalı. Bu gelişmenin nedenlerine ilişkin olarak; ileri teknoloji kullanan endüstrilerde ABD ve Japonya ile, niteliksiz emek yoğun endüstrilerde Uzak Doğu ülkeleri ile rekabet edilememesini ve imalat sanayisindeki istihdam payının bu şekilde düşmesini gösterebiliriz.

Bu durumun iki tane olası sonucu olduğunu söyleyebilirim. Bir tanesi işsizlik artışı ki bu dönemde AB'de bunu görüyoruz dolayısıyla bu beklenen bir sonuç. Diğer de en çok tartışmanın yapıldığı sektörler arası ücret dengesizlikleri.

Nedenlerine bakmaya devam edersek, mesela OECD'nin 1997 yılında yaptığı bir çalışmaya göre, AB'de teknoloji ticareti açığı 4.4 milyar dolar. AB 4.4 milyar dolar açık vermesine karşılık ABD'de bu rakam 24.5 milyar dolar fazla veriyor. Yani ABD teknoloji ihraç ederken, Avrupa teknoloji ithal ediyor.

Toplam imalat sanayi ihracatı içerisindeki paylarına baktığımız zaman, AB'de ileri teknoloji ürünlerinin payı % 16'yken, bu Japonya'da % 28, ABD'de % 34 yani AB'nin teknoloji olarak görece daha geri olduğunu söylemek mümkün. Ancak 1994 – 2000 yılları arasındaki ihracat bileşimindeki değişimine baktığımız zaman da geleceğin mutlu olduğunu görüyoruz çünkü önemli havacılık, elektronik, bilgisayar gibi sektörlerde önemli bir pay artışı başarmış dünya ticareti içerisinde.

Bu verilere bakarak AB ne yaptı diye sorulacak olursa; AB 2000 yılında olağanüstü bir zirve topluyor Lizbon Zirvesi ve burada 2010 yılı için çok iddialı bir hedef ortaya koyuluyor. 2010 yılında dünyanın en dinamik ve en rekabetçi bilgi toplumunu oluşturma hedefi ve Türkiye'nin de içerisinde yer aldığı eğitim alanında AB yüksek eğitim alanının oluşturulması Bolonya süreci diğer taraftan da AB araştırma alanının oluşturulması buna yönelik 6. çerçeve programından itibaren bir paradigmaya geçildi. Bunlar önemli araçlar ama 2000'den 2010 yılına kadar bu önemli atılım gerçekleştirilebilir mi? Kapanacak olan teknoloji açığı, 6. çerçeve programının sunuşu sırasında Brüksel'de Araştırmadan Sorumlu Komiserin ifadesi ile % 30'luk bir fark. Yani son 20 yıldır kapanamayan % 30'luk bir fark var. Amerika'ya teknoloji

üretimi için 100 dediklerinde Avrupa'yı 70 ile gösterebiliyorlar ve bunu son 20 yıldır kapatamadıklarını kendileri de söylüyorlar.

Şimdi yeni üyelerin katılmış olması işi daha da güçleştiriyor. GSYİH'nın birleşimi açısından değiştiriyor çünkü bu ülkelerin bir kısmında tarımın payının AB'ye oranla yüksek olduğunu görüyoruz. Emek verimliliği açısından bir sorun yaşayacaklar son genişlemeyle birlikte ve bu ülkelerin üye ülkelere yetişmesi için anahtar olarak gösterilen çıkış noktası üretim verimliliğindeki açığın kapatılması.

Geleceğe ilişkin birkaç şey söyleyerek bitireyim. AB'nin geleceği konusundaki şüpheleri hepimiz izliyoruz. Bu Türkiye'de de çok taraftar buluyor ve zaman zaman beni de şaşırtıyor doğrusu. Türkiye'de AB bugün dağılacak olsa çok memnun olacak geniş bir kesim var. Üstelik bu geniş kesim çok geniş bir yelpazeye dağılmış durumda bunu algılamakta güçlük çekiyorum. Etnik kökenli bölünmelere işaret ederek yani Yugoslavya, Çekoslovakya gibi bölünmelere işaret ederek bu bölünmeler barış için çok önemli şeyler, bunlar varken bir taraftan o ülkeleri de içine alan bir AB neden siyasi bütünleşmeye, ekonomik bütünleşmeye gidiyor gibi bir algılama var. Tabi etnik kökenli bölünmeler çok yeni, bunların geleceğinin ne olacağı belli değil ve bunun barışın tek koşulu olup olmadığı konusu da.

Gelelim geleceğe dair olumlu beklentilere; son otuz yılda AB'deki üretim verimlilik artışına baktığımız zaman ABD'den daha yüksek olduğunu görüyoruz, bu çok önemli bir şey. Peki niye bu kişi başına düşen milli gelire yansımıyor diye baktığımız zaman bu tam Avrupalı yaşam felsefesinin bir sonucu, Avrupa verimliliği daha çok dinlenme ile kullanılıyor, ABD bunu gelire dönüştürüyor. Bu bir karar meselesi tabi ki kararı verdikten sonra bu yolda yapılacak reformun çok sancılı olacağı ortada. Şu sıralar sosyal devletten geri adım atılmaya her kalkışıldığında Avrupa'da olup biteni yakından izliyoruz ama iktisaden başarısız olunduğu konusunda hiçbir veri yok sadece bunun nasıl kullanıldığı ile ilgili bir durum bugün bulunulan nokta. Mal ve finans piyasalarında önemli reformlar başladı ve bu emek piyasaları üzerinde ciddi bir baskı kuruyor.

Yrd. Doç Sanem Baykal
Ankara Üniversitesi

Birliğin Siyasi Dinamikleri

Anayasal Anlaşmadaki Açmazlar, AB'nin İçinde İç Entegrasyon Süreci, Avrupa'daki İktidarların Siyasi Yönelimleri

AB'nin siyasi dinamikleri gibi son derece geniş kapsamlı bir konuda anayasanın içeriğine ve başına gelenlere çok fazla girmeksizin, anayasaya neden ihtiyaç duyuldu ve bugün karşımıza çıkan sorunlar nereden kaynaklandı biraz bunun üzerinde durmayı uygun görüyorum. AB bütünleşmesinin sürekli ilerleyen bir süreç olması niteliğini izah etmek için sıklıkla bahsedilen bir metafor vardır. Hepimizin bildiği gibi bisiklet üzerinde pedal çeviren bisikletçi metaforu. AB düşmemek, ayakta kalmak, varlığını devam ettirebilmek için sürekli pedal çevirip ilerlemek zorunda olan, bütünleşmeyi daha derinleştirmek mecburiyetinde hisseden bir bisikletçinin yapısı içerisinde resmedilir. Elbette kurucu antlaşmaların dibacesinde bile bu metafora imkan sağlayacak bir ibare var. Deniliyor ki;

Avrupa bütünleşmesi, üye devletler ve halkları arasında gittikçe sıkılaştıran bir birlik kurma halini ifade eder.

Olayı böyle ortaya koyduğumuzda başlangıçtan bugüne kadar bütünleşmenin sürekli bir gelişme, derinleşme çabası içerisinde olduğunu görüyoruz. Fakat 2000'li yıllardan başlayarak bugün artık özellikle anayasanın başına gelenlerden sonra gittikçe derinleşen ve ilerleyen bütünleşme anlayışının bir ölçüde zedelendiği ya da en azından sorgulanmaya başladığı olgusuyla karşılaşılıyor. Bugün artık AB'nin bütünleşme, derinleşme, siyasileşme bakımından belli bir sınıra gelip gelmediği sık sık gündeme getirilen bir olgu. Neden bu ileri sürülüyor? Bir kere genişleme artık öyle bir boyuta ulaştı ki daha önceki genişlemelerin hep derinleşmeyi tetiklediği söylenirdi bugün artık bu soru işaretine dönüştü. Fazla genişlemiş bir AB'de daha fazla derinleşmenin mümkün olacağını söyleyenlerin sayısı arttı. Yine üye devletlerin, AB dolayısıyla içinde buldukları sosyoekonomik koşulların daha fazla derinleşme, siyasi bir birlik kurmaları önünde engel teşkil ettiği özellikle neoliberal ekonomik politikalar, küreselleşme gibi baskılar altında üye devletlerin içinde bulunduğu sorunların bu çerçevede daha fazla bütünleşme taleplerinin önüne set çektiğinden bahsedilmeye başlandı. AB'de üye devletler de bu ekonomik sosyal sorunlardan önemli ölçüde etkilenerek daha fazla derinleşme, siyasi bir AB konusundaki iradeyi aralarında ortak bir hale getiremez durumundalar. Üye devletler artık tek bir ortak AB hedefi etrafında bir araya gelip de bunu gerçeğe dönüştürmek için gerekli girişimleri sergileyebilecek liderlikler sosyal, siyasi ve ekonomik yapıdan yoksun görünüyorlar. AB bütünleşmesi derinleşmesinin daha fazla ileri gitmesinin önünde bir engel de belki kendi başarısı. Bütünleşme süreci o kadar fazla alana genişledi ki, bugün artık daha fazla derinleşmeye çalıştıkça daha siyasi bir yapı olmaya gittikçe ciddi sorunlarla karşılaşacak çünkü ulus devletteki egemenlik alanlarına nüfuz etmeye başlıyor. Bu, hem üye devletlerin içinde bulunduğu ekonomik, sosyal, siyasi koşullardan hem de AB'nin başlangıcından beri devam eden demokratik meşruiyet sıkıntısından dolayı ciddi bir tepkiyle karşılaşılıyor. Karar alma süreçlerinde halkın katılımını minimumda tutan bir sistem tasarlanmış. Bu sistem gittikçe daha önemli ulusal egemenlik alanlarını bünyesine toplamaya başladığı müddetçe demokratik meşruiyeti, aidiyeti, halkın katılımı, kendi kimliğini AB'de görmesi zorlaşmaya başlıyor bu da daha fazla derinleşmenin, bütünleşmenin önünde bir engel.

Bu çerçevede, bu siyasi çerçevenin etrafında şekillenen iki farklı görüş var: Bir görüş diyor ki daha fazla bütünleşmek imkânsız mevcudu korumaya çalışalım, AB'yi bir ekonomik bütünleşme olarak tutalım, geliştirelim. Ekonomik konular üzerine belki sonuç alacağımız projelere ağırlık vererek bir AB fikri üzerinde uzlaşalım yani mevcudu ilerletmek yerine geliştirmek yoluna gidelim. Buna karşılık bir ikinci görüş siyasi bir Avrupa'ya yönelik açılımlar olmaksızın mevcudun da korunamayacağı, AB fikrinin ciddi anlamda sorgulanmaya başlayacağını ileri sürüyor. Bu iki farklı görüşe de farklı nedenlerden dolayı katılmak mümkün. Kişisel kanım; pandoranın kutusunun açıldığı. Yani artık AB bütünleşmesi halk desteğini, halkın katılımını, onların isteklerini dikkate almaksızın ve onlarla belli bir siyasi kimlik, aidiyet sağlamaksızın bırakın daha fazla ilerlemeyi mevcudiyetini devam ettirmekte ciddi sıkıntılarla karşılaşacak. İşte aslında Anayasal Antlaşma bunu sağlamanın bir aracı olarak düşünülmüştü ama başarısız oldu.

Anayasal antlaşma neyi sağlayacaktı? İki temel hedefi vardı diyebiliriz. Eğer bir siyasi yapı içerisinde meşruiyeti girdi ve çıktı meşruiyeti olarak yani bir yandan süreçler, katılım, demokratik prosedürler olarak bir yandan da sonuca ulaşmak, verimli olabilmek açısından ele alırsak Anasal Antlaşma,

Sanem Baykal -
Pandora'nın kutusu açıldı: AB, artık halkın desteğini almaksızın bırakın daha fazla ilerlemeyi mevcudiyetini bile devam ettirmede ciddi sıkıntılar yaşayacaktır.

Avrupa bütünleşmesini bu iki yönden de güçlendirmeyi hedefliyor. Bir yandan genişlemenin ardından daha etkili, daha günün ihtiyaçlarına uygun politikalar ve kurumsal yapı aracılığıyla Avrupa bütünleşmesinin hedeflerine ulaşacak bir yapı haline gelmesini öngörürken; bir yandan da AB içerisinde halkların kendilerini bütünün bir parçası olarak hissetmelerine imkan verecek bir paylaşılan değerler, bir kurucu iktidarın kendine benimseyeceği kurallar ve değerler koymak suretiyle bir araya gelmesini yani siyasi bir yapı oluşturmasını hedefliyor. İşte en fazla bu açıdan anayasal antlaşmasının başarısızlıkla sonuçlandığını görüyoruz. Avrupa halklarına adeta anayasa istemeleri kaçınılmazmış gibi yaklaşıldı. Bir anayasa istiyor musunuz ya da istemiyor musunuz sorusu yerine biz sizin için bir anayasa yaptık şimdi onaylayın tarzı bir yaklaşıma gidildi. Oysa beklenen bu anayasa oluşumunun Avrupa çapında bir kamusal alan bir Avrupalılık bilinci, bir kurucu iktidar nabzı yaratmasıydı bu elbette olamadı. Belki zaten olması da mümkün değildi bu şartlar altında. Ama önemli olan şu ki yapılmaya çalışılan halklardan gerekli desteği bulmanız. Hollanda ve Fransa'da anayasanın reddedilmesi gerçekten bu ülkelerin daha fazla siyasi entegrasyona gitmek istememelerinden mi kaynaklandı yoksa bunun arkasında başka nedenler mi vardı? Fransa ve Hollanda'da anayasanın reddinden sonra yapılan kamuoyu yoklamalarına baktığımızda bu ülke vatandaşlarının büyük ölçüde anayasa fikrine sıcak baktıklarını görüyoruz. Hala % 60'ların üzerinde büyük bir çoğunluk anayasa fikrine soyut olarak olumlu bakıyor ama mevcut anayasadan, mevcut metinden hoşnut değiller. Demek ki yeni bir sürece, yeni bir oluşuma ihtiyaç var. Peki anayasanın reddi etrafında şekillenen tartışmalar acaba Avrupa siyasi kimliğini ortaya çıkarmak bakımından hiç mi olumlu bir işlev görmedi bu da tartışılan bir unsur elbette. Belki de bu musibetten (anayasanın reddi) ciddi anlamda bir iyilik doğması mümkün çünkü Avrupa ilk kez gerçekten ne olduğu, ne olacağını, geleceğini tartışmak için önemli bir fırsat ele geçirdi. Burada artık daha teknokrat, elitist bir yapı yerine belki daha altlara inerek, onların isteklerini dikkate alarak ya da bunları yönlendirmeye çalışarak bu çerçevede neler yapılıyor hepimiz yakından takip ediyoruz.

Kısaca söylemek gerekirse; bildiğiniz gibi anayasanın onay süreci 2005 Haziran'ında zirvede alınan kararlarla belli bir süre için donduruldu Ne bekleniyordu? Avrupa'da çok geniş kapsamlı bir tartışma, bundan sonra ne yapacağız bir düşünme süreci. Bu düşünme süreci bir yıl olarak tasarlanmıştı, 2006 Haziran'ında sona erecekti. Bu sürecin verimli geçtiğini söylemek mümkün değil. Üye devletler bu süreç içinde onay işlemlerini durdurdular ama bir kısmı devam etti. Şu an itibariyle 15 üye devlet anayasa taslağını onaylamış durumda, Finlandiya'nın da çok yakın bir zamanda bu onayı gerçekleştirmesi öngörülüyor. Sekiz üye devlet henüz hiçbir işlem yapmış değiller özellikle Avrupa bütünleşmesinin siyasi bir yapıya dönüşmesine şüpheyle bakan devletlerin bunlar arasında olduğunu görüyoruz; İngiltere, İsveç gibi. Tabii iki devlette reddedilmesi bu sonucu doğuran temel etken oldu. Ardından bir yıllık süreçten sonra yapılmak istenen geçtiğimiz Haziran ayında yine toplanan Zirvede kararlaştırıldı. Burada; 2007'nin Mart ayında yani kurucu antlaşmaların ellinci yıl dönümüne gelen bir tarihte o zaman dönem başkanlığını yürütecek olan Almanya'nın, AB'nin geleceğine ilişkin misyon ve ortak değerlerini içerecek bir bildiri yayınlaması ardından 2007 Haziran'ında Zirveye bundan sonraki sürecin nasıl işleyeceği, onay sürecinin nasıl işlemesi gerektiği ile ilgili somut bir takım adımları içeren bir rapor sunması yönünde karara varıldı. Bu raporun ardından 2008 yılının ikinci yarısında dönem başkanlığını

üstlenecek olan Fransa'da bunları somut hale getirecek önlemleri alması gerektiği vurgulandı. 2009'da bitmesi öngörülen mevcut sürecin neden bu kadar yayıldığına baktığımız zaman Hollanda ve Fransa'da iktidar değişikliği gerçekleşmeden bir kez daha bu ülkelerin halklarına mevcut metnin ya da değiştirilmiş bir örneğinin götürülmesinin imkânsızlığı görülüyor.

Üç ayrı kamp var; anayasayı onaylayanlar noktasına virgülüne dokunulması taraftarı değiller hele ki İspanya gibi bunu referanduma sunup da halkoyu alan bir ülke ben yeni bir metni halka götürmek istemem diyor, bu son derece haklı meşru bir neden. Bunun karşısında Hollanda ve Fransa'da aynı metni bir kez daha halkımıza götürmemiz ciddi demokratik meşruiyet tartışmaları yaratır diyerek durumu ifade ediyorlar, onların da son derece haklı bir argümanları olduğu ileri sürülebilir. Tabi henüz onay işlemine başvurmamış şu anki mevcut durumdan hoşnut olduğu söylenebilecek İngiltere, İsveç, Danimarka gibi ülkeler bekleyip görme taraftarı. Tüm bu ülkelerin arasında çıkan öneriler mevcut metnin olduğu gibi onaylanması, bazı ufak tefek değişikliklerle yeniden onay süresine girilmesi ya da kapsamlı bir değişikliğe gidilmesi şeklinde şekilleniyor. Tabi bu kapsamlı değişiklik çerçevesinde mesela Sarkozy gibi iktidara gelmesi muhtemel olan kişilerden biri sadece AB'nin değerlerini içeren, polikalara yer vermeyen mini bir anlaşma öneriyor. Bu seçeneklerin her biri mümkün ama her biri de o ölçüde imkânsız çünkü her çözüm yolunda ciddi eleştiriler var. Yeniden bir konvansiyon toplantısı, yeniden anayasa metni hazırlanması oldukça zor. Bu itibarla AB'nin şu an için gerçekten gelecekte alacağı şekil nasıl bir siyasi yapıya da ekonomik bütünleşmenin ötesine giden gerçekten meşruiyeti tartışılmayan ciddi bir kimlik ve aidiyet temeli haline gelen bir yapı haline gelip gelemeyeceği bugünden görülebilecek bir durum değil. Ama bana sorarsanız, bugünden AB'nin geleceği hakkında karamsar olmaya da gerek yok. AB çok ciddi bir krizle karşı karşıya ama bu krizi de aşmanın yolunu bulmak zorunda, bu yolu bulamıyorsa sadece bir ekonomik bütünleşme olarak kalmayı seçecekse dünya üzerinde gittikçe etkisinin azalacağı tartışılmaz. Bu konu belki her birimizin üzerinde uzlaşacağı bir temel gereklilik çünkü Avrupa bütünleşmesi artık kendine II. Dünya Savaşı'nın ardından ortaya koyduğu hedeflerin ötesine geçecek yeni bir şeyler bulmalı ki mevcudiyetinin gerekliliği tartışılmasın.

Dolayısıyla bana sorarsanız siyasi bir bütünleşme özellikle ortak dış ve güvenlik politikası, adalet ve içişlerinde işbirliği gibi alanlarda daha fazla yetki devrini halk katında meşru kılacak bir bütünleşme kaçınılmaz. Neden dersiniz; AB ancak ve ancak bu alanlarda ilerlediği müddetçe varlık sebebini hem kendisine hem dünyaya hem de vatandaşlarına izah etme imkanı bulacak. Dış politika, adalet ve içişlerinde işbirliği özellikle küreselleşmeden doğan bir takım endişeleri de gidermekte temel rol oynayabilecek unsurlar ama tabi bunlar AB'deki ekonomik ve sosyal şartların nasıl gelişeceğine son derece bağlı. Bu şartlar eğer iyi gitmezse, Lizbon ajandasında hiçbir mesafe kaydedilemezse AB'nin refah mevcudiyetinin sorgulanması da kaçınılmaz olacaktır.

Prof. Nilüfer Narlı
Bahçeşehir Üniversitesi

Avrupa Birliği'nde Yeni Kültürel Dinamikler:¹ Birlikte Yaşayabilme İçin Yeni Bir Paradigma Arayışında Kozmopolitanizm*

Giriş

Demokrasinin temel unsurlarından birisi farklılıkların birlikte yaşayabildiği bir sosyal-siyasi çevre ve hukuk düzeninin oluşturulmasıdır. Demokrasinin vazgeçilmez koşulları olan serbest seçimler; vatandaşın siyasi katılımı, fikir özgürlüğü ve toplanma hürriyeti gibi temel siyasi haklar ve hukuk devleti gibi koşullar demokrasiyi güçlendirecek ve sürdürecektir, kültür eksik ise demokrasi kırılganlaşacaktır. Avrupa Birliği üyesi ülkeler ve aday ülkeleri ilgilendiren en önemli meselelerinden birisi, farklılıkların düşmanlıklara dönüşebildiği bir ortamda nasıl birarada yaşayabiliriz sorusudur.

Bu tebliğin ele aldığı **sorunsal** şöyle tanımlayabiliriz: Farklılıkların, özellikle dini ve kültürel farklılıkların siyasi gerilim ve çatışmalara dönüştüğünü gözlemlediğimiz bir dönemde, birlikte yaşayabilmemiz için nasıl bir kültürel proje ve paradigmaya ihtiyaç var. Bu kültürel projenin oluşmasında yeni kültürel dinamikleri hangi kaynaklarda ve düşünce sistemlerinde bulabiliriz.

Soğuk Savaşı sonrasında barış inşa edebilmek için nasıl bir dünya düzenine ve felsefeye ihtiyaç var sorusu tekrar karşımıza çıktı. Bu sefer sorun daha karmaşık. Savaşlar eskisi gibi sadece devletler ve onların iyi tanımlanmış ordular arasında geçmiyor; devlet dışı örgütler de yeni bir aktör olarak ortaya çıktı. Bu asimetrik savaşta, konvansiyonel savaşlarda olduğu gibi düşman tanımlı yapılarırken asker ve silah gücü dışında başka ölçütler ve parametreler göz önüne alınıyor. Her yerde her zaman karşımıza çıkacak görünmez bir düşman varlığı kavramı ile karşı karşıyayız. Bu görünmez düşman aranırken göçmenler referans olabiliyor.

Avrupa Birliği ülkelerinde yaşanan entegrasyon sorunu ve son on yılda sayıları artmış olan kaçak göçmenler Avrupa'da yaşanan sorunların nedeni olarak görülmeye başladılar. Dünyanın birçok bölgesinde acil çözüm bekleyen kemikleşmiş çatışmalar dünya barışına engel oluştururken, 11 Eylül 2001 sonrasında Amerika Birleşik Devletleri ve Batı Avrupa'da, Arap ve Müslüman kökenli göçmen kişiler önyargılar ve ötekileştirme nedeni ile muhtelif sorunlar yaşamaya başladılar. Avrupa kentlerinde artan suç oranları, holiganizm, uyuşturma sorunu ve terörizm gibi sorunlar göçmenlerle ilişkili olarak algılanıyor. Medyada bu konular dile getirilirken, göçmenler sadece stereotipler olarak değil, öteki ve "şeytanlaştırılmış" öteki olarak sergilenebiliyor. Medyanın anlatımında sorun çıkaran insan bir kişi olarak değil, bir etnik ve dini grubun üyesi olarak ele alınıyor ve zaman zaman kültürcü argümanlar verilerek bu tür konular tartışılıyor.

Avrupa'nın 11 Eylül'ü olarak görülen Madrid (11 Mart 2004) ve Londra (7 Temmuz 2005) bombalamalarında çok sayıda sivilin hayatını kaybetmesi ve terör örgütü El Kaide'nin hunhar eylemi ile karşılaşan Avrupalılar, Hollandalı yönetmen Teo Van Gogh'un yaptığı bir film nedeni ile Faslı bir kişi tarafından öldürülmesi (2004) ile infial yaşadılar. Ülkede yaşayan Müslümanlara karşı önyargılar güçlenmeye başladı.

¹ Bu yayında, Prof. Narlı'nın toplantı için hazırladığı tebliğ kullanılmıştır.

Entegrasyon Sorunları ve Çok-Kültürlülüğün İflası Tartışması

Göçmenler ile ilgili sorunlar ve terör dile getirilirken, Avrupa ülkelerinin uzun yıllardır benimsediği çok-kültürlülük de eleştirilerin hedefi oldu. Hem liderler, hemde entellektüeller çok-kültürlülüğü, şu argümana dayanarak eleştirmeye başladılar: Demokrasinin sürdürülmesinde temel olan evrensel normları hiçe sayması ve kültürel farklılıklardan farklı hukuk uygulaması talep ederek hukuk birliğini bozması ve kültürel farklılıklardan demokratik ilkelerle çelişen siyasi talepler üretmesi.

Örneğin 2004 yılında Alman Başbakanı Gerhard Schröder, “Göçmenlerin Alman yasalarına uyması ve Almanların demokrasi uygulamalarını kabul etmesini” vurguladı. Schröder ayrıca, “demokrasinin hukuk dışı paralel toplumları ve yaşam alanlarını asla tolere etmeyeceğini”² söyledi. Bu konuşmalar yapılırken, Almanya’da diğer bir eleştiri de camiler etrafında oluşan “paralel toplumlarda” “nefret vaizleri”nin üstlendiği ve Müslümanları yanlış yönlendirdiği ifadeleri ile dile getirildi.³ Benzer görüşler bugünün Almanya Başbakanı Angela Merkel tarafından Hıristiyan Demokratik Birliğin, Aralık 2004 yıllık toplantısında da dile getirilmişti. Sayın Merkel konuşmasında, göçmenlerin Almanya’nın normlarına saygı göstermesinin ve kabul etmesinin önemini vurgulayan cümleler kullanmıştır. Hıristiyan Demokratik Birliğin 2005 yılında yapılan yıllık toplantı konuşmasında ise “çok-kültürlü toplumun başarılı olamayacağını”⁴ anlatmış ve “çok-kültürlülüğün iflas ettiğini”⁵ söylemiştir.

Almanya’daki çok-kültürlülük tartışmaları İngiltere’de de yankılandı. Lord Tedbit çok-kültürlülük değil entegrasyon gerekli görüşünü dile getirerek göçmenlerin topluma uyum sağlaması ve entegre olmasının önemini vurgulamıştır. Lord Tedbit, son 10 yıldır çok-kültürlülüğü eleştirdiğini ve toplumları toplum yapının kültür olduğunu ve insanları ırk, din ve dile göre farklılaştırmanın ve buna dayalı kimlik ve örgütlenme oluşturmanın kültürel ayrıkhçılığa yol açacağını belirtmiştir.⁶ Çok-kültürlülüğün, Avrupa’da yaşanan göçmen ve entegrasyon sorunlarını karmaşık bir hale getirmesi ve toplumun geçmişten getirdiği köklü kültürü tehdit etmesinin yanı sıra, topluma yeni katılanlara da çözüm sağlamadığı görüşleri Avrupa ülkelerinde, Fransa, Hollanda ve Belçika’da 2004–2006 yıllarında çok sayıda siyaset insanı tarafından sıklıkla dile getirilmiştir.

Siyasetçilerin yanısıra birçok entelektüel, çok-kültürlülüğün geçerliliğini yitirdiğini ve kültürel

² Bu alıntı için bkz: “Germans argue over integration” (“Almanlar Entegrasyonu Tartışıyor”), Ray Furlong, *BBC News*, Berlin 30 Kasım, 2004. [Hhttp://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4056109.stm](http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4056109.stm)H.

Ayrıca bkz: “Germany’s Second Unification” (“Almanya’nın İkinci Birliği”), Claus Christian Malzahn, *Der Spiegel*, Nisan 6, 2006.

<http://service.spiegel.de/cache/international/0,1518,410102,00.html>.

³ Çok kültürlülük ve göçmenlerin entegrasyon sorunları tartışmaları için bkz: [Hhttp://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4056109.stm](http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4056109.stm)H.

⁴ Merkel’in konuşmaları için bkz: “Germans argue over integration” (“Almanlar Entegrasyonu Tartışıyor”), Ray Furlong, *BBC News*, Berlin, 30 Kasım, 2004.

[Hhttp://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4056109.stm](http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4056109.stm)H. Merkel’in 2005 yılındaki konuşmasından alıntı için bkz: *International Workshop on the Reassessing multiculturalism in Europe, Critical debates, changing policies and concrete practices*. International Workshop, University of Oxford, 30 Haziran – 1 Temmuz 2006.

⁵ Bkz: “Multiculturalism Fails in Germany” (“Almanya’da Çok-kültürlülüğün İflası”) Michael Burker, [Hhttp://www.garnertedarmstrong.ws/Mark_Wordfroms/manews0058.shtm](http://www.garnertedarmstrong.ws/Mark_Wordfroms/manews0058.shtm)H.

⁶ Bkz Lord Tedbit’in “Integration not Multiculturalism” (“Çok-kültürlülük Değil, Entegrasyon”), [Hhttp://theconservativevictory.blogspot.com/2005_08_01_theconservativevictory_archive.html](http://theconservativevictory.blogspot.com/2005_08_01_theconservativevictory_archive.html)H.

ayrılıkçılığa yol açtığını tartışmaya başlamıştır. Fransız sosyolog Gilles Kepel, "Islam and the West" kitabında çok-kültürlülüğün eleştirisini yaparken İslamcılarının çok-kültürlülüğü benimsemelerinin en önemli nedeni olarak, İslami normlara dayalı bir sosyal yaşamı tesis etmek için dini ve kültürel farklılıkları çok-kültürlülük argümanlarına dayanarak meşrulaştırma çabası olarak gösterir. Oxford Üniversitesi'nde yapılan "çok-kültürlülüğün gözden geçirilmesi" atölye çalışmasında birçok Avrupalı entellektüel çok-kültürlülüğün yarattığı sorunları ve mevcut entegrasyon, önyargı ve kültürel çatışma sorunlarına çözüm önerileri üretmediği konularını tartıştılar.⁷ Fransa'da 2005 Aralık ayında çıkan isyanlar ve çok sayıda arabanın yakılması göçmenlerin entegrasyon sorununu tekrar gündeme getirdi. Eğitim sisteminde yeni uygulamalar, her bir göçmenin yaşadığı ülkenin dilini öğrenmesi, din derslerinin yaşanan ülkenin dilinde yapılması alınacak temel tedbirler olarak öne çıktı.

Din derslerinin ve dini hizmetlerin devlet denetimden geçmesi düşüncesi, şimdiye kadar din ve devlet işlerini tamamen ayıran Batı Avrupa ülkelerini Türkiye modeli devletin dini regüle etmesine yaklaştırdı. Son yıllarda AB ülkelerinde İslamcılığın bir soruna dönüşmesi din-devlet ilişkilerine yeni model arayışına yol açtı. Laik bir devletin dini neden Diyanet İşleri Teşkilatı ile regüle ettiğini eleştiren Alman ve Fransız entellektüelleri, Türkiye modelini bugün bir çözüm olarak görüyor. Yani çok-kültürlü proje bağlamında her bir dinin, özerk dini cemat tarafından yönlendirilmesi anlayışından vazgeçiliyor. Dini eğitim, göçmenlerin tam entegrasyonu açısından ele alınıyor.

Tüm bu tartışmalar çok-kültürlülüğün aşağıdaki endişeler ile birlikte anılmasına yol açtı. Kültürel ayrılıkçılık; paralel toplumların ortaya çıkarak devletin bütünlüğüne tehdit oluşturması; sosyal ve siyasi dayanışmanın çökmesi ve kültürel ve dini farklılıklara dayalı siyasi taleplerin yapılması (İngiltere örneğinde olduğu gibi Müslümanların aile hayatını düzenleyen farklı hukuk uygulaması fikrini desteklemesi⁸). Burada şu soru karşımıza çıkıyor, dünya barışını ve demokrasiyi sürdürmek ve güçlendirmek için yeni paradigma temelinin oluşturacak felsefe nerede?

Kosmopolitanizm, Yeni bir Paradigma ve Kültürel Proje

Kosmopolitanizm, birlikte barış içinde yaşamak için kavramların ve uygulamaların oluşması için başvurulacak bir felsefe olarak yeni açılımlar getirebilir. Eski Yunan filozoflarına dayanan kosmopolitanizm, farklılıkların birlikte yaşaması için gereken kültürel bir projenin oluşmasına temel teşkil edebilir. Kosmopolitanizm, Yunanca kelime olan kosmopolitês (dünya vatandaşı), kelimesinden türemiştir ve geniş bir sosyal-siyasi felsefeye hakimdir.

Tüm insanlığa mal olmuş bir filozof olan Sokrates'e kadar giden kosmopolitan felsefeye eski Yunan'da en büyük katkıyı Sokrates'in öğrencisi Kinik filozof Sinoplu Diogenes (MÖ 412-323) yapmıştır. Kendisine nereden geldiği sorulduğunda; "dünya vatandaşım" [kosmopolitês] demiştir.⁹

⁷ Bkz, International Workshop on the Reassessing multiculturalism in Europe, Critical debates, changing policies and concrete practices. International Workshop, University of Oxford, 30 Haziran – 1 Temmuz 2006.

⁸ Bkz: Alan Travis and Madeleine Bunting, "British Muslims Want Islamic Law and Prayer at Work", *The Guardian*, Kasım 30, 2004

⁹Bkz: *Diogenes Laertius: Lives of the Eminent Philosophers* (1925), tercüme eden R. D. Hicks (Loeb Classical Library). *Diogenes Laertius: Lives of the Eminent Philosophers*, tercüme eden C.D Yonge. <http://classicspersuasion.org/pw/diogenes/>.

*Nilüfer Narlı –
Laik bir devletin dini
neden Diyanet İşleri
Teşkilatı ile regüle
ettiğini eleştiren
Alman ve Fransız
entellektüelleri,
Türkiye modelini
bugün bir çözüm
olarak görüyor*

Ortaçağlardan geçerek Aydınlanma Çağına gelene kadar kosmopolitan fikirlere rastlanmadığı söylenebilir. Rönesans (14.-16.'ncü yüzyıllar) ile eski Yunan ve Latin klasikleri tekrar okunmaya başlanmıştır. Humanist felsefe kosmopolitan fikirleri destekleyen görüşleri içerir. Humanist felsefenin temsilcilerinden Hollandalı Desiderius Erasmus Roterdamus (1466- 1536)¹⁰ kosmopolitan fikirleri telefuz etmiştir.

Kosmopolitanizmin tekrar yeşermesinde, ilk modern tabii hukuk teorisi ve Aydınlanma felsefesi, insanın rasyonel bir varlık olduğu ve insan hakları nosyonlarının tartışılması ile önemli bir katkı sağlamıştır. İlk modern tabii hukuk teorisinin sekülerleştirici eğilimleri, tüm insanlığın benzer nitelikleri paylaştığı, tabii hukuk altında insan hakları ve tüm insanlığın bir bütün oluşturduğu fikirleri ile kosmopolitan anlayışın sosyal-siyasi felsefesine katkıda bulunmuştur. İkinci katkı tabii hukuk teorisi ile sosyal sözleşme arasındaki bağlantı ile açıklanabilir. Sosyal sözleşme teorileri ne kadar ulus devletlere odaklansa da, uluslararası hukuk kanunlarının oluşturulması ve tüm devletlerden oluşan uluslararası bir topluluğun uluslararası kanunlara uygun hareket etmesi fikri ile kosmopolitan siyasi-hukuk düşüncesini temellendirir.

Büyük filozof Immanuel Kant (1724–1804) kosmopolitan siyasi felsefeye ve hukuk anlayışına çok büyük katkıda bulunmuştur. Kant, "Perpetual Peace"¹¹ kitabında ulus devletlerin kendi içlerinde cumhuriyetçi fikirlere göre düzen oluştururken, uluslararası bir birlik içinde, gönüllü olarak yer almaları, ve kendi vatandaşlarının insan haklarına saygı gösterirken, yabancıların da insan haklarına saygılı olmalarının barış tesis etmekte önemli olduğunu belirtir. Kant ayrıca anayasa hukuku ve uluslararası hukuk alanları dışında üçüncü bir kamu hukuk alanı olarak kosmopolitan hukuk anlayışını ortaya atmıştır. Kosmopolitan hukuka göre vatandaşlar sadece bir ülkenin vatandaşı olarak değil, dünya vatandaşı olarak haklara sahiptirler. Kant'ın kosmopolitan hukuk anlayışı bugün varolan Uluslararası Hukuk Mahkemesi'nin temellerini oluşturmuştur.

Faydacılık felsefesinin temsilcisi Jeremy Bentham (1748-1832)¹², "tüm devletlerin ortak ve eşit faydası" fikri ile kosmopolitan bir argüman sunmuştur. İskoçyalı ekonomist ve filozof Adam Smith (1723 – 1790)¹³ ise uluslararası ticareti destekleyen ve her türlü gümrük sınırlamalarının kalkması gerektiği belirtilen fikirleri ile kosmopolitan bir ticaret hayatının ve anlayışının gerçekleşmesine ışık tutmuştur.

Türkiye'nin geçmişe dayanan heterodoks din anlayışı kosmopolitanizm ile uyumludur. Mevlana Celalettin Rumi (1207-1273) gibi büyük düşünürlerin sonsuz hoşgörü, insanlığın birliği anlayışı, insanlığın ortak rasyonel aklı paylaştığı ve kim olursa olsun bir insanın "bize" katılabileceği görüşleri ile kosmopolitan anlayışa etik ve sosyal-felsefe boyutlarında büyük katkıda bulunmuştur.

¹⁰ Bkz: Botley, Paul. *Latin Translation in the Renaissance: The Theory and Practice of HLeonardo BruniH, HGiannozzo ManettiH and Desiderius Erasmus*. London: Cambridge University Press, 2004.

¹¹ Bkz: Caspian Richards. "A commentary on the 'Perpetual Peace' of Immanuel Kant", *Journal for Interdisciplinary and Cross-Cultural Studies*. Vol 2, 1999.

¹² Bkz: Jeremy Bentham, *Principles of International Law; A Protest Against Law Taxes; Supply without Burden;* ve *Tax with Monopoly*, *The Works of Jeremy Bentham*, ed. John Bowring, Cilt. 2. New York: Russell & Russell, 1962.

¹³ Adam Smith. *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. London: Methuen and Co Ltd, ed. Edwin Cannan, 1904 Fifth Edition. Kitabı okumak için <http://www.econlib.org/library/Smith/smWN.html>.

Tüm bu filozofların katkısı ileri götürülerek ve kosmopolitanizm üzerinde çalışmalar yapılarak, siyasi ve kültürel düzlemlerde aşağıdaki temel fikirlerlere dayanan yeni kavramlar geliştirilebilir: Kültürel düzlemde, kosmopolitanizm, birlikte yaşamak için gereken kavramları içinde taşıyan aşağıdaki şu önermeleri destekler:

- İnsanlığın birliği;
- İnsanları farklı siyasi sistemler içinde yaşamalarına rağmen doğaları gereği birlikte harmoni içinde yaşama eğilimi;
- Farklılıkların tolere edilmesi;
- Tüm rasyonel insanların aynı moral topluluğun bir parçası olduğu;
- Bireyin kendi yaşam felsefesini oluştururken, farklı kültürleri harmanlaması ve bu sentezi kendine mal etmesi.

Siyasi düzlemde, kosmopolitanizm aşağıdaki şu önermeleri içerir:

- Tüm insanlığın birlikte yaşadığı dünya devleti veya düzeni oluşturma;
- uluslararası norm ve standartlarda oydaşmaya varılması;
- Tüm insanların temel hak ve özgürlüklerini teminat altına alacak uluslararası hukuk.

Sonuç

Kosmopolitanizm; bireyleri cemaat kimliği ile tanımlayan ve dayanışma ve örgütlenme sistemini bu doğrultuda oluşturarak bireyleri kültürel kompartmanlarda yalıtan ve kültürel ayrılıkçılığa yol açan çok-kültürlüğe alternatif olabilir. Bu argümanı geniş platformlarda tartışmak ve olgunlaştırmak gerekir. Bu tartışmaların yapılabilmesinde üniversitelere, düşünce kuruluşlarına ve medyaya önemli rol düşüyor. Medyanın rolünü tartışmadan önce, eğitim sisteminin dayandığı felsefenin ne olduğunu irdelememiz gerekiyor.

Birçok ülkede eğitim sistemi bize nereye ait olduğumuzu öğretme çabası içinde ait olduğumuz ülke, sosyal grup ve aile hakkında güçlü kimlik değerleri aşılır. İnsanların doğal bir bağ ile birbirine bağlı olduğu görüşünden ziyade, konvansiyonel siyasi bağları anlatmaya ve güçlendirmeye çalışır. Milli birlik ve bütünlük şuuru biz ve onlar zıtlığı üstünden kurgulanabilir; yabancı korkusunu ve düşmanlığı besleyecek görüş ve duygular aşılanabilir. Bu anti-kosmopolitan bir anlayıştır ve “bizim grup” haricindekileri ve onların kültürünü dışlar, hatta ötekileştirir. Bu anlayış birlikte barış ve harmoni içinde yaşama kültürünün gelişmesini engeller ve tohumlarını yok edebilir.

İnsan hareketliliğinin küreselleştiği, sürekli olarak yabancı ve öteki ile karşılaşmalar ve birbirinin kültürüne karşılıklı nüfus etmelerin arttığı bir dünyada yaşıyoruz. Böyle bir dünyada eğitim sistemi, medya ve liderlere düşen görev, birlikte harmoni içinde yaşamamızı sağlayacak kültürün inşası için teşvik edici ve destekleyici bir tavır almalarıdır. Liderler söylemlerinde ve eylemlerinde, eğitim sistemi müfredat ve eğitim felsefesinde kosmopolitan dünya görüşünü desteleyebilir. Tarih kitaplarında her türlü ayrımcı ve önyargılı cümlelerin elenmesi, kültürler-arası etkileşim ve iletişim derslerinin konması, karşılaştırmalı din tarihi okutulması son derece önemlidir. Öğretmenlerin kosmopolitan bir anlayışı öğrencileri ile paylaşmaları, öğrencileri dar kalıplar ile düşünce üretmekten kurtulabilir ve vizyon sahibi kosmopolitan bir birey olmalarını sağlar.

*Nilüfer Narlı -
Geniş kitleleri
bilgilendiren bir
kurum olarak
medya,
“ötekileştirme”den
kaçınmalıdır.*

Bireyin sosyalleşmesi ve sosyal normları benimsemesinde rolü giderek artan medya, sadece bir sosyalleşme ajanı olarak değil, aynı zamanda geniş kitleleri bilgilendiren bir kurum olarak “ötekileştirme”den kaçınmalıdır. Öncü rol oynayabilmek için üniversiteler ve medyanın şu üç işlevi önemlidir. Önyacı, hoşgörüsüzlük ve ötekileştirmeyi teşvik eden dil kullanımına karşı çıkarak ve bunlardan kaynaklanan sorunları tartışmaya açarak birlikte yaşama kültürü projesini destekleme. İkinci olarak, çatışmaları tırmandırabildiği gibi, medyanın çatışma çözümünde rol oynaması. Üniversite ortamında mümkün olduğu kadar farklılıkların tartışılabilirdiği bir ortam yaratmak ve çatışma çözümü gibi dersleri teşvik etmek. Felsefe derslerinin genel eğitim ve seçmeli dersler içinde yer alması. Üniversitenin üçüncü işlevi siyasi kampların oluşmasını önleyici tartışma zeminleri hazırlamak ve belli bir siyasi görüşün dogmatik hakimiyetini önlemek. Benzer şekilde, medya şiddeti doğallaştırıcı bir rol oynadığı gibi, şiddete karşı bir kampanya oluşturarak barış kültürüne katkıda bulunabilir. Savaş haberleri yapılırken şiddetin doğallaşmaması ve çatışan taraflar ile ilgili haberlerin objektif bir dil kullanılarak verilmesi önemlidir

* Bu tebliğe konu olan kosmopolitanizmin yeni bir dünya görüşü için nasıl katkıda bulunacağı sorusuna cevap ararken, Prof. Dr. Pınar Canevi ile konuya ilişkin tartışmalardan son derece yararlandım.

II. OTURUM

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN DIŞ İLİŞKİLERİ

Yrd. Doç. Dr. Sevilay Kahraman
Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Genişleme ve Komşuluk İlişkileri

Avrupa Birliği'nin Genişleme Stratejisi

Mayıs 2004 yılında AB'ye 10 yeni üye ülkenin katılması, AB'nin iç politika konularının yanı sıra dış ilişkilerinde de yeni bazı girişimleri gündeme getirmiştir. Bu on yeni üyenin katılmasından birkaç gün sonra Avrupa Komisyonu, AB komşuluk politikası stratejisi belgesini yayınlamıştır. Sunumunda AB'nin genişleme ve komşuluk politikasını ayrıntılı olarak ele almak yerine genişleme ve komşuluk ilişkisi ve bu ilişkinin AB bütünleşmesinin yeniden yapılanmasını nasıl etkilediği üzerinde durmak istiyorum. Genişleme ve komşuluk ilişkisi meselesine girmeden önce genişlemenin Avrupa bütünleşmesi içerisindeki yerini biraz açmak istiyorum.

Avrupa bütünleşmesi çok boyutlu bir süreçtir. Bu süreçleri sırasıyla siyasal, kurumsal, güvenlik ve tutumsal ya da sosyolojik bütünleşme olarak tanımlayabiliriz. Özellikle son genişlemenin, bütünleşmenin bu dört boyutuna etkilerinin değerlendirilmesinde dikkati çeken bir nokta, genişlemenin daha bilinen siyasal ve kurumsal etkilerinin yanı sıra son süreçte güvenlik ve tutumsal boyutlarının da daha sıkça tartışılıyor olmasıdır.

Güvenlik bütünleşmesi boyutundan bakılacak olduğunda AB bir güvenlik topluluğudur. Dolayısıyla AB, barış, istikrar ve güven alanını çevresine doğru genişletme projesi olarak da görülebilir. Genişleme saf AB sınırlarının değil aynı zamanda ortak değerlerinin de yeni ülkeler tarafından paylaşılması, gözetilmesi sürecidir. Birliğin ortak değerleri iç politikada batı tarzı liberal, çoğulcu demokrasiye bağlılık kadar; dış ilişkilerinde iyi komşuluk ilişkileri ve çatışmaların barışçıl yollardan çözülmesi gibi değerleri içermektedir. Ancak 2004 genişlemesi, özellikle 2001 sonrası yeni güvenlik ortamıyla birleştiğinde AB vatandaşlarının gözünde Birliği daha az güvenli bir yapıya dönüştürmektedir. 2002 sonrasında AB içerisinde gözlemlenen ekonomik durgunluk, artan işsizlik, yatırımların yeni katılan ülkelere doğru yönelmiş olması Avrupa genişlemesinin daha çok bir tehdit olarak algılanmasına yol açmıştır. Bu tehdit değerlendirmesinde kimi Avrupa ülkelerinde genişlemenin neoliberal ve küresel bir AB yaratmakta olduğu izlenimi de etkilidir. Bu açıdan baktığımızda genişleme, Birliğin ortak değerleri özellikle de sosyal dayanışma ilkesiyle çelişmektedir.

Genişlemenin ilk üç boyutuna yansıyan olumsuz etkileri çoğu AB ülkesinde daha sonraki genişlemelere karşı bir tutum hatta bir düşmanlık oluşmasına, bunun sonucunda Birliğin içinde bulunduğu meşruiyet krizinin derinleşmesine yol açmıştır. Kısaca genişleyen AB daha heterojen Birliğe dönüşürken üyeleri arasında daha az ortak paydaların bulunduğu bir Birlik

*Sevilay
Kahraman -
Genişleyen AB,
daha heterojen
Birliğe dönüşürken
üyeleri arasında
daha az ortak
paydaların
bulunduğu bir
Birlik olma
yolundadır.*

olma yolundadır. Genişleme, AB dışında bir istikrarlaştırma ve dönüştürme aracı olarak övgü toplarken; içeriden bakıldığında bir bitkinlik göstergesi olarak görülmektedir. Oysa tarihsel olarak derinleşme ve genişleme süreçlerinin zaman aşımına rağmen birbirlerini tetikledikleri de ileri sürülebilir. Bununla birlikte 2002 sonrasında Birliğin anayasallaşma süreci altında derinleşmesi ve genişlemesi arasında bir gerginlik olduğu açıktır. Kanımca, bu iki alt dinamiğin nasıl uzlaştırılacağı, bir düşünsel dönem içerisinde olan AB'nin karşılaştığı en önemli sorundur. AB'nin geleceğine ilişkin tartışmalar, bu iki dinamiğin ancak farklılaşan bütünleşme stratejilerinin yaygınlaştırılmasıyla uzlaştırılabileceği safı üzerine yoğunlaşmaktadır. En basit deyişle herhangi bir üye ülkenin kendi isteği veya yetersizliği sonucu bütünleşmenin tüm sektörel alanlarına katılmaması olarak tanımlanabilecek farklılaşmış bütünleşme, bugün AB için yeni bir formül olduğu kadar, Birliğin komşularıyla hatta aday ülkeleriyle olan ilişkilerine kısacası daha geniş Avrupa'ya uyarlanabilecek bir strateji görünümündedir. Böylece derinleşme ve genişlemeyi uzlaştırma arayışına ilk kez bir komşuluk boyutu da eklenmiştir.

İçeride ve dışarıda uygulanabilecek esnek bütünleşme yöntemleri derinleşmeden yana olan ülkelerin önünü açarak bu ülkelerde genişlenmenin desteklenmesini sağlayabilecektir. Benzer bir şekilde yenileştirilen ve farklılaştırılan komşuluk politikası da Birliğin nihai sınırlarını daha esnek, dinamik ve içselleştirici kılarak Avrupa siyasi bütünleşmesinin açık uçlu bir süreç olarak sürdürülmesine yardımcı olabilecektir. Ancak farklılaştırılmış bütünleşme modellerine ilişkin bir sorun, gerek akademik ortamda gerekse siyasetçiler tarafından sürdürülen tartışmalarda bir kavram karmaşası yaşanıyor olmasından kaynaklanmaktadır. İngilizce söylemek gerekirse *hardcore Europe*, *arrival geometry*, *avangard groups*, *A la carte Europe* gibi birçok terim birbirlerinden ayrıştırılmak yerine iç içe kullanılmakta, birbirleriyle çelişen anlamlar arz etmektedir. Bu bağlamda AB kurumlarının özellikle Komisyonun farklılaşma üzerine kavramsal bir müktesebat oluşturması kanımca yararlı olabilecektir.

Nice Antlaşması'nın bütünleşme sürecini yeniden canlandırılması için yetersiz kaldığı görüşünden hareketle reform stratejileri üzerinde tartışmalar son dönemde yeniden ivme kazanmıştır. AB Antlaşması hatta taslak anayasa antlaşması güçlendirilirken farklılaştırılmış bütünleşme modellerinin özellikle değişken geometri modelinin önü açılabilir. Bu model altında istekli üye ülkeler belli sektörel alanlarda AB hukuku çerçevesi dışında ancak AB kurumlarını kapsayacak şekilde öncü gruplar oluşturarak derinleşmenin önünü açabileceklerdir. Genişleyen Birlikte bu yeni eğilime örnek olarak terörizme karşı işbirliği örneği olarak G 6 oluşumunu ve İran'a karşı oluşturulan gayri resmi gruplaşmayı gösterebiliriz.

Değişken geometri modelinin özellikle uygulanabileceği alanlar Avro grubu, iç güvenlik konuları, dış güvenlik ve savunmadır. Ancak Fransa açısından bu modelin zamanla çekirdek Avrupa'ya nihai olarak da birleşik devletler Avrupa'sına dönüşebileceği beklentisi başta İngiltere olmak üzere kimi AB üyelerini endişelendirmektedir. Değişken geometri ya da öncü grup uygulamasına ilişkin bir diğer soru bu oluşumun çekirdek müktesebat ile birlikte düşünülüp düşünülemezdir. Bu sorunun yanıtına bağlı olarak zaman içerisinde AB antlaşmalarının kısıtlarından tümüyle bağımsız bir *A la carte* Avrupa'sı veya büyük devletler direktörlüğü oluşabilecektir. Bu tarz oluşumlar Birliğin küçük üye devletleriyle kurumları kadar aday ülkeleri düşündüren sonuçlar içermektedir. Çünkü bu tür bir oluşum sonucunda bütünleşme süreci daha fonksiyonel ve hükümetler arası işbirliğine indirgenebilecektir.

Bu noktada yanıtlanması gereken bir soru; bu tür esnek modellere geçişin genişleme sürecini nasıl etkileyeceğidir. AB'ye katılım bu öncü gruplardan ayrıştırılabildiği ölçüde başta Fransa olmak üzere kimi ülkelerin desteğini kazanabilecektir. Değişken geometrilerin daha tedrici ve uyarlanmış bir genişleme stratejisiyle uyumlu olduğu söylenebilir. Lineer olmayan yeni bir genişleme stratejisine göre AB, Bulgaristan ve Romanya sonrasında yeni üye katılımlarında aceleci olmayacak, katılımı zamana yayacak hatta gruplar yerine aday ülkelerin tek tek katılımı yoluna gidebilecektir.

Mart 2006 tarihli genişleme önergesinde Avrupa Parlamentosu özümseme kapasitesinin dördüncü genişleme kriteri olarak 1993 Kopenhag kriterlerinde yer aldığını hatırlatarak Birliğin anayasa krizi çözümlenmediği sürece Parlatentonun yeni katılımlarını onaylamayacağını belirtmiştir. Haziran 2006 tarihli AB Konseyi, genişlemenin hızı konusunda özümseme kapasitesinin dikkate alınmasını da açıkça belirtmiştir. Konsey ayrıca bu konuda Komisyonu özel bir rapor hazırlamakla görevlendirmiştir. Yine Haziran 2006 tarihinde Fransız hükümetinin hazırladığı gayri resmi bir raporda da özümseme kapasitesi üç başlık altında somutlaştırılmaktadır. Üye devletlerde kamuoyunun genel durumu, AB kurumlarının güçlendirilmesi ve katılımlarla baş edebilecek şekilde politikalarla AB mali kapasitesinin güçlendirilmesi. Daha fazla genişlemeye karşı üye hükümetler Birliğin özümseme kapasitesine dikkat çekerken genişlemeyi aday ülkelerin üyeliğe tek yanlı hazırlama süreci olmaktan çıkarıp AB'nin reform sürecine yoğunlaşan yeni bir tartışmaya çekme eğilimindedirler. Bu eğilim Avrupa kamuoyunun nihai desteğini sağlama taktiği olarak görülebileceği gibi kamuoyu desteğini başlı başına kamuoyu desteğine dönüştürebileceği endişesiyle aday ülkeler arasında tedirginlik yaratmaktadır. 2007 yılı sonrası genişlemelerinde değişken geometri stratejisine uygun olarak daha uzun hatta sınırsız geçiş düzenlemeleri ve dönemlerinin özellikle Türkiye örneğinde gündeme geldiğini biliyoruz. Bu tür önlemler genişlemeye isteksiz üye ülkelerin süreci onların gözünde daha az korkulur kılmanın bir yolu olarak düşünülebilir. Bu açıdan bakıldığında Türkiye'ye yönelik pragmatik görüş ülkenin AB dışında bırakılmaktansa belli kısıtlamalarda olsa AB içine alınmasının daha yararlı olacağıdır. Öncü gruplar veya çekirdek Avrupa gibi oluşumların revize edilen anayasa antlaşmasına kısmi üyelik statüsü eklenmesi ile ortaya çıkabilecek yasal bir farklılaşma karşısında bu statünün aday ülkelere uygulanıp uygulanmayacağı veya ne şekilde uygulanabileceği de ayrıca düşünülmesi gereken bir konudur.

Bu değişik modeller karşılaştırıldığında daha esnek görünen a la carte Avrupa modelinin aday ülkelere hatta henüz üyeliğe ehil olmayan Avrupalı komşulara daha açık olabileceği ileri sürülebilir. AB genişlemesinin zamana yayılmış ve daha aşamalı bir sürece dönüşmekte olması dış ilişkilerinde komşuluk politikasını daha stratejik bir konuma getirmiştir. Komşuluk politikasının oluşum nedenlerinden biri Birliğin içinde bulunduğu genişleme yorgunluğudur. Bu yorgunluk AB üye ülkelerinin 10 yeni üye ülkeyi özümseme kapasiteleri kadar 2007 ve sonrasında sorunlu ülkelerin katılımlarıyla da yakından ilgilidir. AB'nin üyelik sınırlarına ulaştığı ve hatta aştığı dolayısıyla uzun bir adaptasyon ve hatta konsolidasyon dönemine gereksinimi olduğu görüşü yaygındır. İşte komşuluk politikası AB'ye yeniden yapılanma süreci için gereken süreyi sağlayacak dinamik bir çözüm getirmektedir.

Komşuluk politikasını tetikleyen diğer bir etken genişleyen AB'nin eski ve yeni coğrafyasında karşılaşılabileceği kapsamlı güvenlik tehditlerine yanıt olarak dönüşümsel bir gündem ve diplomasiye dayanan bir strateji izleme gereksinimidir. Yeni stratejisinde AB bir yandan önceki politikalarını,

*Sevilay
Kahraman -
Komşuluk
politikasının
oluşum
nedenlerinden biri
Birliğin içinde
bulunduğu
genişleme
yorgunluğudur.*

deneyimlerini aktarmak diğer yandan da üyelik perspektifi olmaksızın bu ülkelerdeki reformları desteklemek amacındadır. Bu üyelik dışı demokratikleşme stratejisi Birliğin ancak uzun erimde etkili olabilecek teşvik ve destekleriyle komşularının orta erimli reform beklentileri arasında bir açık yaratmaktadır. Bu açık bir ölçüde komşularına karşı Birliğin benimsediği pozitif koşulluluk ilkesiyle giderilmek istenmiştir. Bu ilkeye göre her komşu kendi eylem planlarında birlikte saptayacakları öncelikleri karşıladığı ölçüde AB tarafından ödüllendirilecektir. Dolayısıyla koşulluluk bir ülkeden diğerine farklılık gösterebilecektir. AB bu özel yaklaşımında, stratejisinde Doğu Avrupa ülkelerine yönelik katılım deneyimlerini yansıttığı gibi komşularıyla bu politika üzerinden yeni bir ortak ve yerel sahiplenme kültüründen yararlanmak da istemektedir. Ancak komşuluk politikasının amaçlarının gerçekleşebilmesi için komşu ülkelerin siyasi iradeleri kadar AB devletlerinin ortak güvenlik çıkarlarıyla dönüşümsel yüklemelerini bağdaştırabilmeleri de önemlidir. Dış politikasında daha farklı sesleri ve isteklerin giderek arttığı bir Birlikte bu içsel başka bir deyişle normatik dönüşümün gerçekleşmesini beklemek fazla iyimser görülebilir. Belki de bu yargıdan hareketle 2007 yılında Konsey Başkanlığı'nı üstlenecek olan Almanya hükümeti daha güçlendirilmiş bir komşuluk politikasında hazırlık süreci başlatmıştır. Almanya'nın tercihi bu yeni düzenlemenin öncelikli olarak doğu komşularına ve Güney Kafkas ülkelerine yönelik uygulanmasını sağlamaktır. Bu yeni arayışın altında yatan temel gerekçe komşuları Birliğe daha çok yakınlaştıracak yeni bir ortaklık ilişkisinin, tam üyelikten bağımsız düşünülen yeni bir ortaklık ilişkisinin geliştirilmesidir. Bu ortaklık ilişkisi, komşuların tek pazar ve AB müktesebatına uyumlarını kolaylaştıracak, serbest ticaret alanları hatta gümrük birliği oluşumları ve enerji toplulukları oluşturulması ve nihai olarak bu ülkelerin Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) operasyonlarının yanı sıra Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'na (ODGP) diplomatik katılımlarını da içermektedir. Komşuların özellikle Ukrayna, Gürcistan, Fas ve hatta aday ülke statüsünde olmasına rağmen Türkiye'nin ODGP'ye katılımı ekonomik ve müktesebat açısından fazla bir maliyet getirmeyeceği gibi bu ülkelerin AB içerisinde sosyalleşmelerine de yardımcı olabilecektir. Ancak altı çizilmesi gereken nokta, komşuların güvenlik ortaklığıyla sonuçlanabilecek bu katılımlarının kendi siyasi reform başarılarıyla birebir bağlantılandırılmış olmasıdır. Bu bağlamda güçlendirilmiş bir komşuluk politikası, komşuların belli AB politikalarına katılımına olanak tanıyarak farklılaşmış bütünleşme modellerinin ya da de facto, kısmi üyeliğin tam üyelikten geride ancak ortak üyelikten ileride daha geniş Avrupa coğrafyasına doğru yaygınlaştırma aracıdır. Yeni komşuluk politikası tam üyeliğe tarafsız yaklaştığı ölçüde Avrupalı komşular için genişleme öncesi bir geçiş politikası olarak görülebilir. Ancak kritik olan yeni düzenlemelerle komşuların başta Türkiye olmak üzere aday ülkelere genişleme süreci dışında giderek daha yakınlaşıyor olmalarıdır. Bu durum yani aday ülkelerle komşu ülkeler arasındaki ince çizginin giderek netliğini kaybediyor olması aday ülkeler açısından hoş karşılanmasa da belki de genişlemeyi sürdürmesi zorunlu bir AB'yi kurtarmanın tek yolu, içte ve dışta tam üyelik statüsünü ve dolayısıyla AB'nin nihai sınırlarını daha esnekletirmenin bir formülüdür.

Prof. Beril Dedeoğlu
Galatasaray Üniversitesi

Transatlantik İlişkiler¹⁴

NATO, Terör Odaklı Stratejiler

Genel çerçeve: sistem özellikleri

Terörizm odaklı stratejilerin transatlantik ilişkiler içerisinde ele alınması her ne kadar NATO, ABD ve AB gibi aktörleri konu edinse de, bu aktörlerin dış ve karşılıklı ilişkilerinde belirleyici olan sistemin tanımlanmasında yarar vardır.

Doğu Bloku'nun yıkılışından günümüze kadar geçen süreyi, üç sistemik kategoriye ayırmak mümkündür. Birinci aşama, 11 Eylül öncesi dönem olarak tanımlanabilir. Bu dönem, "batılı" güçlerin kendi aralarında yakınlaşmayı esas aldıkları ve daha çok küresel sistemin işbirliği düzlemlerini geliştirmeyi amaçladıkları dönemdir. Rusya'nın daha fazla dağılması, Çin'in sisteme kazandırılması, Avrupa'nın bütünleşmesi ortak beklentiler olurken; etnik milliyetçilik ve buna bağlı iç savaşlar, yasa dışı göç ile uluslararası kaçakçılık (insan, silah, nükleer malzeme, tarihi eser vs.) ve devlet dışı oyuncuların sınır aşan faaliyetleri en temel tehditler olarak tanımlanmıştır. Radikal inanç sistemlerine bağlı ve otoriter rejimler benzer biçimde onaylanmayanlar arasında yer alırken bu bağlamda örneğin Afganistan ile Kuzey Kore aynı kategoride değerlendirilebilmiştir.

11 Eylül ile başlayıp ABD'nin Irak müdahalesine kadar olan ikinci evre ise, tarafların büyük ölçüde tehdidin terör ve terörizme zemin hazırlayan coğrafyalar olduğu konusunda uzlaştıkları bir dönem olmuştur. Avrupa ve ABD, özellikle radikal islamist terörizmin "Batı" için tehdit olduğu konusunda bir tereddüt yaşamamış ve bu hareketin sorumlusu olan kuruluş, örgüt ve rejimler konusunda da ciddi bir yol ayrımı yaşanmamıştır. Bununla birlikte, sözkonusu dönemde ABD ile Avrupa ülkeleri arasında terör, terörizm, terörist ve terörle mücadele konularındaki yaklaşım farklılıkları açığa çıkmaya başlamıştır.

Halen içinde bulunduğumuz üçüncü evre ise, ABD'nin Irak müdahalesi ve işgaliyle şekillenen dönemdir. Bu dönem, tehdit konusunun ABD ile Avrupa ülkeleri arasında ayrıştığı, terörizm konusunun özü bakımından neredeyse ikincil duruma geldiği, onun yerini yeni güç dengesi arayışlarının doldurduğu bir süreçtir. Kimin terörist sayılacağı konusunda olduğu gibi, terörizmle mücadelenin işgal yöntemiyle yapılması konusunda taraflar arasında üçüncü evrede ciddi farklılaşmalar ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte, ABD'nin müdahale alanlarında başarılı olamamasından kaynaklanan kaotik ortamların Avrupa'ya ikileme bırakması da sözkonusu olmuştur. Avrupa, ABD'yi yalnız bırakmayı sürdürmemek arasında kararlı bir tutum almış değildir. ABD'yi desteklediğinde "yeniden egemenlik" iddiasında olan ABD'yi hegemonik oyuncu yapma riski varken, desteklenmediğinde ABD etkisinin kalktığı coğrafyaların Avrupa için çok daha büyük

¹⁴ Bu yayında, Prof. Dedeoğlu'nun toplantı için hazırladığı tebliğ kullanılmıştır.

riskler oluşturma potansiyeli ortaya çıkmaktadır.

Bu genel tablo içinden yapılacak değerlendirme, genel olarak son döneme ilişkin değişkenleri ele almakta ve terör odaklı stratejiler çerçevesindeki transatlantik ilişkiler de, büyük ölçüde AB ile ABD'nin örtüşen ve çatışan yaklaşımlarına karşılık gelmektedir. Bu durumda transatlantik ilişkilerin terörizm bağlamında değerlendirilmesi, söz konusu iki tarafın terörizm ve terörizmle mücadele olgularına yaklaşımlarının karşılaştırılmasını içermektedir.

Terör odaklı stratejilerin transatlantik ilişkiler bağlamında ele alınması, büyük ölçüde ABD ile onun politikalarına karşı çıkan Avrupa devletlerinin tutumlarının karşılaştırması anlamına gelmektedir. Bu çerçevede karşılaştırma, iki düzeyde yapılabilir. Örtüşen ve çatışan yaklaşımların hem olgusal hem de eylemsel düzeyde ele alınması, politika/aksiyon arasındaki farkları da ortaya koymaktadır. Buna göre:

1. Transatlantik ilişkilerde Avrupa ile ABD'nin örtüşen güvenlik yaklaşımları

a. tehdit olguları:

Olgusal düzeyde tehdit tanımı, ABD ile Avrupa ülkelerinde fazlaca bir farklılaşma göstermemektedir. Terörizm, uluslararası suç örgütleri, kitle imha silahlarının yaygınlaşması, radikal ve otoriter rejimler, istikrarsız yönetimler en genel anlamıyla ele alındığında, NATO'nun da tehdit tanımları içerisinde bulunabilmektedir. Diğer bölgelerden müttefik sayısının artırılmaması, yeni ortakların bulunamaması ya da işbirliği imkanlarının zorlanamaması da dolaylı olarak endişe verici bulunmaktadır. Bu konudaki ortaklıkların ifadesi, hemen tüm NATO belgelerine yansıdığı gibi, BM kararları içerisinde de görülebilmektedir.

b. Uygulama biçimleri:

ABD ile Avrupa devletleri, açık ya da üzeri örtülü biçimlerde tehdidin kaynağını Ortadoğu ve Orta Asya'daki ülkelerde aramaktadırlar. Konu özellikle terörizm olduğunda, Sünni toplumların terör örgütü üretme kapasiteleri konusunda da neredeyse bir uzlaşma var gibidir. Sünni ve/veya Şii radikal dini rejimler ise, doğrudan tehdit olarak görülmektedir. Bu rejimlerin sistemle uyumlu hale getirilmesi ortak stratejisi, özellikle NATO İstanbul Zirvesi'nin neredeyse ana çerçevesini oluşturmuştur. Bir diğer ortak stratejinin ise, terörizmin küresel hareketliliğine yardım eden diğer yasa dışı uluslararası kuruluşların faaliyetlerinin engellenmesidir. Bu çerçevede, Akdeniz ve hatta Karadeniz havzalarının denetlenmesi, silah, uyuşturucu ve insan kaçakçılığının engellenmesi ve sözkonusu bölgelerdeki devletlerle işbirliği yapılması ve de işbirliği yapılabilmesi için de "yolsuzluk" meselelerinin bu ülkelerde halledilmesine yardımcı olunması ortak konuları oluşturmaktadır.

NATO olanaklarının küresel yasa dışı faaliyetlerin izlenmesi, denetlenmesi ve durdurulması amacıyla ortak kullanımı, haberleşme ve ulaştırma sektöründeki faaliyetlerin karşılıklı olarak bildirilmesi gibi alana ilişkin uygulamalarda da prensipte taraflar arasında ortaklık sözkonusudur.

Kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi ve özellikle de İran'ın nükleer silahlanmasına engel olunması da bir diğer ortaklık konusu gibi gözükmektedir.

*Beril Dedeoğlu -
Konu terörizm
olduğunda, ABD
ve Avrupa
devletleri
arasında, Sünni
toplumların terör
örgütü üretme
kapasiteleri
konusunda
uzlaşma var
gibidir.*

Sözkonusu ortaklık alanlarının, G-8 zirvesiyle şekillenmiş Genişletilmiş Ortadoğu Girişimi ile ilişkilendirilmesi de olanaklı görülmektedir. Buna göre, Sözkonusu bölgenin sisteme dahil edilmesinin üç ayağı bulunmaktadır. Birincisi, bu ülkelerin liberal ekonomiye geçişlerinin kolaylaştırılmasıdır, ki bu amaç için öngörülen IMF ilkeleri çerçevesinde bölgesel ekonomik örgütlenmelerin desteklenmesidir. İkincisi, siyasal istikrar bölgeleri yaratılmasıdır ki, bu konuda esas ağırlık AB'ye verilmektedir. Bölge ülkelerinin, bir biçimde AB piyasalarına bağlanabilmelerinin koşulu olarak, liberal demokrasiye ya da siyasal istikrarlı yapılara ulaşmaları öngörülmektedir. Üçüncü ayak ise, güvenlik konusudur ve özü bakımından bölge güvenliğinin NATO ve NATO ile işbirliği içerisinde davranan bölge ülkeleriyle birlikte sağlanması esas alınmaktadır.

Yukarıda tanımlanan üç ayağın doğrudan birbirleriyle ilintisi bulunmaktadır ve bu ayakların öncelikleri ile uygulama biçimleri, transatlantik ilişkilerdeki temel anlaşmazlık konularının çerçevesini oluşturur.

2. Transatlantik ilişkilerde Avrupa ile ABD'nin çatışan güvenlik yaklaşımları

a. tehdit olguları

Genişletilmiş Ortadoğu Girişimi içerisinde, güvenlik ortamı yaratılmadan ekonomik ve siyasal istikrar politikalarının oluşturulamayacağı anlayışından hareket eden ABD ile, ekonomik ve siyasal istikrar girişimlerinin güvenli ortamlar yaratacağını savunan Avrupa devletleri arasında, son derece önemli bir ayırım sözkonusudur. Bu ayırımın içerisinde, Avrupa'nın güvenlik sağlayıcı tedbirler konusunda, ABD'nin gerisine düşeceği gerçeği de rol oynamaktadır. Diğer bir ifadeyle, her bir taraf hangi aksiyonda başarılı olma ihtimali varsa, biraz da onu öne çıkarmaktadır.

Güvenlik konusundaki bu temel ayırım, tehdit ve tehdidin bertaraf edilmesi bakımından da kendisini göstermektedir.

En genel anlamda terörizm bir tehdit olarak kabul edilmekle birlikte, oyuncuların tümünün, her eylemi terör saymamalarından doğan anlaşmazlıklar bulunmaktadır. ABD, dijital yolla yapılan hırsızlıkları, bazen adi suçları ya da seri cinayetleri bile terör suçu içerisinde değerlendirmeyi kolaylaştıran yasalar çıkarırken, Avrupa ülkelerinde terör eylemi bunları içermemektedir. Ayrıca Avrupa, devletlerin faaliyetlerinden bazılarının terör eylemi kapsamına dahil edilmesinde, örneğin İsrail politikalarının bir kısmının, ABD'nin Irak'taki uygulamalarının vs. terör tanımına dahil edilmesini savunurken ABD, devlet eylemleri ile terör kavramının yan yana gelmesine taraftar değildir. Yine Avrupa devletlerinin bir kısmı, şiddete başvuran grupların her eyleminin terör sayılmayacağına ısrar etmektedir. Terör, Avrupa mevzuatında şiddet eylemiyle sınırlı iken, ABD mevzuatında düzenlenmesi, tasarlanması, hazırlanması evrelerini de kapsamaktadır.

Olgulara ilişkin ikinci farklılaşma, terörist kavramına ilişkindir. ABD, terör eylemini gerçekleştiren, gerçekleştirme ihtimali taşıyan, gerçekleştiren ya da gerçekleştirme ihtimali taşıyana yardım eden, yardım etmese de göz yuman her kişi, kuruluş ve devleti terörist olarak kabul etmektedir. Bu kişi, kuruluş ya da devletin ABD ya da batı düşmanlığından hareketle küresel tehdit oluşturdukları savunulmaktadır. Avrupa'daki genel eğilim ise, eylemi doğrudan gerçekleştiren ya da gerçekleştirmeden az önce gerekli malzeme ve hazırlık araçlarıyla yakalanan kişilerin ya da bu eylemleri açıkça üstlenen grupların terörist sayılmasıdır. Ayrıca Avrupa ülkeleri genel olarak Avrupa topraklarındaki eylemlerden hareketle terörist tanımı yapmakta, ABD ise

*Beril Dedeoğlu –
Terör Avrupa
mevzuatında şiddet
eylemleriyle sınırlı
iken, ABD
mevzuatında
düzenlenmesi,
tasarlanması,
hazırlanması
evrelerini de
kapsamaktadır.*

teröristleri dünya genelinde listelemektedir. ABD'nin herkesi ve her kuruluşu terörist sayabilme imkanı karşısında AB'nin bazılarını terörist saymama durumları ortaya çıkmakta, bu da AB'yi ABD'nin düşmanlarıyla işbirliği yapar bir pozisyona sürüklemektedir.

Olgular düzeyindeki bir diğer ayrışma noktası da, terörizmle mücadele konusudur. Terör ve terörist tanımlarında, bunların kimler olduğunda anlaşıkları noktalarda bile, Avrupa ve ABD arasında mücadele yöntemleri bakımından farklılıklar bulunmaktadır. Buradaki temel ayrışma “önleyici müdahale” ve “önleyici vuruş” kavramları çerçevesinde özetlenebilir. ABD, terörizmle mücadelenin eylem gerçekleşmeden ona engel olma ile başarılılabileceğinden hareketle, önceden yapılan istihbarat ile olası eylem ve teröristlerin durdurulmasını öngörürken, Avrupa suçu gerçekleşmemiş kişi, grup ya da ülkelere, suçlu muamelesi yapılamayacağını savunmaktadır.

Terörizmle mücadelenin, öncelikle teröre başvuran toplumların sosyo-ekonomik yapılarının düzenlenmesine katkı ile olabileceğinde ısrar eden Avrupa ülkeleri, askeri önlemlerin teröre karşı başarı şansını sınırlı görmekte ve çeşitli grupların daha fazla marjinalleşmelerine yol açacağını savunmaktadır. ABD ise, sosyo-ekonomik önlemlerin aslında tam da terörizmi destekleyen faaliyetlere tüketildiğini ve sert-askeri önlemler alınmadığında, zaman içinde bu türden tehditlerin baş edilemez büyüklüklere ulaşacağını savunmaktadır.

b. uygulama biçimleri

Yukarıda belirtilen genel ayrımlar, doğal olarak uygulama konularında da ortaya çıkmaktadır. Uluslararası tüm tehditlerin terörizm olarak sınıflandırılmasının, diğer suç unsurlarının ayrıştırılmamasına yol açtığını savunan AB, uygulamada tüm suç biçimlerinin benzer cezaları hak ettiği kanısının yerleşmesine ve bunun da birey hak ve özgürlükleri ile, hukuk devleti kurallarına aykırılığına işaret etmektedir. Bu durumda, terör suçlusu, savaş suçlusu gibi tüm kavramlar birbirine karışmaktadır. Terörist konusundaki tanımsızlığın da benzer biçimde, suç işlememiş kişilerin işleme ihtimali üzerinden yargılanmaları eleştirilmektedir. Bunun dışında Guantanamo ve CIA hapisaneleri meselelerinde olduğu gibi, yasa ve insanlık dışı durumların devlet eliyle yaygınlaştırılmasına ABD'nin meşru zemin sağladığı savunulmaktadır. ABD ise, açıkça olmasa da, teröristlerin asimetric mücadelede yasal sınırlamalarla zaman kaybedilmemesinden yanadır.

Teröristin belirsiz olması, kişi, grup ve devletlerin taraflar arasında farklı kategorilerde değerlendirilmesine yol açmaktadır. ABD için Hamas, Hizbullah, Suriye, İran birer terörist kategorisindeyken; AB için bunlar siyasal parti ve bağımsız birer devlet durumundadır. Öte yandan AB, terörizmle mücadele konusunda uluslararası mevzuat oluşturulmasında ısrar ederken, ABD bu sürecin hukuk içerisinden yürütülmesine itiraz etmektedir.

AB, terörizm tehdidini öncelikle Akdeniz ve Balkanlar kanalıyla kendi topraklarına akın eden yasa dışı göç ve mülteciler içinden değerlendirmekte, ya da AB topraklarında vatandaşlık kazanmış Ortadoğu kökenli kişilerde görmektedir. Bu haliyle terörizm AB için, kendi topraklarında “ötekiler” tarafından gerçekleştirilen eylemlerle öncelik kazanmakta, Irak'ta ya da Afganistan'da hali hazırda gerçekleşen eylemler iç savaş kapsamında değerlendirilmektedir. Dolayısıyla Avrupa için terörizm göç olgusuyla ve genişleme sorunsalıyla birlikte ele alınan bir “iç sorun” niteliği göstermektedir. Zaten AB mevzuatında da terörizmle mücadele, Adalet ve

İçişlerinde Ortaklık başlığı içinde yer almakta, Europol faaliyetleri bu konuda ağırlık kazanmaktadır. AB'nin terörizmle mücadele ana başlığında uluslararası faaliyeti bulunmamakta, barışın temini başlığı altında bulunmaktadır. Bu, önce BM'nin kararlar alması, ardından içinde Avrupa ülkelerinin görev yaptığı ister NATO, ister ad hoc misyonların kurulması yolunu izlemek anlamına gelmektedir. ABD ise, önce "önleyici müdahale" yapmayı, ardından mümkünse buna uygun bir uluslararası hukuk oluşturmayı, ardından da ortaklar edinmeyi benimsemiştir.

Genel olarak hard ve soft uygulamalar olarak iki ana farklılaşma çizgisi, en fazla terörizmle mücadele yöntemlerinde açığa çıkmaktadır.

ABD, terörizme muhtemelen kaynaklık eden ülkelere bile tek taraflı müdahale edilmesini savunmanın ve gerçekleştirilmesini ötesinde, kişilerin, grupların, şirketlerin tüm uluslararası siyasal ve mali hareketlerinin denetlenmesini de esas almaktadır. Bu durum, kimlik denetimleri, haberleşme ve banka hesaplarının takibi, seyahat bilgilerinin takibi gibi, kişi hak ve özgürlük alanına giren tüm konuların hükümetler tarafından izlenmesi anlamına gelmektedir. Şu bir gerçektir ki, birçok terör eylemi, örneğin İngiltere'deki havaalanı eylemi, bu tür bir istihbarat faaliyeti sayesinde engellenebilmiştir. Avrupa ülkelerine ABD'nin teklif ettiği, bu türden tüm bilgilerin paylaşılmasıdır ve Avrupa ülkeleri bu çerçevedeki tüm bilgilerin paylaşımını öngörmedikleri gibi, konuyu birey haklarının ihlali olarak değerlendirmektedirler.

Terörizmle mücadelenin, Ortadoğu ülkelerinin yönetimlerinin güçlendirilerek bu yönetimlerce yürütülmesi ve bu yolla bölge haklarıyla doğrudan askeri olarak yüz yüze gelinmemesini savunan Avrupa ülkelerinin aksine ABD, bölgedeki ülkelerin iktidarlarını zaten bu süreçte sorumlu görmekte ve işin onlara bırakılmayacak kadar ciddi olduğunu savunmaktadır.

Sonuç yerine

- Avrupa, ABD'nin terörizmle mücadele adına başlattığı girişimlerin terörizmi yok edebileceği yönünde sonuçlar vermeyeceğini savunmakla birlikte, "Doğu"dan gelen tehdidi bir miktar denetlemesine de itirazı bulunmamaktadır. Dolayısıyla bir yandan ABD karşısında onu sınırlamaya yönelik bir pozisyon alırken, öte yandan Ortadoğu ya da Afganistan menşeli tehditlerin bertarafında ABD'nin başarılı olmasını beklemektedir.
- NATO'nun, küresel tehditler ve başta terörizmle mücadele konusunda "soft" güvenlik önlemlerine öncelik verme politikası, Balkanlar'da istikrarın sağlanması ve Akdeniz'de deniz kaçakçılığının engellenmesi konularında kısmen aktif hale geçebilmiş, onun dışında o kadar da verimli sonuçlar alınmamıştır. Bununla birlikte bu politikanın yaşama geçirilmesine çabaladığı açıktır. Bu noktadaki temel sorun, NATO'nun hard politikalarının düzenleyicisininin ABD, soft politikalarının sorumlusunun da Avrupa ülkeleri olmasının beklenmesinden kaynaklanmaktadır. Avrupa ülkeleri, bu konudaki ağırlığın ABD'de kalmasından memnuniyet duymasalar da, üstlenecek ortaklık politikalarına da sahip değillerdir.
- Avrupa-ABD ortaklıklarının terörizmle mücadele konusundaki bir diğer sorunu da, ittifak içindeki ülkelerin farklı politikalar uygulamalarından kaynaklanmaktadır. Örneğin NATO içinde Fransa ABD politikalarını frenlemeye çalışırken, AB içinde İngiltere bu politikaları etkin hale getirmeye çabalamaktadır. Ayrıca,

misyonlarda Polonya İspanya'dan daha aktif, İsveç Norveç'e rakip uygulamalarda bulunabilmektedir.

- ABD ile Avrupa ülkeleri arasındaki anlaşmazlıkların özü, esas olarak ABD'nin tek başına sistemi düzenlemeye talip olması, ancak bunu başaramaması ve Avrupa ülkelerinin de bu boşluğu doldurmalarının yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Görünen odur ki ABD, Avrupa'nın yeniden güvenini kazanmadığı takdirde terörizmle mücadeleyle ilişkin hiçbir politikanın, hiçbir bölgede sonuç vermesinin imkanı yoktur. Güven kazanma ise, ABD'nin dünyadaki yayılmışlığını Avrupa devletleri ile paylaşması, diğer bir ifadeyle güç dengesi yaratması, Avrupa devletlerinin de bu payın hakkını vermeleridir. Gayet tabii, bu türden yeniden yeni bir işbirliği Ortadoğu ülkelerinden de katılımı gerektirmektedir.

Canan Balkır
Dokuz Eylül Üniversitesi

Dış Ekonomik İlişkiler¹⁵

Avrupa Birliği'nin Dış Ekonomik İlişkilerinin Parametreleri

“.....ticaret politikasındaki riskler, çok taraflılık ile iki taraflılık arasındaki dengeden değil, küresel serbestleştirme dinamiğini tetikleyen açık ve iddialı iki taraflılık yaklaşımı ile sadece hızlı siyasi çözümlere odaklanan veya diğerlerini kapatabilmek için bazı sınırları açan, kapalı iki taraflılık yaklaşımı arasında yapılacak tercihle ilgilidir.”

Peter Mandelson, AB Ticaretten Sorumlu Komiser (Konuşma, London School of Economics, 9 Ekim 2006).

Küreselleşen bir dünyada, rekabet yeteneklerini tek başlarına gerçekleştirmek bakımından yetersiz kalan uluslar, bölgesel bütünleşme girişimlerine dâhil olmakta ve böylece bölgesel bloklar arasında rekabetin yoğunlaştığı bir süreç ortaya çıkmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünyada pek çok bütünleşme hareketi görülmüştür. Fakat kurulan birliklerin önemli bölümü kısa bir süre sonra faaliyetini sürdürememiş veya tamamen yeni düzenlemelere tabi tutulmuştur. 1990 sonrası ise bütünleşme hareketlerinin yeniden canlandığı görülmektedir. 2007 yılında çeşitli aşamalarda bütünleşmelerin 300'ün üstüne çıkması beklenmektedir.¹⁶ Ekonomik bütünleşme faaliyetlerindeki bu gelişimde AB'nin gösterdiği başarının çok önemli etkisi vardır.

Özellikle ticaretin serbestleşmesi ekseninde gelişen bütünleşme eğilimleri iki ana yaklaşım çerçevesinde gelişmektedir. Bunlardan birincisi küresel yaklaşım, GATT ile başlayıp Dünya Ticaret Örgütü'nün kuruluşuna uzanan süreçtir. İkincisi ise bölgesel yaklaşım olarak en ileri düzeydeki ifadesini AB'de bulan bölgesel bütünleşme hareketleridir.

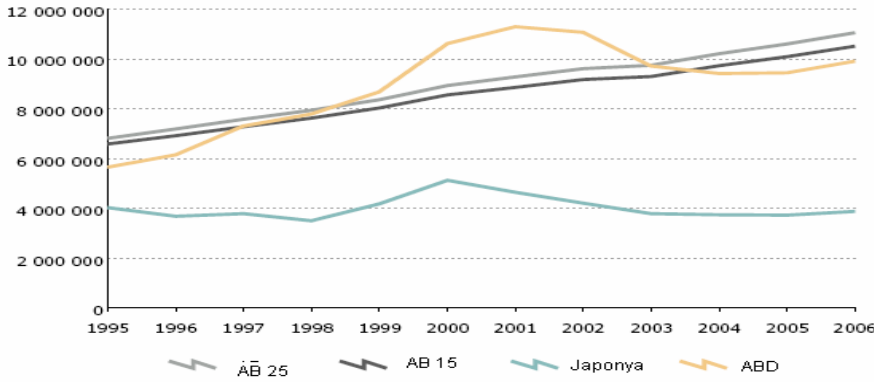
¹⁵ Bu yayında, Prof. Balkır'ın toplantı için hazırladığı tebliğ kullanılmıştır.

¹⁶Centre for International Development,

[Hhttp://www.cid.harvard.edu/cidtrade/issues/regionalism.html](http://www.cid.harvard.edu/cidtrade/issues/regionalism.html) , Kasım 2006 ve World Trade Organisation, [Hhttp://www.wto.org/english/tratop_e/region_e/H](http://www.wto.org/english/tratop_e/region_e/H) , Mart 2005.

AB, son genişleme ile birlikte 3,9 milyon kilometrekarelik yüzölçümüne ve 454,9 milyonluk bir nüfusa (dünya nüfusunun %7,3'ü) ulaşmış olup, dünyanın en güçlü ekonomilerinden birisidir. Birlik, tarife ve kota engellerinin olmadığı 454,9 milyonluk bir tüketici topluluğundan oluşan dev bir iç pazar halini almıştır. 25 üyeli Birliğin gayri safi yurtiçi hâsılası (GSYH), dünya gayri safi yurtiçi hasılasının % 28'ine karşılık gelmektedir.¹⁷

Şekil 1: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (cari fiyatlarla) Milyon Avro

Kaynak: Europe in Figures – Eurostat Yearbook, Luxembourg, 2005, s. 144.
*2006 tahmin

AB-25'in gayri safi yurtiçi hâsılası 10 trilyon avronun üzerindedir. Topluluğun gayri safi hâsılasının dağılımı incelendiğinde %72'lik payla hizmetler sektörü ilk sırada yer almaktadır. Hizmetler sektörünü ikinci sırada %26'lık payla sanayi sektörü ve üçüncü sırada ise %2'lik payla tarım sektörü izlemektedir.

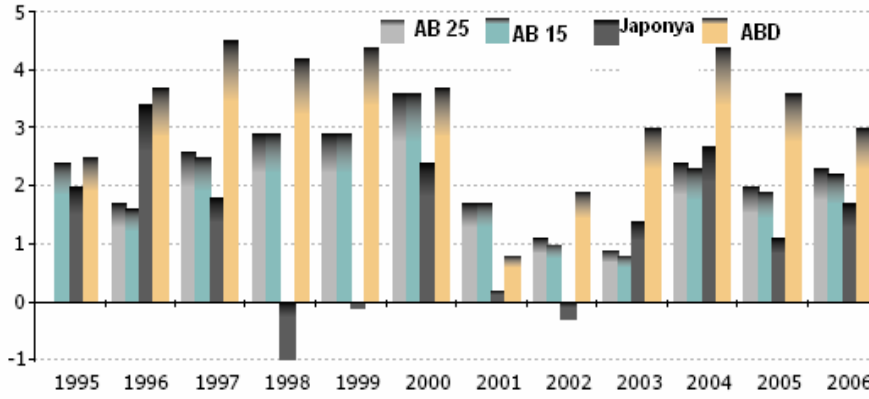
Ekonomik büyüme açısından ise AB'nin, ABD ve Japonya ile karşılaştırıldığında oldukça zayıf kaldığı gözlenmektedir. Büyümedeki yavaşlama kısmen petrol fiyatlarındaki yükseliş ve ABD dolarının düşmesi gibi uluslararası ekonomik gelişmelere bağlı olmakla beraber, bazı üye devletlerdeki iç talep yetersizliği de bu süreci etkilemektedir. Son birkaç yıldır avronun değer kazanması ekonomik büyümeyi güçleştirmektedir. Yavaşlayan ekonomi, Birliğin 2000 yılında Lizbon Zirvesi'nde kararlaştırılan "2010 yılına kadar dünyanın en dinamik ve rekabetçi bilgi ekonomisi haline gelme" hedefini gerçekleştirme kapasitesini olumsuz yönde etkilemektedir.¹⁸

AB sorunlu bir dönemden geçmektedir. Ekonomik küreselleşmenin doğurduğu baskılar ile eski düzenin rahatlıklarına alışmış, sosyal haklarını kaybetmek istemeyen seçmenler arasında sıkışmış durumdadır. Bu sıkışmışlık, ekonomik durgunluğa ve siyasi tikanıklığa neden olmaktadır. Yaşlanan AB nüfusu, iş yaratılamaması ve verimlilik artışının düşüşü küresel rekabet gücünü azaltan önemli nedenlerdir.

¹⁷European Delegation to the USA, "EU Enlargement and the United States-Europe Whole and Free", 2004, [Hwww.eurunion.org/legislat/agd2000/EUEnlargeBrochure.pdf](http://www.eurunion.org/legislat/agd2000/EUEnlargeBrochure.pdf).

¹⁸ Esra Belen, "AB'nin Sosyal Gündeminden Başlıklar", TISK İşveren Dergisi, Ocak 2006, [Hwww.tisk.org.tr](http://www.tisk.org.tr).

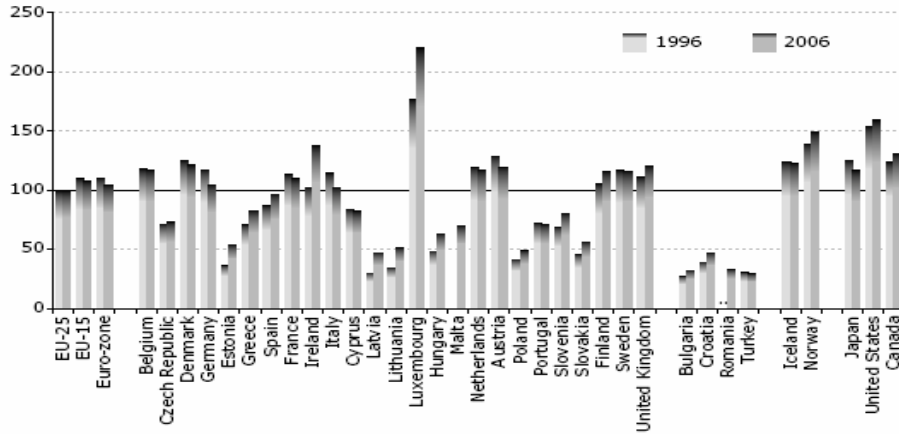
Şekil 2: GSYİH Büyüme Oranı (%)

Kaynak: Europe in Figures – Eurostat Yearbook, Luxembourg, 2005, s. 145.
*2006 tahmin

AB’de kişi başına gelir rakamlarına bakıldığında ise; Birliğin performansının ABD ve Japonya ile karşılaştırıldığında yine zayıf olduğu görülmektedir. Öte yandan, üye ülkelerin performansları arasında da önemli farklılıklar bulunmaktadır. Özellikle 1 Mayıs 2004 tarihinde AB’ye katılan bazı yeni üye ülkelerde ve eski üye ülkelerden Yunanistan ve Portekiz’de kişi başına GSYİH’nin AB ortalamasının altında kaldığı görülmektedir.

Şekil 3: Kişi Başına GSYİH (satınalma gücü paritesine göre- 1996-2006-AB 25=100)

Kaynak: Europe in Figures – Eurostat Yearbook, Luxembourg, 2005, s. 145.

Öte yandan, AB uluslararası ticarete, ABD ve Japonya’nın önünde lider konumunda bulunmaktadır. Dünya ticaretinin yaklaşık beşte biri AB tarafından gerçekleştirilmektedir.

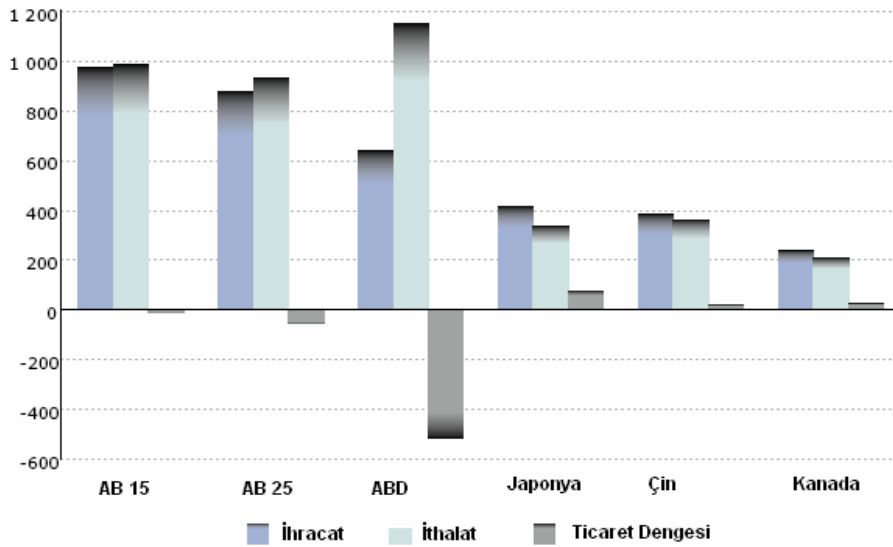
Tablo 1: AB'nin Dünya Ticaretindeki Payı (%) 2004

	Mal Ticareti	Hizmet Ticareti
AB-25	18,1	26,4
Aday Ülkeler	1,9	2,0
ABD	16,7	18,9
Japonya	7	7,5
Çin	7,9	4,4
ASEAN	7,3	6,5
Latin Amerika	6,6	3,0
Kanada&Meksika	7,4	4,4
Dünyanın Geri Kalanı	27,1	26,9

Kaynak: AB Resmi Sitesi, <http://europa.eu.int/>.

Dünya ticaretinde bölgesel ticaret grupları arasında kıyasıya bir rekabet sürmektedir. AB, NAFTA, APEC, ASEAN ve MERCOSUR gibi bölgesel gruplar ticaret ve yatırım bakımlarından küresel ekonomide önemli roller üstlenmektedir. OECD tahminlerine göre, 2020'de mevcut AB'nin toplam gayri safi yurtiçi hasılası 27,5 trilyon dolara, NAFTA ülkelerinininki 32,7 trilyon dolara, APEC ekonomilerinininki 74,2 trilyon dolara yükselecektir.

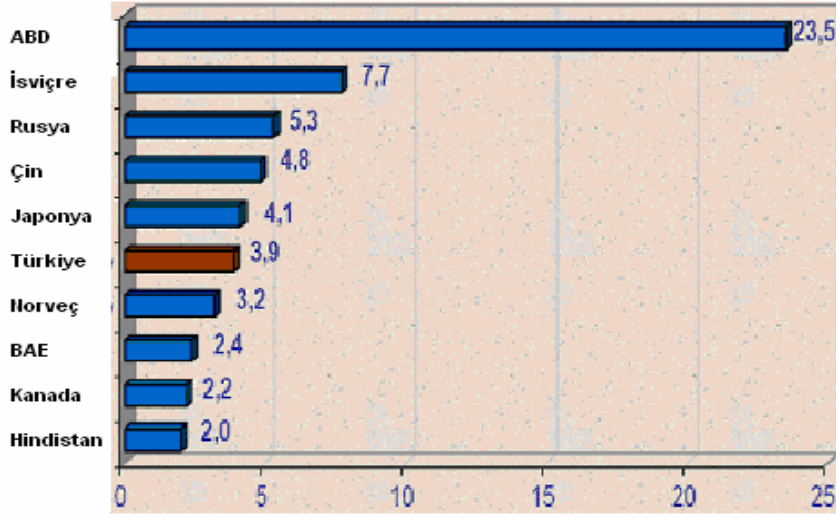
Şekil 4: Uluslararası Mal Ticareti: AB ve Diğer Temel Aktörler (1 000 milyon Avro)

Kaynak: Europe in Figures – Eurostat Yearbook, Luxembourg, 2005, s. 187.

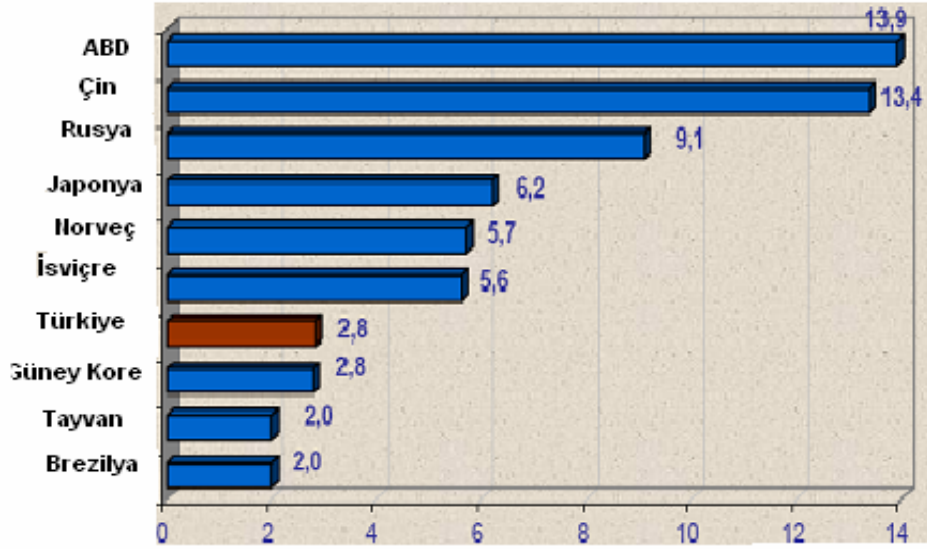
AB'nin ithalatında ve ihracatında en büyük pay ABD'ye aittir. AB, ithalatının %13,9'unu, ihracatının ise % 23,5'ünü ABD ile yapmaktadır. AB'nin ihracatında ABD'den sonra en yüksek payı sırasıyla İsviçre, Rusya, Çin, Japonya, Türkiye, Norveç, Birleşik Arap Emirlikleri, Kanada ve Hindistan almaktadır. Çin, Rusya, Japonya, Norveç, İsviçre ise AB'nin ithalatında önemli yer tutan ülkeler arasındadır.

Şekil 5: AB İthalatında Ülkelerin Payı (2005)

Kaynak: Eurostat 2006

Şekil 6: AB İhracatında Ülkelerin Payı (2005)

Kaynak: Eurostat 2006

AB'nin mal ihracatının ve ithalatının çok önemli bir kısmını sanayi malları oluşturmaktadır. AB'nin mal ithalatının yaklaşık %22,5'ini enerji, %7,2'sini ise tarımsal mallar oluşturmaktadır. AB'nin ihracatında tarımsal malların payı ise %6 civarındadır.

Tablo 2: AB'nin Mal İthalatı ve İhracatı (%) 2005

	İthalat	İhracat
İşlenmiş Ürünler	65,5	87,6
Tarım Ürünleri	7,2	6,1
Enerji	22,5	3,8
Diğer Başlıca Mallar	4,8	2,5

Kaynak: Eurostat 2006

AB dünya hizmetler ticaretinde yaklaşık %26'lık payla birinci sırada yer almaktadır. AB'yi sırası ile ABD, Japonya, Çin, Kanada ve Güney Kore takip etmektedir. AB'nin hizmetler ticaretindeki en önemli kalemler, ulaşım, seyahat, iletişim, inşaat, sigortacılık ve finansal hizmetlerdir¹⁹.

AB'nin dünyadaki doğrudan yabancı yatırımlardaki payına bakıldığında dünya ekonomisindeki önemli konumu bir kez daha vurgulanmaktadır. AB, 2002-2004 yılları arasında dünyadaki doğrudan yabancı yatırımların %27'sini çekerken, yine aynı dönemde üçüncü ülkelere yapılan doğrudan yabancı yatırımların %32'si Birlik tarafından gerçekleştirilmiştir.

Tablo 3: Dünyada Doğrudan Yabancı Yatırım Akımları (%) 2002-2004

	İçeriye Akım	Dışarıya Akım
AB-25	27	31,8
Aday Ülkeler	1,8	0,2
ABD	17	38
Çin	13	0
Latin Amerika	6	1
Avustralya&Yeni Zelanda	5	3
Hong Kong	4	5
ASEAN	4	2
Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi	3	5
Kanada	3	7
Japonya	2	7
Dünyanın Geri Kalanı	14.2	-

Kaynak: UNCTAD, Eurostat

Küreselleşen dünya ticaretinin, gelişimi destekleyecek şekilde biçimlendirilmesi AB'nin öncelikli hedeflerinden biridir. Ortak ticaret politikası söz konusu hedef çerçevesinde geliştirilmektedir. Birliğin küresel ticari müzakerelerde üstlendiği liderlik rolü Birliğin ticaret hacmi kadar, AB ortak ticaret politikasının varlığına da bağlıdır.

¹⁹ Bkz. European Union International Trade in Services-Analytical Aspects, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2006.

AB'nin Dış Ekonomik İlişkilerini Belirleyen Parametreler

Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET), Roma Antlaşması ile bir gümrük birliği temeli üzerine kurulmuştur. Antlaşmada, üye ülkelerin belirli bir geçiş dönemi içinde aşamalı olarak, birbirleri ile olan ticaretlerinde uyguladıkları gümrük vergileri ve her türlü eş etkili tedbirler ile miktar kısıtlamalarını kaldırmaları ve üçüncü ülkelere yapılan ithalatta da ortak bir gümrük vergisi sistemi uygulamasına başlamaları öngörülmüştür. AET'de üye ülkeler arasında gümrük birliği 1 Temmuz 1968 tarihinde tamamlanmıştır.

Topluluk içindeki ülkelerin üçüncü ülkelerle olan ticari ilişkilerinde tek bir piyasa görünümüne sahip olması zorunluluğu Ortak Ticaret Politikası (OTP) oluşturulması gereğini ortaya çıkarmıştır. Ortak Ticaret Politikası genel olarak, AB'nin ekonomik bütünleşme sürecinde iç pazar hedefi doğrultusunda üye ülkelerin dış ticaret politikalarını ortak kurallar çerçevesinde belirlemesiyle oluşmuş düzenlemeler bütünüdür. Ortak Ticaret politikasının temel araçları Ortak Gümrük Tarifesi (OGT), Koruma Önlemleri (İthalatın Gözetimi ve Miktar Kısıtlamaları, Anti-Damping ve Anti-Sübvansiyon Tedbirleri, Haksız Ticari Uygulamalara Karşı Topluluk Haklarının Korunması) ve İhracatta Ortak Kurallardır. 114. madde uyarınca ticari anlaşmalar ve 238. madde uyarınca ortaklık anlaşmaları yapma gibi hususlar da OTP kapsamına alınmıştır.

AB'nin dış ekonomik ilişkilerini belirleyen parametreler, diğer bir deyişle denklemin değişkenleri, temel olarak, dış ekonomik ilişkileri belirleyen yasal çerçeve, dış ekonomik ilişkiler ile ilgili temel ilkeler ve hedefler olarak belirtilebilir. Dış ekonomik ilişkilerde yasal çerçeve, Roma Antlaşması, ikincil mevzuat, uluslararası yükümlülükler ve anayasa taslağındaki değişiklikler ile belirlenmiştir. Dış ekonomik ilişkilerin temel ilkeleri arasında, AB Anayasasında belirtildiği üzere, çok taraflılık, dışa açıklık, demokrasi, hukuk devleti ve insan haklarının yer alması dikkat çekmektedir. Üçüncü parametre, AB'nin dış ekonomik ilişkilerinde göz önünde bulundurduğu hedeflerdir. Bu hedefler, uluslararası ticaretteki sınırlamaların kaldırılması, uluslararası ticaretin gelişmekte olan ülkelerin sürdürülebilir kalkınmasını teşvik etmesi, ortak değerlerin korunması ve ihracı, Birliğin rekabet gücünün artırılması, güçlü avro, DTÖ kuralları ile çevre standartları arasında açık bir ilişki kurulması olarak belirtilebilir.

Bu temel parametreler, gümrük birliği, tek pazar, ortak ticaret politikasının gelişimi, Avrupa Komisyonu'nun dış ekonomik ilişkilerde yetkisinin gelişimi ve AB Anayasa taslağı ile gelen değişim bağlamında bir süreç içinde gelişmiştir. İlk olarak Gümrük Birliği'nin 1968 yılında tamamlanarak yürürlüğe girmesiyle üye ülkelerin gümrük alanları, tek bir gümrük alanı haline gelmiştir.²⁰ Gümrük Birliği'ne rağmen devam etmekte olan tarife dışı engellerin de kaldırılarak ticaretin tamamen serbestleştirilmesi amacıyla, 1 Ocak 1993 tarihi itibarıyla tek pazar oluşumu tamamlanmıştır.²¹ 1993 tarihinde yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması'nda öngörülen ekonomik ve parasal birlik, tek pazar kavramının tamamlayıcısı olması bakımından ön

²⁰ İktisadi Kalkınma Vakfı, "Avrupa Birliği'nin Tarihçesi", [Hhttp://www.ikv.org.tr/abtarihce.phpH](http://www.ikv.org.tr/abtarihce.phpH).

²¹ Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, "Avrupa Birliği'nin Ortak Ticaret Politikası", [Hhttp://www.deltur.cec.eu.int/default.asp?lang=0&pId=3&fId=10&prnId=19&hnd=1&ord=18&ocId=329&fop=0H](http://www.deltur.cec.eu.int/default.asp?lang=0&pId=3&fId=10&prnId=19&hnd=1&ord=18&ocId=329&fop=0H).

plana çıkmış ve 1 Ocak 2002'den itibaren ortak para birimi olarak avro kabul edilmiştir.

AB ülkeleri başlangıçtan itibaren ticaret politikası alanındaki yetkilerini artan bir oranda Topluluğa devrederken, dış politika alanındaki yetkilerinin önemli bir kısmını Maastricht Antlaşması'na kadar ellerinde tutmuşlardır. Ortak ticaret politikası ile ilgili yetkiler, Topluluğun üye devletlerle yakın işbirliği halinde uygulamakta olduğu yetkililerdir. Ticaret anlaşmalarının müzakere edilmesi Topluluğun yetkisinde olduğu için, uygulamada Komisyon, Konseyden aldığı yetkiye dayanarak müzakereleri yürütmektedir. Bu görevi yerine getirirken Komisyon danışma komitesi olan 133. madde komitesinde üye ülkelerle danışmalarda bulunmaktadır. Ticaret hassas bir alan olduğu için kararlar nitelikli çoğunluk ile alınmaktadır.²²

AB'nin dış ekonomik ilişkilerdeki temel parametreleri GATT ve Dünya Ticaret Örgütü düzenlemeleri ile uyumlu bir gelişme göstermiştir. Topluluk, kuruluşundan itibaren birçok Akdeniz ülkesi, Afrika, Karayip ve Pasifik (AKP) ülkeleri, Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi ülkeleri (EFTA) ve diğer birçok üçüncü ülke ile çeşitli boyutlarda tercihli gümrük düzenlemelerini öngören anlaşmalar yapmıştır. Ortaklık anlaşması, tercihli ticaret ve işbirliği anlaşmaları şeklinde yapılan bu anlaşmalar, GATT'ın I. maddesinde öngörülen "en çok kayırlan ülke statüsü"nü (most favoured nation-MFN) bir istisnası olan XXIV. maddeye (4.-10. paragraflar) dayanılarak yapılmıştır.

Bilindiği gibi, GATT'ın amacı uluslararası ticaretin serbestleştirilmesidir. Bu amacı gerçekleştirebilmek için GATT:

- Çok taraflı müzakereler yoluyla gümrük vergilerinin azaltılması ve GATT'ı imzalayan ülkelerin bu indirimlere uymalarının sağlanması,
- Miktar kısıtlamaları ve diğer birçok tarife dışı engelin genel olarak ortadan kaldırılması ve
- GATT'ı imzalayan tüm ülkeler için en çok kayırlan ülke statüsünün uygulanması yöntemini izlemektedir.

Ortak Ticaret Politikası, ticarete konu olan malların kalitesi yerine ticaretin hacmi (miktarı) ile ilgili olup, ithalatın kontrol edilmesi ve bir dereceye kadar ihracatın teşvik edilmesi amacını sağlamaya yöneliktir.²³ Bu politika büyük ölçüde GATT hükümlerinden uyarlanmış sorumluluklar ile çeşitli ticaret anlaşmaları uyarınca ikili sorumluluklardan oluşmaktadır. GATT madde XXIV'e göre bölgesel bütünleşmeye giden gruba üye ülkelerin GATT üyesi diğer ülkelerle ticaretini etkileyen gümrük vergileri ve diğer düzenlemeler, bütünleşme öncesi düzeyden daha kısıtlayıcı olmamalıdır. Bu doğrultuda Topluluğun ortak gümrük tarifesinde GATT çerçevesinde yapılan çok taraflı görüşmeler sonucunda önemli oranlarda indirimler gerçekleştirilmiştir. Böylece, AB sanayi ürünlerinde en liberal tarifeleri uygulayan blok haline gelmiştir.²⁴

AB'nin iç dinamikleriyle dış ekonomik ilişkiler arasında sıkı bir karşılıklı etkileşim bulunmaktadır. Ortak Ticaret Politikası başlangıçta, üye ülkelerin dış ticaret politikalarını ortak kurallar çerçevesinde belirlemesiyle oluşmuş düzenlemeler bütünüdür.²⁵ Küreselleşmenin etkisiyle, dış politika ve dış

²² Rıdvan Karluk, Avrupa Birliği ve Türkiye, Beta Yayınları, İstanbul, 2005, ss.414-415.

²³ Canan Balkır ve Muzaffer Demirci, Uluslararası Ekonomik Bütünleşmeler ve Avrupa Topluluğu, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1989, s. 86.

²⁴ Nevzat Güran, Uluslararası Ekonomik Bütünleşme ve Avrupa Birliği, Anadolu Matbaacılık, İzmir, 2000, s. 29.

²⁵ Dış Ticaret Müsteşarlığı, "Ortak Ticaret Politikası", [Hhttp://www.dtm.gov.tr/ab/AB%20Sayfasi/ortktic.htm](http://www.dtm.gov.tr/ab/AB%20Sayfasi/ortktic.htm).

ekonomik ilişkiler arasındaki çizgi belirsizleşmiş ve AB'nin iç dinamikleri kadar küresel dinamikler de OTP'nin gelişiminde etkin konuma gelmiştir.

Dış ekonomik ilişkilerde yasal çerçeveye bakıldığında, Roma Antlaşması'nda ortak ticaret politikasının 131, 132, 133, 134 (Başlık IX-Ortak Ticaret Politikası), 228 (yeni 300), 235 (yeni 308) ve 238 (yeni 310) maddelerde yer aldığı görülmektedir. 131. madde, Topluluğun dünya ticaretindeki gelişmeleri uyumlaştırmayı ve ticaretin önündeki engelleri kaldırmayı amaçladığını vurgulamaktadır. 133. maddeye göre ise Komisyon anlaşmaları üye devletler adına müzakere eder. Avrupa Parlamentosu'nun rolü ise ticaret politikası açısından sınırlıdır ve Parlamentosunun onayı sadece ticaretten daha kapsamlı bir içeriği olan anlaşmalar için gerekli olmaktadır.

AB Anayasası ise, AB'nin ticari alanda bir bütün olarak temsil edilmesine doğru gelişme sağlamaktadır. Anayasada "Birliğin Dış Faaliyetleri" (Başlık V) altında Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP), Ortak Ticaret Politikası (OTP) ve Üçüncü Ülkelerle İşbirliği ve İnsani Yardım konuları yer almaktadır. Madde III-315'e göre, ortak ticaret politikası, Birliğin dış faaliyet ilkeleri ve hedefleri bağlamında yürütülür. Dış ekonomik ilişkiler, dış politikanın altına girmiştir. Bunu destekleyen diğer bir gelişme ise, Anayasanın yeniliklerinden biri olarak AB Dışişleri Bakanı'nın yetki alanına ODGP'nin yanında OTP'nin de girmesidir. Madde I-26'ye göre Birlik Dışişleri Bakanı, dış ilişkilerin yürütülmesinden ve Birliğin dış faaliyetlerinin diğer yönlerinin koordinasyon içinde yürütülmesinden sorumludur. Bir ticaret anlaşması akdedilmesi ile ilgili olarak Konseyde çoğunluğun sağlandığı durumlarda, Dışişleri Bakanı Madde III-300 bağlamında oybirliği kararı isteyebilir. Hem dış ticaret hem de dış politikayı kapsayan anlaşmalar çoğaldıkça, anlaşmaların esas itibarıyla ODGP altında mütalaa edilip edilmemesi konusunda Dışişleri Bakanı kilit rol oynayacaktır.

Bu süreçte, dış politika ve dış ekonomik politika artan bir şekilde birbirini etkileyecektir. Örneğin Birlik, insan hakları ihlallerin yoğun olduğu ülkelerle ticaret ilişkisini bir kere daha gözden geçirebilecektir. Halbuki Topluluk, 1990'larda insan hakları derneklerinin baskısına rağmen Nijerya, İran, Irak ve Libya'ya karşı petrol ambargosu uygulamamıştır.

Avrupa Komisyonu uluslararası anlaşmaların imzalanmasından sorumlu olmaya devam edecek ve Bakanlar Konseyi anlaşmaları sonuçlandıracaktır. Bu prosedür, kültürel ve görsel-ışitsel hizmetler dahil olmak üzere hizmetler ticaretini ve doğrudan yabancı yatırımları da kapsayacaktır.

AB Anayasası'nın bir diğer dikkat çekici yönü ise Nice Antlaşması'nda yer alan "güçlendirilmiş işbirliği"nin tekrar vurgulanmasıdır. Nice Antlaşması ile yeniden gözden geçirilen Avrupa Topluluğu Antlaşması'nda güçlendirilmiş işbirliği için gerekli şartlar aşağıdaki şekilde belirtilmiştir:

- O alanın Topluluk yetkisinde olmaması (ATA 43d);
- İç pazarı engellememesi (ATA 43e);
- Üyeler arası ticarete bir engel veya ayrımcılık oluşturmaması ve rekabeti bozmaması (ATA 43f).

Güçlendirilmiş işbirliği bazen ülkeleri karara zorlayan bir mekanizma, bazen de bir tıkanıklığın açılmasını sağlayan bir sistemdir. Bu çerçevede, güçlendirilmiş işbirliğinin Ortak Ticaret Politikasının yeni alanları için kullanılabilmesi mümkün görünmektedir.

Dış Ekonomik İlişkilerde Temel İlkeler

Bir diğer parametre olan Birliğin dış faaliyetlerinde temel ilkelere bakıldığında, AB'nin dış ilişkilerini "etkin çok-tarafılık" (effective multilateralism) olarak adlandırılan özel bir dış politika felsefesiyle yürüttüğü görülmektedir.²⁶ Çok tarafılık ilkesinin yanı sıra dışa açıklık ilkesi de benimsenmektedir.

AB Anayasası Madde III-292'de belirtildiği üzere, dış ekonomik ilişkilerde belirleyici olan diğer temel ilkeler ise aşağıdaki şekildedir:

- demokrasi,
- hukuk devleti,
- insan haklarının ve temel özgürlüklerinin evrenselliği ve bölünmezliği,
- insanlık onuru,
- eşitlik ve dayanışma,
- Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın ilkelerine göre uluslararası yasalara saygı ilkeleri.

Bu ilkeler çerçevesinde belirlenen hedeflere bakıldığında dört temel hedef göze çarpmaktadır. Bu hedefler, uluslararası ticaretteki sınırların kaldırılması, ticaret politikası ile gelişmekte olan ülkelerin sürdürülebilir kalkınmasını teşvik etmek, Birliğin ortak değerlerinin korunması ve ihracı, Birliğin rekabet gücünü artırma hedefi ve güçlü para hedefidir.

1) Uluslararası ticaretteki sınırlamaların kaldırılması

Bu hedef kapsamında iç ve dış ekonomik dinamikler birbirleri ile doğrudan bağlantılıdır. Roma Anlaşması'nın 131. maddesi, Topluluğun dünya ticaretindeki gelişmeleri uyumlaştırmayı ve ticaretin önündeki engelleri kaldırmayı amaçladığını vurgulamaktadır. AB'nin iç ve dış ekonomik politikaları giderek piyasa dinamiklerine göre şekillenmekte, müdahale azalmakta, korumacı politika araçları ve düzenlemeleri giderek terk edilmektedir. Bu süreçte, AB uluslararası ticarete daha açık ve DTÖ müzakerelerindeki pozisyonları daha esnek bir aktör haline gelmiştir.

AB uluslararası ticarete sınırların kaldırılması konusunda ABD ile birlikte hareket etmektedir. Aralık 1995 tarihli AB-ABD Ortak Eylem Planı ile Mayıs 1998'de ortaya konulan Transatlantik Ekonomik İşbirliği'ne eşlik eden Yeni Transatlantik Gündemi ikili ilişkilerin ana yapısını oluşturmaktadır. Bunlar AB ile ABD'nin kendi aralarındaki ticaret ve yatırım engellerini bertaraf etme çabalarının temelleridir.

2) Gelişmekte olan ülkelerin sürdürülebilir kalkınmasının teşvik edilmesi

AB ticaret politikası ile gelişmekte olan ülkelerin sürdürülebilir kalkınmasını teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasını, rekabet gücü kazanmasını ve uluslararası ticaret sistemiyle bütünleşmesini desteklemek, gelişmekte olan ülkelerin ticaret politikaları ile yoksulluğun azaltılması stratejilerinin bütünleştirilmesi, ticaret ile bağlantılı yardımların her ülkenin koşullarına uyarlanması bu hedefin kapsamında yer almaktadır.

Maastricht Anlaşması ile (1992) AB'nin dış ilişkilerinin hedefleri içinde gelişmekte olan ülkelerin sürdürülebilir ekonomik ve sosyal gelişmelerini, bu

²⁶ European Commission, http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/H.

ülkelerin uyumlu ve aşamalı bir şekilde dünya ekonomisiyle bütünleşmesini ve bu ülkelerde fakirliğin azaltılmasını desteklemek de belirtilmiştir. Avrupa Anayasası'nda Ortak Ticaret Politikası'nın genel çerçevesi ise (Madde III/314) "...ortak çıkara, dünya ticaretinin uyumlu gelişimine, uluslararası ticaret ve dışarıdan doğrudan yatırım konularındaki kısıtlamaların giderek artan şekilde kaldırılmasına ve gümrüklerle diğer duvarların indirilmesine katkıda bulunmayı hedefler" şeklindedir.

AB, süreç içinde kalkınma ile ticaret arasında bağlantı kurmuş ve gelişmekte olan ülkeler ile yürütülen siyasi diyaloglarda ticaret ile ilgili konulara vurgu yapmaya başlamıştır. AB'nin kalkınma politikasındaki ticaret reformları şunları içermektedir.²⁷

- Bölgesel bütünleşme ve işbirliği (gelişmekte olan ülkelerin dünya ekonomisiyle bütünleşmesinin kolaylaştırılması, çatışmaların çözümlenmesi, sınır-ötesi sorunların çözümü),
- Makro-ekonomik politikaların ve sosyal hizmetlere daha adil erişimin desteklenmesi,
- Ulaşımın desteklenmesi,
- Gıda güvenliği ve sürdürülebilir kırsal kalkınma,
- Kurumsal kapasitelerin geliştirilmesi.

Bu çerçevede, sürdürülebilir kalkınmaya yönelik olarak kalkınma ve çevreyi bağdaştıran özel teşvik sistemi uygulanmaktadır. Bu yönde, AB'nin "Silahlar Hariç Her şey" uygulaması (Everything But Arms) girişimi altında en az gelişmiş ülkeler menşeli tüm ürünler için gümrük vergileri ve kotalar kaldırılmaktadır. Bunun yanı sıra, işçi haklarının korunması, çevrenin korunması konusundaki uluslararası sözleşmelere taraf olan ve uyuşturucu ile mücadele konusunda çaba gösteren gelişme yolundaki ülkelere "sürdürülebilir kalkınma ve iyi yönetime" yönelik ek tavizlerin tanınması söz konusudur. Ayrıca, "GTS artı" olarak da adlandırılan sistemle gelişmekte olan ülkelerin çevrenin korunması, sosyal haklar ve fikri ve sınai mülkiyet haklarına uyum ve uyuşturucu ile mücadeleye yönelik çabalarına destek verilmektedir.

AB dış ekonomik ilişkileri bağlamında özellikle yukarıda belirtilen hedeflerini gerçekleştirmek için çok taraflı, iki taraflı ve otonom olmak üzere üç düzeyde uyumlu eylemler yürütmektedir.

a. Çok Taraflı Düzey: Dünya Ticaret Örgütü

AB gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerle ilişki içindedir. Gelişmiş ülkelerle ilişkileri daha çok GATT/DTÖ kapsamında yürütülmekte ve Roma Antlaşması'nın 113. maddesine dayanmaktadır.²⁸ AB Komisyonu, DTÖ' de 25 üyeli Birlik adına müzakere edip Birliğin çıkarlarını savunmaktadır. Ancak bazı durumlarda Birliğin, üye ülkelerin yanı sıra bir aktör olarak yer alması mümkün olabilmektedir. AB'nin uluslararası anlaşmaların sonuçlandırılmasında rol oynadığı bu durum "karma yetki" (mixity) durumu olarak adlandırılmaktadır.

Çok taraflı düzeydeki müzakerelerde AB'nin tutumu şu noktalar üzerinde odaklanmaktadır.²⁹

²⁷ European Commission, "Assisting developing countries to benefit from trade" [Hhttp://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/r12525.htm](http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/r12525.htm)

²⁸ Karluk, ss. 136-174.

²⁹ European Commission, "Trade and development", [Hhttp://ec.europa.eu/trade/issues/global/development/index_en.htm](http://ec.europa.eu/trade/issues/global/development/index_en.htm).

- i. Sınai ürünlerde serbestleşme sağlanması; gelişmekte olan ülkelerin ihracatlarının % 70'ten fazlasını oluşturan tarımsal olmayan ürünlerin tamamı için tarife tepe noktalarının ve yüksek tarifelerin kaldırılması ve tarife artışlarını büyük ölçüde azaltarak önemli bir serbestleşme sağlanması;
- ii. Tarım; Doha Kalkınma Gündemi'nde gelişmiş ülkelerde ticarete zarar yaratan iç desteklerin azaltılması, piyasaya erişimin iyileştirilmesi ve ihracat sübvansiyonlarının kaldırılması;
- iii. Hizmetler; en az gelişmiş ülkeler için mali hizmetler, telekomünikasyon ve ulaştırma gibi kilit roldeki altyapı hizmetlerine odaklanması;
- iv. Ticaretin kolaylaştırılması; gereksiz gümrük ve sınır uygulamaları nedeniyle zaman ve para kaybı yaşanmaktadır. Bu tür işlemlerin maliyeti ticari işlemlerin genel masraflarının % 4-5'ine ulaşabilmektedir. Bu oran aşağı yukarı gelişmiş ülkelerin sınai ürünlere uyguladıkları tarifeler düzeyindedir. Bu açıdan maliyetlerin yarıya indirilmesi ciddi bir tasarruf sağlayacaktır.
- v. Özel ve lehte muamele ilkesi; herhangi bir yeni kuralın gelişmekte olan ülkelerin içinde bulunduğu koşulları mutlaka hesaba katması gerektiğini ortaya koyar. AB'nin yaklaşımı DTÖ' de ayrımcılık yaratmaksızın gelişmekte olan ülkelere daha fazla esneklik verilmesini sağlamaktır.
- vi. Kapasite oluşturma; DTÖ üyeleri teknik yardım ve eğitim verilmesi için bir "Küresel Güven Fonu" oluşturmuştur. AB'nin toplam fonun % 60'tan fazlasını temin etmesi konuya verdiği önemi göstermektedir.

b. İkili Düzey: Ülkeler ve Bölgesel Gruplar

Kalkınma boyutu AB'nin gelişmekte olan ülkelerle ikili ticari ilişkilerine de yansımaktadır. Bunun en önemli örneği AB ile AKP ülkeleri arasındaki ilişkidir. 1975'de 46 AKP ülkesiyle Lomé-I Sözleşmesi, 1979 yılında 58 AKP ülkesi ile Lomé-II Sözleşmesi, 1984 yılında 65 AKP ülkesiyle Lomé-III Sözleşmesi ve 1989 yılında 68 AKP ülkesiyle Lomé-IV Sözleşmesi imzalanmıştır. İlişkiler, AKP-AB İşbirliği Antlaşması olarak isimlendirilen ve 23 Haziran 2000'de Cotonou'da imzalanan antlaşma ile devam etmektedir. Cotonou Antlaşması'na 77 AKP ülkesi taraf bulunmaktadır. Söz konusu ülkeler Avrupa Yatırım Fonu ve Avrupa Kalkınma Fonu desteğinden geniş biçimde yararlanmaktadır. Ayrıca bu ülkelerle 2002'den beri Ekonomik Ortaklık Anlaşmaları müzakere edilmektedir. 2008'de yürürlüğe girecek olan bu anlaşmalar klasik serbest ticaret anlaşmaları değil, serbest piyasayı oluşturmaya yönelik anlaşmalardır.

Topluluğun bazı ülkeleri eski sömürgeleriyle ilişkilerini sürdürmek istemiş ve bu ülkelerle mevcut ilişkilerini tercihli anlaşmalar çerçevesinde devam ettirmişlerdir. 1960'larda bu ülkelerin bağımsızlıklarını kazanmalarıyla 18 ülke ile 1963 yılında Younde Antlaşması ve 1969 tarihinde ise Younde II Antlaşması imzalanmıştır. 1968 yılında Güney Sahra Afrika'sı Ülkeleri ile Arusha Antlaşması imzalanmış, 1971 yılında yürürlüğe girmiştir.

Mercosur ve ASEAN, Körfez İşbirliği Konseyi ve Orta Amerika ve Antiller söz konusu olduğunda AB'nin hedefi ülkelerle değil, bölgesel gruplaşmalarla anlaşmaya varmaktır. İkili ilişkiler kapsamında göze çarpan bir diğer işbirliği mekanizması Avrupa Komşuluk Politikasıdır. Bu politika çerçevesinde, ekonomik alanda, geliştirilmiş ticaret ve yatırım ilişkileri, arttırılmış mali ve teknik yardımlar, çeşitli AB politikalarına ve programlarına aşamalı katılım ve "iç pazardan bir pay" sağlama hedefi öngörülmektedir. Bu bağlamda Komşuluk Politikasının dış ekonomik etkileri yüzeysel işbirliğinden derin ekonomik bütünleşmeye doğru bir adım olarak

Canan Balkır -
Komşuluk
politikasının dış
ekonomik etkileri
yüzeysel
işbirliğinden derin
ekonomik
bütünleşmeye doğru
bir adım olarak
değerlendirilebilir

değerlendirilebilir. AB Komisyonu başkanı Romano Prodi'nin "kurumlar hariç her şey" olarak tanımladığı bu politika, bir dizi alanda komşularına AB politikalarının kapılarını açmaktadır. Komşu ülkelerde sürdürülebilir kalkınma sonucu fakirliğin azalması, büyümenin artması, yapısal reformlar, kurumsal modernleşme ve istikrar, yatırımların artması ve bunların sonucu olarak AB ile dış ticarete artış, tarım ürünlerinde ve hizmet ticaretinde artış, faktör hareketliliği, ticari uzmanlaşma gibi dış ekonomik ilişkiler açısından önemli etkiler beklenmektedir.

AB'nin ABD ile olan ikili ekonomik ilişkilerine bakıldığında ise, AB ve ABD'nin toplam büyüklükleri sayesinde dünya ekonomisine egemen durumda oldukları görülmektedir. ABD ve AB'nin toplam nüfusları 650 milyonu geçmekte ve toplam ekonomik büyüklükleri dünya gayri safi yurtiçi hasılasının yaklaşık % 57'si dolayındadır. Ticari açıdan ise, ABD ve AB ticaretlerinin toplamı dünya ticaretinin yarısından fazladır. AB'nin ABD'nin ihracatındaki payı 2004 yılı verilerine göre %21,1, ithalatındaki payı ise %19,2'dir. ABD'nin AB'ye olan ticaret açığı ise 110 milyar dolar düzeyindedir.³⁰

AB'nin ikili ilişkileri genel olarak değerlendirildiğinde, tercih sıralamasında en üstte 1 Mayıs 2004'te AB üyesi olana kadar Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri yer alırken, Mayıs 2004 sonrasında EFTA ülkeleri en üst sırada yer almaktadır. Akdeniz Ortaklığı, AKP ülkeleri ve diğer gelişmekte olan ülkelere uygulanan Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi (GTS) AB pazarına tercihli giriş imkânı tanınan diğer ülke ve guruplardır. OECD ülkeleri herhangi bir tercihli sistem içinde bulunmamaktadır. Dış ticaretin devletin elinde olduğu Küba ve Kuzey Kore'ye ise ayrımcı ticaret rejimi uygulamaktadır.

AB'nin dış ekonomik ilişkileri çerçevesinde bölgesel ve ikili serbest ticaret anlaşmalarına yaptığı vurgu DTÖ çerçevesindeki çok taraflılığa zarar verebilecek olması nedeniyle eleştirilmektedir. Ancak, AB'nin tutumu temel politika tercihinin ikili anlaşmalar ile çoklu sistem arasında olmaması gerektiği yönündedir. Buna göre, temel tercih, küresel serbestleşmeyi ileriye taşıyan, hassas konulardan kaçınmayan nitelikteki ikili anlaşmalar yönünde olmalıdır³¹.

c. Otonom Önlemler

AB, çok taraflı ve ikili düzeydeki ilişkilerinin yanısıra gelişmekte olan ülkelere Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi altında tek taraflı ve tercihli olarak piyasaya erişim programları uygulamaktadır. Gelişmiş ülkelerin, gelişmekte olan ülkelere sağlayacakları tek taraflı tavizlerin yardımıyla bu ülkelerin dünya ticaretinden aldıkları payın arttırılmasını hedefleyen GTS, 1 Temmuz 1971 tarihinde Topluluk tarafından uygulamaya konulmuştur. GTS uygulamasının temel amacı; gelişmekte olan ülkelerin dünya ticaret sistemiyle bütünleşmesinin sağlanması, bu ülkelerin pazara giriş koşullarının geliştirilmesi, ihracat gelirlerinin arttırılması ve ekonomik büyümelerinin hızlandırılmasıdır. GTS, GATT'ın temel ilkelerinden olan "en çok kayırılan ülke" kuralından bir sapma olarak benimsenmiştir.

AB'nin genelleştirilmiş tercihler sistemi, gelişmiş ülkelerin uyguladığı sistemler arasında en geniş kapsamlı olanıdır. GTS çerçevesinde yer alan

³⁰ William H. Cooper, "EU-U.S. Economic Ties: Framework, Scope, and Magnitude", CRS Report for Congress, January 2006.

³¹ Peter Mandelson, "Bilateral Agreements in EU Trade Policy", London School of Economics, 9 October 2006,

[Hhttp://ec.europa.eu/commission_barroso/mandelson/speeches_articles/sppm118_en.htm](http://ec.europa.eu/commission_barroso/mandelson/speeches_articles/sppm118_en.htm)H.

gelişmekte olan ülkelerin AB'nin toplam ithalatı içerisindeki payı %40'ı aşmıştır. 980/2005 sayılı Konsey Yönetmeliği ile 2006–2015 döneminde geçerli olacak GTS'nin kapsamı, çoğunluğu tarım ve balıkçılık sektörlerine dahil olan 300 ilave ürünle genişletilecektir. İlk uygulama döneminde (1 Ocak 2006- 31 Aralık 2008) sistemin özel teşvik mekanizmasında köklü değişiklikler yapılmış, gelişmişlik düzeyi daha düşük olan ülkelerin, uluslararası ticari kurallara uymak kaydıyla, pazara giriş olanaklarının artırılması hedeflenmiştir.³²

3) Birliğin ortak değerlerinin korunması ve ihracı

İnsan hakları, demokrasi gibi Birliğin temel değerlerini içeren “koşulluluk ilkesi”nin temelinde; ticaret ve işbirliği anlaşmalarından ortaklık anlaşmalarına ve tam üyeliğe giden süreçlerde uygulanan ödüllendirme/ceza stratejisi yatmaktadır. Bu kapsamda AB mali yardımları ve ticaret anlaşmaları, ilgili ülkelerin iç politikalarında demokrasi ve insan hakları bağlamında değişimi teşvik etmektedir. Koşulluluk, Uluslararası Para Fonu (IMF) koşulluluğunun çok ötesine geçerek devletlerin sadece ekonomik reform süreçlerini değil, siyasi reform süreçlerini ve sosyo-politik yapılarını da etkilemektedir.

4) Birliğin rekabet gücünü artırma

Daha önce de değinildiği gibi, AB Lizbon stratejisi kapsamında 2010 yılına kadar dünyanın en rekabetçi ve en dinamik bilgi ekonomisi haline gelmeyi hedeflemektedir. Lizbon stratejisi çerçevesinde AB'nin Ar-Ge yatırımlarını arttırması, girişimciliği geliştirmesi ve istihdam oranını 2010 yılına kadar %70'e yükseltmesi gerçekleştirilmesi planlanan hedefler arasındadır. Bu süreçte Birlik genişleme, küreselleşme ve yaşanan nüfusun getirdiği zorluklar ile başa çıkmaya çalışacaktır. Ayrıca Birliğin rakipleri karşısında var olabilmek için verimliliğini ve ekonomik büyümeyi de arttırması gerekmektedir.

AB, Lizbon hedefine ulaşmak için referans olarak ABD ve Japonya'yı almaktadır. Ancak örtülü olarak, gelişmekte olan ülkelerin rekabetini de göz ardı etmemektedir. Uluslararası rekabette bir tarafta ABD diğer tarafta Asya olmak üzere iki ateş arasında kalan Birlik, bilgi ekonomisi alanında ABD'nin üstünlüğü ile, düşük işgücü maliyetleri açısından da Asya'nın üstünlüğü arasında sıkışmıştır. AB, ekonomisi hızla büyüyen Çin ve hizmetler sektöründe önemli bir aktör olan Hindistan gibi ülkelerin yarattığı rekabet baskısını yoğun olarak hissetmektedir.

Bu açıdan AB'nin küreselleşmenin getirdiği ekonomik koşullar altında ABD ve Asya kaynaklı rekabet baskıları ile başa çıkabilmesi için ekonomik performansını ve bilgi ekonomisini geliştirmekten başka seçeneği bulunmamaktadır. Zira Birlik işgücü maliyetleri üzerinden rekabet edecek olursa demokratik kazanımlarını zorlayacaktır. Bu nedenle Avrupa'nın, bilgi ekonomisine yatırım yapması ve rakiplerinden üstün, kendine özgü bir alan yaratması büyük önem taşımaktadır.³³

Yoğun rekabetçi baskılar karşısında AB Komisyonu, 4 Ekim 2006 tarihinde “Küresel Avrupa: Dünyada Rekabet Etmek” başlıklı bir strateji belgesi kabul etmiştir. Belgenin özünde AB'nin ticaret politikasının Lizbon stratejisine ve

³² Dış Ticaret Müsteşarlığı, “Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi (GTS)“, [Hhttp://www.dtm.gov.tr/ab/GTS.htm](http://www.dtm.gov.tr/ab/GTS.htm).

³³ “Facing the Challenge The Lisbon Strategy for Growth and Employment”, Report from the High Level Group Chaired by Wim Kok, 2004, [Hhttp://europa.eu.int/comm/lisbon_strategy/index_en.htm](http://europa.eu.int/comm/lisbon_strategy/index_en.htm), s. 12.

bu çerçevede Birliğin büyüme ve istihdam artışına katkısını arttırma düşüncesi bulunmaktadır. Belgenin temel mesajları şu şekildedir.³⁴

- Birlik içinde korumacılığın reddedilmesi,
- Dış pazarların açılmasında aktif olmak,
- Özellikle gelişmekte olan pazarları kapsayan ikili ticaret anlaşmaları yapmak,
- Ticari koruma araçlarının kullanılmasını iyileştirmek,
- Üçüncü ülkelerdeki, özellikle Çin ve ABD, yasal çevreyi iyileştirmek,
- Enerji kaynakları dahil ham maddelere daha iyi erişim sağlamak,
- Üçüncü ülkelerdeki kamu ihaleleri piyasalarının açılması,
- Fikri mülkiyet haklarının güçlendirilmesi.

Söz konusu strateji belgesindeki yaklaşımla bağlantılı olarak AB'nin üçüncü ülkelere karşı korumacılığında zaman içindeki azalma dikkat çekmektedir. Bu doğrultuda 2002 yılından 2006'ya kadar geçen dönemde Birliğin anti-damping ve anti-sübvansiyon önlemlerinde azalma eğilimi olduğu gözlemlenmektedir. 2002'de 174 anti-damping ve 19 anti-sübvansiyon önlemi alınmışken 2006'da Birliğin anti-damping önlemlerinin sayısı 133, anti-sübvansiyon önlemlerinin sayısı ise 12 olmuştur.³⁵

Öte yandan, 125 ülkeyi kapsayan 2006-2007 Küresel Rekabet Raporu, AB ülkelerinin rekabet alanında ilerleme gösterdiklerini ortaya koymaktadır. Raporda en rekabetçi ilk on ülke arasında 6 AB ülkesinin (Finlandiya, İsveç, Danimarka, Almanya, Hollanda ve İngiltere) yer alması önemlidir.³⁶ Bununla birlikte, aşağıdaki tablolardan da görüleceği üzere gerek Ar-Ge harcamaları gerekse yüksek teknoloji ürünleri ihracatı bakımından AB, ABD'nin gerisinde kalmaktadır. Günümüzde bilgi teknolojileri alanında çalışan ilk 300 işletmenin %74'ü ABD menşelidir.³⁷

Tablo 4: GSYİH İçinde Ar-Ge Harcamalarının Payı

	1995	2000	2001	2002	2003	2004
AB 25	1,81	1,86	1,89	1,9	1,9	1,86
AB 15	1,85	1,91	1,94	1,95	1,95	1,92
ABD	2,49	2,73	2,74	2,64	2,67	2,66
Japonya	2,92	3,05	3,13	3,18	3,2	-

Kaynak: Eurostat, Europe in Figures -Yearbook 2005, Luxembourg, 2005.

Tablo 5: Yüksek Teknoloji Ürünlerinin Toplam İhracat İçindeki Payı

	1999	2000	2001	2002	2003	2004
AB 25	20,3	21,3	21,14	18,7	18,4	18,3
AB 15	19,5	20,6	20,4	18,2	17,7	17,7
ABD	28,7	28,2	26,9	26,2	25	26,8
Japonya	25,1	26,9	24,7	23	22,7	22,3

Kaynak: Eurostat, Europe in Figures -Yearbook 2005, Luxembourg, 2005.

³⁴ "Renewal of the Lisbon Agenda", Hwww.euractiv.com/en/trade/mandelson-lisbonise-eu-trade-policy/article-158509H.

³⁵ Bkz. European Commission, "Trade Issues", Hhttp://ec.europa.eu/trade/issues/respectrules/anti_subsidy/stats.htmH.

³⁶World Economic Forum, "The Global Competitiveness Report 2006-2007: Country Highlights", Hwww.weforum.org/en/fp/gcr_2006-07_highlights/index.htmH.

³⁷"Facing the Challenge The Lisbon Strategy for Growth and Employment" , s. 12.

5) Güçlü Para

AB'nin gerek ABD ve Japonya ile gerekse öteki ülkelerle olan ekonomik ve ticari ilişkilerinin şekillenmesinde avronun konumu önem taşımaktadır. Bu açıdan, avronun uluslararası rezerv para haline gelebilmesi, AB'nin dünya ekonomisinde lider olarak güçlenmesine katkı sağlayacak parametrelerden birisi olarak değerlendirilebilir. Avrupa'da büyümenin düşük olduğu bir dönemde dahi, güçlü bir kredibilite oluşturmak amacıyla, Avrupa Merkez Bankası para politikasının işleyişinden ödün vermemiştir.

Avronun dünya döviz rezervlerindeki payı istikrarlı bir biçimde artmaktadır. Bu doğrultuda, avronun 2022 yılında ABD dolarının yerini alması beklentisi bulunmaktadır. Avronun yeni uluslararası rezerv para olabilmesi iki temel faktöre bağlı görünmektedir. Bunlardan ilki avro uygulamasının dışında kalan AB üye ülkelerinin, özellikle de İngiltere'nin, avro alanına katılmasıdır. İkinci faktör ise, ABD'nin uluslararası politikalarının dolara olan güveni sarsmasıdır. Avro cinsinden teminatların oranının yükselmesi ve avronun para çıpası olarak kullanımının artması portfolyo optimizasyonunda avroya daha fazla ağırlık verilmesini sağlayacaktır.

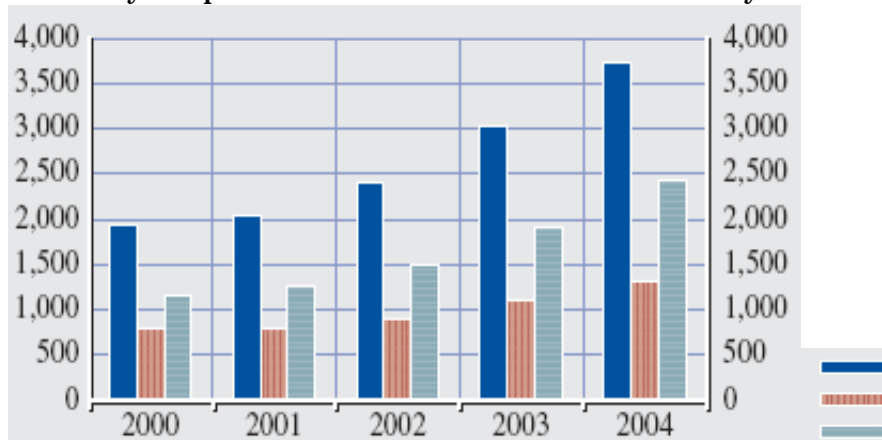
*Canan Balkır –
Avronun dünya rezervlerindeki payının istikrarlı bir biçimde artması sonucu 2022 yılında ABD dolarının yerini alması beklenmektedir*

Tablo 6: Resmi Döviz Rezervlerinde Para Birimlerinin Payı

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
ABD Doları	71,0	70,5	70,7	66,5	65,8	65,9	66,6
Avro	17,9	18,8	19,8	24,2	25,3	24,9	24,3
Japon Yeni	6,4	6,3	5,2	4,5	4,1	3,9	3,7
Sterlin	2,9	2,8	2,7	2,9	2,6	3,3	3,6
İsviçre Frangı	0,2	0,3	0,3	0,4	0,2	0,2	0,1
Diğer Para Birimleri	1,6	1,4	1,2	1,4	1,9	1,8	1,6

Kaynak: Avrupa Merkez Bankası, 2005; IMF, 2006.

Şekil 7: Dünya Toplam Döviz Rezervlerinde Avronun Payı

Tüm ülkeler
Gelişmiş ülkeler
Gelişmekte olan ülkeler

Kaynak: Avrupa Merkez Bankası, 2005; IMF, 2006.

Tüm bu argümanlara rağmen, küreselleşmenin ulaştığı boyut, bir iki ülke veya bölgeye dayanan rezerv sistemlerinin çok uzun süremeyeceği olasılığını da gündeme getirmektedir. Küresel bir ekonomide hiçbir ülkenin para birimi bütün global ekonominin rezervi olmamalı düşüncesi Nobel ödüllü iktisatçı Joseph Stiglitz tarafından defalarca gündeme getirilmiştir.

Sonuç

AB'nin dış ekonomik ilişkilerinin ve dolayısı ile küresel ekonomik düzendeki rolünün belirleyicileri olan parametreler, AB'nin iç dinamikleri ve dış dinamikler arasındaki etkileşimle şekillenmektedir. Dış ekonomik ilişkilerde yasal çerçeve, Birliğin taraf olduğu uluslararası anlaşmalardaki hükümleri ve Roma Antlaşması'ndan AB anayasasına gelen süreçte birincil ve ikincil mevzuattaki değişimleri içermektedir.

Küreselleşmenin etkisiyle dış ekonomik ilişkilerde dış politika ile dış ekonomik politika ayrımı yapılabilmesi giderek zorlaşmakta ve AB'nin iç dinamikleri kadar küresel dinamikler de ortak ticaret politikasının gelişimine yön vermektedir. Bu duruma uygun olarak, AB'nin dış ekonomik ilişkilerini belirleyen yasal çerçeve de süreç içerisinde yeniden şekillenmektedir. Anayasa ile AB Dışişleri Bakanı'nın yetki alanına ortak dış ve güvenlik politikasının yanı sıra ortak ticaret politikasının da girecek olması bunun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

AB'nin dış ilişkilerindeki temel ilkeler, etkin çok-taraflılık, dışa açıklık, demokrasi, hukuk devleti, eşitlik ve dayanışma gibi değerlerdir. AB bu ortak değerlerin korunmasını ve koşulluluk ilkesi temelinde bu değerlerin ihraç edilmesini hedeflemektedir. Zira Birliğin değerleri, süreç içerisinde AB'nin dış ekonomik ilişkilerinin önemli bir parçası haline gelmiştir. AB'nin koşulluluk ilkesi Birliğin ekonomik ilişki içinde olduğu ülkelerde sadece ekonomik reform sürecini değil, bu ülkelerin sosyo-politik yapılarındaki değişimi de tetiklemektedir.

AB, uluslararası ticarete sınırların kaldırılması konusunda gelişmiş ülkeler ile birlikte hareket etmektedir. Diğer yandan Birlik, gelişmekte olan ülkelerin dünya ticaret sistemi ile bütünleşmesine de önem vermektedir. Bu doğrultuda ticaret politikası ile gelişmekte olan ülkelerin sürdürülebilir kalkınması hedeflenmektedir.

Güçlü para ise AB'nin dış ekonomik ilişkilerindeki önemli hedeflerden birini oluşturmaktadır. Tek para kullanımı AB'nin iç politikaları açısından ileri bir bütünleşme hedefinin gerçekleştirilmesini ifade etmektedir. Buna paralel olarak avronun uluslararası rezerv para haline gelmesi ve doların yerini alması, dünya mal ve hizmet ticaretinde en büyük paya sahip olan AB'nin dünya ekonomisinde lider olarak kabul edilmesini sağlayacaktır.

Ancak, AB küreselleşmenin getirdiği dış baskıların yanında genişleme ve yaşanan nüfusun neden olduğu iç baskılar nedeniyle rakipleri karşısında var olabilmek için verimliliğini ve ekonomik büyümesini arttırmak zorundadır. Bu nedenle AB, Lizbon stratejisi kapsamında 2010 yılına kadar dünyanın en rekabetçi ve en dinamik bilgi ekonomisi haline gelmeyi hedef olarak benimsemiştir. 2000 yılında benimsenen bu stratejinin hedeflenenini gerçekleştirmedeki yetersizliği karşısında strateji 2006 yılında gözden geçirilmiştir. AB'nin ticaret politikasının Lizbon stratejisine ve bu çerçevede Birliğin büyüme ve istihdam artışına katkısının arttırılması hedeflenmektedir. Buna AB'nin dış ekonomik ilişkilerdeki demokratik ilkelere verdiği önemi de eklersek, parametrelerin süreç içindeki dönüşümünü özetlemiş oluruz.

III. OTURUM

KÜRESEL AKTÖR OLARAK AVRUPA BİRLİĞİ

Prof. Ali Karaosmanoğlu
Bilkent Üniversitesi

Avrupa'nın Güvenlik ve Savunma Politikası

Avrupa Birliği'nin Uluslararası Platformda Büyük Güç Olması

AB ve Türkiye'nin yüzleştiği içsel ve dışsal tehditlere rağmen, Türkiye ve Avrupa'nın güvenlik politikası alanındaki güvenlik anlayışlarının yavaş fakat devam eden bir şekilde yakınsadığını görebilmekteyiz. Bir tarafta, Avrupalılar etkili bir dış politikanın uygulanabilmesi için askeri gücün gerekliliğini anlamaya çalışmakta; diğer tarafta ise Türkiye kendi bölgesinde güce dayalı siyasetten, güvenlik alanında işbirliği ve sivil güce geçmektedir.

1999'dan itibaren Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) önemli bir mesafe kaydetmiştir. AB, askeri ve politik yapılar kurdu. İlk bağımsız askeri operasyonunu Kongo'da (Artemis) gerçekleştirdi. Balkanlar'daki Barışa Destek Operasyonlarını NATO'dan devraldı. Bazı AB üyeleri ISAF'a katkıda bulunarak yaklaşık 7000 askeri plan dahilinde Afganistan'a yerleştirdi. Günümüzde, AB'nin kendi sınırları dışında konuşlandırılmış 30.000'den fazla askeri bulunmaktadır. "Avrupa Güvenlik Stratejisi"nin Aralık 2003'te AB üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmesi, Birliğin stratejik bakış açısını genişlettiğinin bir göstergesidir. Bu doküman, AB tarihinde ilk kez, mevcut uluslararası bağlamda, katı güvenlik (hard security) unsurlarının en az yumuşak güvenlik (soft security) unsurları kadar önemli olduğunu, stratejik bir farkındalık olarak yansıtmıştır. Benzer bir tutum Avrupa savunmasında da kabul edildi: *Beyaz Kağıt için Teklif*, Mayıs 2004'de AB Güvenlik Çalışmaları Enstitüsü tarafından hazırlanıp yayımlanan bir rapordur. Raporun önsözünde, Enstitü Direktörü Nicole Gnesotto'nun altını çizdiği nokta: "...AGSP gelecek yıllarda büyümeye devam edecek... Onlar beğense de beğenmese de, hazır olsalar da olmasalar da, güvenlik Avrupalı vatandaşların temel ilgileri haline geldiğinde Avrupalılar bu uluslararası düzensizliği engelleyebilecek durumda olmayacaklar."

Anayasal bir yenilgi olmasına rağmen, AGSP'nin gelişmeye devam edeceği beklenmektedir. AGSP, AB'nin çerçeve anlaşmaları dışındaki başkanlık raporlarında, Konsey kararlarında yer almasına rağmen henüz anayasal bir kurum olarak çok fazla gelişmemiş durumdadır. AB Antlaşmalarınca açıkça yasaklanmamış politika alanları AGSP'nin yelpazesine girmektedir. Bu bakımdan, AGSP'nin geliştirilmesine yönelik çabaların uygunluğulu konusunda endişeler meydana gelmesi muhtemeldir. Petersberg'de tanımlanan görevlerin güncellenmesi ve genişlemesiyle birlikte Avrupa Anayasal Antlaşması'nın (AAA) Dayanışma Maddesi (karşılıklı yardımlaşma maddesi) AB'nin stratejik sorumluluklarının arttığının bilincinde olduğunu göstermektedir. Her ne kadar AAA'nın reddedilmesi AGSP'nin

geliştirilmesine yönelik çabaların uygunluğunun sorgulanmasını haklı çıkarabilecek olsa da, yukarıda belirtilen kabul edilmemiş anayasal anlaşmaya ait öngörüler devam eden bir sürecin altını çizerek, üyeleri, kriz ortamında birlikte hareket etmeye yönelik karar alma konusunda cesaretlendirerek, AGSP'nin geliştirilmesi yönündedir. AGSP'nin ilerlemeye devam edeceği argümanının arkasında, referandumları kabul edilmemiş Fransa ve Hollanda'nın politik-askeri karar alma bütünleşmesini kesinlikle kolaylaştırmayacakları vardır. Böylece AGSP'nin daha fazla geliştirilmesi hükümetlerarası düzeyde kalacaktır. En küçük bir bütünleşme seviyesi bile sorun olmaya devam edecektir. Bununla beraber üyeler, sisteme çare kabilinden katılmayı ve katılmamayı tercih eden mekanizma esneklikleri ekleyebilirler.

Bu iyimser argümanlara rağmen, gerçek şu ki hiçbir AB devleti önümüzdeki yıllarda savunma harcamalarını arttırmayı kabul etmeyecektir. Aksine daha da kesme eğilimindedir. İnsan gücü yoğun barış hareketlerinin arttığı bir dönemde toplam insan gücü de azalmaya devam etmektedir. Yaratılacak bir Avrupa savunma bütünleşmesi yoluyla bu yetenek eksikliğinin çaresinin bulunabileceği tartışılabilir. Anayasanın reddedilmesinden sonra, buna rağmen, bu anlaşılması zor bir hal aldı. Anayasal yenilgi şunu belli etti ki, birçok Avrupa ülkesinde, sivil toplumun geleneksel değerleri ön plana çıkmakta ve devlet egemenlik ideolojisini tersine çevirmeye yönelik eğilim, milli karar ve gücün tekeline tercih olunmaktadır.

Yeni güvenlik perspektifi ve çıkarları sebebiyle AB genişlemesi, stratejik karar alma sürecini muhtemelen daha karmaşık hale getirecektir. Bu, daha fazla uyum ve yakınsama gerektirecektir. Fakat AB topraklarının büyümesi ve sınırlarının istikrarsız bölgelere kadar uzanması, aynı zamanda AB'nin stratejik farkındalığını ve gelecek yaşama kabiliyetini arttırmasını sağlayabilir.

Türkiye'nin potansiyel "katı güç" yardımları

Türkiye, AGSP'ye katkı sağlayabilecek önemli bir askeri potansiyele sahiptir. Bu bağlamda, Ana Amacı desteklemek için çoktan bir tugay büyüklüğünde birlik ve 36 savaş uçağı önerdi. Bundan başka, Türkiye'nin coğrafi konumu üslerle, limanlarla, ve güç projeksiyon yeteneğini kolaylaştıran ve lojistik sağlayan diğer NATO standartlarındaki kuruluşlarla AGSP için bir güç çarpanı oluşturmaktadır. Türkiye deniz ve karadaki iletişim hatlarının (enerji rotaları da dahil olmak üzere) güvenliği ve füze savunma sistemlerinin plana göre yerleştirilmesi için iyi konumlanmış durumdadır.

Türk kuvvetleri terörle mücadele ve barış operasyonlarında değerli tecrübelerle sahiptir. Sonraki, Petersberg tipi düşük olduğu kadar yüksek seviyedeki Petersberg görevlerinin insan gücü yoğun operasyonlarında, iyi eğitilmiş ve disipline edilmiş asker gerekliliğini Türkiye önerebilir. Türk ordusunun bu tip operasyonlardaki önceki kayıtları, yüksek seviyedeki deneyim ve askeri diplomasi kabiliyetini ve sivil halka yardım sağlamasını doğrulamaktadır. Türk askerinin yerel halkla münasebet kurma avantajı vardır. Türkiye'nin kültürel hısımlığı taliki şartlar altında, Afganistan ve Kosova'da olduğu gibi bir değerdir.

AB Güvenlik Çalışmaları Enstitüsü tarafından basılan bir rapora göre, AGSP üç temel yetenek açığına sahiptir: kaldırıcı kuvvet, asker koruma kabiliyeti, ve savaş kabiliyeti. Türkiye'nin coğrafi konumu, askeri olanakları ve iyi eğitilmiş silahlı güçleri, bu sorunların çözümünde yardımcı olabilir. Bunlara ek olarak, konumu AGSP'nin stratejik zeka kabiliyetine katkıda bulunabilir.

Ali
Karaosmanoğlu -
Türkiye'nin kültürel hısımlığı taliki şartlar altında, Afganistan ve Kosova'da olduğu gibi bir değerdir

Türkiye'nin Gelişen "Yumuşak Güç" Kabiliyetleri

Türkiye Soğuk Savaş sonrasında Avrupa güvenliğine çoktan yardım eder hale gelmişti. Bosna ve Kosova'daki barış operasyonlarına hem karadan hem de havadan katıldı. Balkanlardaki AB bağlantılı operasyonlara katkı sağlamaya devam etmektedir. Aynı zamanda Adriyatik'teki deniz operasyonlarına da katılmıştır. Türkiye, Afganistan'daki istikrarın ve barışın inşası çabalarına, iki kez ISAF komuta sorumluluğu varsayımıyla asker göndererek, Afgan askerlerini eğiterek ve inşaat işlerine yardım ederek katılmıştır. Ankara'da BİO merkezi bulunmaktadır. Ayrıca Gürcistan ve Azerbaycan'a ve bazı Ortadoğu ülkelerine askeri eğitim sağlanmaktadır.

Türkiye'nin güvenlik ve dış politika kültürü değişim geçirmektedir. Bu, askeri güce daha az itimat edilerek diplomasiye, sivil enstrümanlara, ve ortak güvenliğe ve çok taraflılığa daha fazla önem verilmesiyle açıklanabilir. Bunlar, Türkiye'nin Karadeniz ve Hazar bölgesindeki diplomatik ve stratejik tutumuna dahil edildi. Ankara, Bulgaristan ile olan bütün problemlerini itimat ve güvenlik inşası önlemlerinin uygulamalarıyla halletmiştir. NATO genişlemesini desteklemiştir. Balkanlar ve Afganistan'da, yukarıda belirttiğim, bu bölgelerdeki NATO, BİO, ve AGİT operasyonlarına aktif katılarak istikrara katkıda bulunmuştur. Ayrıca Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) planı, Karadeniz Ortak Deniz Görev Grubu, ve Çokuluslu Güneydoğu Avrupa Tugayı gibi ortak güvenlik düzenlemelerinde de inisiyatif almıştır. Bu, Türkiye'nin uluslararası güvenliğe yardımlarının kapsamlı listesi olmak niyetinde değildir. Türkiye'nin çok taraflılık ve ortak güvenlik girişimleri, bölgede onun pozisyonunu çoktan bir Batılı güç olarak birleştirdi. Yumuşak gücü ve etkinliğinin AB üyeliğine yaklaşmasıyla artacağı beklenebilir.

Ortadoğu'nun bir istikrar ve refah bölgesine dönüşümünü görmek Türkiye'nin temel ilgisidir. Laik ve demokratik bir devlet aynı zamanda da Müslüman bir ülke olarak komşularına Batılı demokratik ve liberal değerleri yansıtmada iyi pozisyon almıştır. Başbakan Erdoğan ve Dışişleri Bakanı Gül, Ortadoğu ülkelerinde politik, sosyal ve ekonomik reformların gerekliliğini birçok fırsatta belirtmişlerdir. Aynı zamanda demokrasinin toplumdaki belirli gruplara özgü olmadığını bunun evrensel ve "modern günümüz gerekliliği" olduğunun altını çizmektedirler.

Türkiye'nin son zamanlardaki diplomatik eylemleri arttı. Ankara, Filistinliler ve İsrail ile sıklıkla kontak kurmakta. İsrail ve Pakistan arasındaki ofisleri iyi yürüterek, ikisini İstanbul'da bir araya getiren başarılı bir toplantı sonucunda iki ülke arasında uzlaşmaya varıldı. Bu, Hebran'daki Geçici Uluslararası Huzur'un parçası olmaktadır. Geçen sene, tarihte ilk kez, demokratik bir seçim yoluyla İslam Konferansı Örgütü'nün Genel Sekreterliğine bir Türk (Prof. Ekmelettin İhsanoğlu) seçildi. Yakınlarda Dışişleri Bakanı Gül, Irak'ın Sünni liderleri ile ABD Büyükelçisi Baghdad Zalmay Halilzad'ı İstanbul'da bir araya getirdi.

Türkiye'nin üyeliği, Türkiye'nin ve AB'nin bakış açılarını ayrı ayrı genişletecektir. Bu, AB'yi dış ve güvenlik politikasını daha geniş bir çerçevede yeniden tanımlaması yönünde cesaretlendirecektir. Bu, kültürel çoğulculuğu ilerletecek ve medeniyetler çatışması teorisinden esinlenen argümanlar arasındaki ilişkiyi hafifletecektir. Katılma, aynı zamanda Türkiye'nin bakış açısını da genişletecektir. Göreceli olarak, hala Kuzey Irak'a çok fazla odaklanmış olan mevcut dar görünümü kendine olan güvenin artmasıyla değişecektir. Ankara ve sivil toplum Kuzey Irak ve Kürt nüfuslu

**Ali
Karaosmanoğlu -
Türkiye'nin üyeliği,
AB'yi dış ve
güvenlik
politikasını daha
geniş bir çerçevede
yeniden
tanımlaması
yönünde
cesaretlendirecektir**

kendi güneydoğusundaki, sivil güvenlik görünümüne daha fazla dikkat edecektir.

Katılım süreci Türkiye'deki demokratik ve liberal değişime yardımcı olacak ve bu, sırasıyla Birliğin sivil bir güç olarak kredibilitelerini arttıracaktır. Sonuç olarak Türkiye'nin katılımı AB'nin yeteneklerini ve Akdeniz, Ortadoğu ve Avrupa-Asya'daki kredibilitelerini ciddi anlamda stratejik bir aktör olarak arttıracaktır.

Enerji Güvenliği

Şu anda AB petrol tüketiminin %76'sını ve gaz tüketiminin %40'ını ithal etmektedir. Bu figürlerin önümüzdeki 20-30 yıl içerisinde her biri ayrı ayrı %90 ve %70 oranlarına yükselmesi beklenmektedir. AB'nin %40 kadar gaz ithalatı şu anda Rusya'dan gelmektedir ve bundan sonra da oradan gelecektir. AB'nin yeni üyeleri ve adayları da yüksek derecede petrol ve gaz bağımlıdır. Ayrıca AB, Kuzey Denizi'ndeki petrol ve gaz kaynaklarının kademeli olarak azalmasından korkmaktadır. Bu gerçekler AB'yi ithal ettiği enerjiyi çeşitlendirmesi gerekliliği yönündeki reformlara sevk etti. Böylece enerji güvenliği (damarların ve kaynakların, araştırma ve işletme aktivitelerinin güvenliği) AB için azami öneme sahiptir. Elbette ki bu, Ortadoğu/İran Körfez alanının aynı zamanda Karadeniz ve Hazar havzasında da güvenliğini ve istikrarını gerekli kılmaktadır. Türkiye enerji güvenliği problemine güç dengesi olarak değil, "neojopolitik" yönden bakmaktadır. Hazar ve Karadeniz bölgelerinde Türkiye'nin politikası, ortak güvenlik düzenlemeleriyle bölge istikrarına yardım etmektir. Enerji güvenliği de kaçınılmaz olarak bir güvenlik unsurudur.

Yakınsayan Türk ve Avrupa enerji çıkarları düşünüldüğünde, petrol ve gazın AB pazarına sabit ve güvenli olarak akmasına Türkiye'nin ziyadesiyle yardımı olur. Enerjinin daha sabit bir şekilde akması ve enerji arz rotalarının çeşitlendirilmesi AB'nin rekabet edebilirliğini arttıracaktır. Sonuç olarak Türkiye'nin Avrupa'ya tam üyeliği AB'nin stratejik varlığını, kritik bölgelerdeki barış ve istikrarın sağlanmasına yönelik yardım kapasitesinin geliştirilmesi yönünde arttıracaktır. Bu, AB'nin ABD ile yeni işbirliği yollarından önce olacaktır.

Transatlantik Ortaklığı

Etkili bir transatlantik stratejik ortaklığı AB ve ABD için gereklidir. Güçlü bir AB'nin "katı" ve "yumuşak" güçlerini, Amerikan gücünün meşruluğu için birleştirmesi elzemdir. Irak'taki savaş iyice belli etti ki ABD'nin, müttefiklerinin yaptığından daha fazlasına ihtiyacı var. Diğer taraftan AB, ABD'nin haylaz dünyadaki güvenlik çeşitliliği meydan okumalarıyla ilgilenmesine ihtiyaç duymaktadır. Transatlantik ortaklığı AB'nin ABD ile sert parite tabanında ortaklık kurabilmesi kapsamında sağlıklı ve verimli olacaktır. Türkiye'nin katılımı, AB'nin itibarını ve Washington ile az veya çok aynı seviyede pazarlık edebilme fırsatını sağlayacak olması bakımından kapasitesini arttıracaktır.

Prof. Meliha Altunışık
Ortadoğu Teknik Üniversitesi

Avrupa'nın Enerji Politikaları ve Dış Politikasına Etkileri

Avrupa Enerji Yolları

Sunuşumu dört temel soru üzerine şekillendireceğim ve bu sorular üzerinden argüman geliştirmeye çalışacağım. Birincisi aslında oldukça tanımlayıcı bir soru. Durumu bir parça anlatmak amacıyla, Avrupa Birliği'nde enerji güvenliği meselesinin ne olduğunu açıklamak istiyorum. İkinci olarak Avrupa Birliği'nin ortak enerji politikası geliştirme çabalarının ne aşamada olduğundan söz edeceğim. Üçüncü nokta, Avrupa Birliği'nin bu çerçevede çeşitli bölge ve ülkelerle işbirliğini nasıl tanımladığına bakmaya çalışacağım. Son olarak da, Türkiye'nin bütün bu tartışma ve gelişmelerdeki konumuna, Avrupa Birliği'nin bu anlamda Türkiye'ye nasıl baktığına ilişkin bir şeyler söylemeye çalışacağım.

Birinci konuya dönersek; enerji güvenliği meselesi nedir? Buradaki argüman açık; enerji güvenliği meselesi Avrupa Birliği için gittikçe artan bir öneme sahip. Enerji güvenliğinin aslında üç boyutu var. Biri hemen akla gelen *siyasi krizlere bağlı olarak arzın kesilmesi* ya da *arzın azalması* sorunu. Ancak enerji güvenliği tabii ki yalnızca bu değil, iki boyutu daha var. Bunlardan bir tanesi *ithal bağımlılığı*. Avrupa Birliği büyük ölçüde dış kaynaklara bağımlı. Diğer de *çeşitlendirme meselesi*, yani Avrupa Birliği enerji açısından hem dışa bağımlı hem de çok az sayıda ülkeye ya da bölgeye bağımlı. Bu çeşitlendirmenin de yine üç boyutu var: Hem *enerji kaynağının çeşitlendirilmesi* açısından, hem *ithal edilen ülkeler* açısından hem de *transit ülkeler* açısından bir çeşitlendirme söz konusu. Dolayısıyla çeşitlendirme de Avrupa Birliği'nin içinde bulunduğu enerji ihtiyaçları açısından çok önemli bir nokta.

Bütün bunlar enerji güvenliği dediğimiz meseleyi oluşturuyor. Bununla ilgili verilere bakarak hemen sıralayacak olursak; öncelikle Avrupa Birliği'nin enerji ihtiyacının büyük bir kısmının hala fosil yakıtlarla karşılandığını görüyoruz ve bunlar arasında da uzun yıllardır birinci sırada petrol, ikinci sırada doğalgaz yer alıyor. Yine verilere baktığımız zaman, örneğin 2003 yılında Avrupa Birliği 25 üyeye ulaştığında, petrolün Avrupa Birliği enerji ihtiyacının yüzde 37.6'sını, doğalgazın da yüzde 23.5'ini karşıladığını görüyoruz. Buradan anlaşılacağı gibi, sıralama birinci olarak petrol, ikinci doğalgaz daha sonra kömür, nükleer ve yenilebilir enerji kaynakları diye devam ediyor. Ancak görüldüğü gibi Avrupa Birliği enerji ihtiyacını büyük oranda petrol ve doğalgazdan karşılıyor. Daha da önemlisi önümüzdeki on yıllar için yaptığı projeksiyonlarda da Avrupa Birliği, bu bağımlılığın aslında artarak devam edeceğini kendisi de söylüyor. Örneğin 2030 yılı için yapılan projeksiyonda, Avrupa Birliği enerji ihtiyacının yüzde 35'ini petrolün, yüzde 32'sini ise doğalgazın karşılayacağı söyleniyor. Burada dikkat ederseniz, doğalgazda bir artış gözleniyor. Avrupa Birliği ülkelerinde, daha temiz bir yakıt olması nedeniyle uzun süredir doğalgaza bir geçiş var ama yine de petrol 2030 yılında da birinci sırada yer alıyor.

Bu durumu başka bir boyutta ele aldığımızda, Avrupa Birliği'nin enerjide dışa bağımlı olduğunu görüyoruz. Avrupa Birliği'nin bugün enerji ihtiyacının yüzde 50'si ithal ediliyor ve bunun ileride de devam edeceğine ilişkin projeksiyonları var. Buna bağlı olarak iki temel enerji kaynağının yani petrol ve doğalgazın büyük oranda ithalata bağlı olduğunu görüyoruz. Avrupa Birliği'nin yerel üretimi gittikçe azalıyor. Ayrıca Avrupa Birliği'nin önemli

kaynaklarından biri olan Kuzey Denizi'ndeki petrol ve doğalgazın azalacağı yönünde de projeksiyonlar var. Yani Avrupa Birliği'nin enerjide dışa bağımlılığı daha da artacak. Örneğin petrolde bugünkü üretim kapasitesiyle yerel üretimin ancak sekiz yıl daha süreceği söyleniyor. Doğalgazda da benzer bir durum söz konusu. Bugünkü üretimle yerel üretimin on dört yıl sonra biteceği tahmin ediliyor. Bu projeksiyonlar değişebilir ama yerel üretimin artan ihtiyacı karşılayamayacağı de çok açık bir biçimde görülüyor.

Enerji güvenliği meselesini bir nokta daha ileriye götürürsek, Avrupa Birliği'nin yalnızca dışa bağımlı değil, az sayıda ülkeye ve bölgeye bağımlı olduğunu da görüyoruz. Örneğin Avrupa Birliği petrol ihtiyacının büyük bir kısmını Ortadoğu ve Kuzey Afrika'dan karşılıyor. Doğalgaz ihtiyacının büyük bir bölümünü hatta hemen hemen hepsini Rusya, Cezayir ve Norveç'ten karşılıyor. Avrupa Birliği üyesi 25 ülkenin oranlarına baktığımız zaman, enerji ihtiyacının yüzde 40'ını Rusya'nın, yüzde 30'unu Cezayir'in ve yüzde 25'ini Norveç'in sağladığını görüyoruz. Dolayısıyla Avrupa Birliği'nin yalnızca dışa bağımlı değil aynı zamanda çok az ülkeye bağımlı olması sorunu daha da büyütüyor. Bu çerçevede son noktada, bu ülkelerin ve bölgelerin istikrarsızlık sorunuyla karşı karşıya olduğunu düşünürsek, bu durum da enerji güvenliği meselesinin daha da önemli hale getiriyor. Dolayısıyla birinci nokta enerji güvenliği sorununun önemi.

İkinci nokta; Avrupa Birliği'nin bu sorunla ne ölçüde başa çıktığı ya da ortak bir enerji politikasını ne ölçüde geliştirdiği. Aslında bu durumun Avrupa Birliği'nin ortak enerji politikası oluşturmasına ivme kazandırdığı da bir gerçek. Avrupa Birliği'nin özüne baktığımızda, Birliğin kurucu antlaşmalarda da enerji meselesinin önemli olduğunu görüyoruz. Ancak özellikle 1973-74 petrol krizinden sonra enerji bağımlılığı meselesinin gündeme geldiğini ve ondan bu yana Avrupa Birliği'nin yavaş yavaş enerji meselesinde bir ortak politikaya doğru gittiğini görüyoruz. Bu tabii ki zor bir süreç. Çünkü enerji aynen dış politika ve güvenlik meselelerinde olduğu gibi aslında birçok ülkenin kendi egemenlik alanında gördüğü ve bu konuda supranasyonaliteye çok fazla ağırlık vermek istemediği bir alan. Ama buna rağmen üye ülkelerin enerji güvenliği konusunda politikalarının öneminin devam etmesine rağmen ortak politika geliştirme konusunda kaçınılmaz bir trend de var. Gerçekten bunun çeşitli aşamaları olduğunu ve yakından baktığımızda ortak politika trendinin varlığını açıkça görüyorsunuz.

İlk baştaki çabaların sınırlı kaldığı görünüyor. 1973-74'ten sonra Avrupa Birliği bir Avrupa-Arap diyalogu geliştirmeye çalıştı ancak bu politika çok başarısız oldu. Başarısızlığa rağmen Avrupa Birliği bu konuda çalışmalarına devam etti. Özellikle de Komisyonun bu konuda bir öncü rolü olduğunu görüyoruz. Avrupa Komisyonu sürekli olarak hazırladığı raporlarla böyle bir ortak enerji politikası için gereken zemini hazırlamaya çalışıyor. Son dönemde de 1997'deki Komisyonun çıkardığı Beyaz Kitap'ta bu konunun önemi vurgulandı. Bunun üzerine ortak politika oluşturma yönünde bir adım olan Yeşil Kitap 2001'de ilk olarak yayınlandı, ki bunun başlığı "Enerji Arzının Güvenliği İçin Avrupa Stratejisine Doğru"ydü. Burada enerji güvenliğinin Avrupa Birliği önünde önemli bir mesele olduğunu ve ancak üçlü bir stratejiyle hem içerideki pazarı yeniden tanımlayarak, burada bir liberalleşmeye giderek, hem çevre konusuna dikkat ederek, hem de Avrupa Birliği'nin üçüncü ülkelerle ilişkilerinde enerji meselesine önem vererek bu konuyla başa çıkılabileceği Yeşil Kitap'ta açıkça ortaya kondu ve o dönemden beri de çeşitli uygulamalara girildi.

Ortak enerji politikasının şimdi yeni bir boyut kazandığını düşünüyorum çünkü son yıllardaki gelişmeler Avrupa Birliği'ni bu konuyu tekrar gündeme getirmeye zorladı. Nedir bunlar? Birincisi talep açısından dünyadaki

gelişmeler. Bu gelişmeler Avrupa Birliği ile enerjiye ulaşmaya rekabet eden ülkelerin sayılarının artması, özellikle Çin'in ve Hindistan'ın enerji ihtiyacı ve bu ihtiyacı karşılamak üzere Avrupa Birliği ile bir rekabet halinde olması. Onun dışında genel olarak dünya enerji piyasasındaki gelişmeler, rafine kapasitesinin azalması, yedek kapasitenin azalması ve bütün bu gelişmelerin petrol ve doğalgaz fiyatlarını inanılmaz ölçülerde artırması. Bu nedenler Avrupa Birliği'nin son dönemde enerji meselesine tekrar eğilmesine yol açtı. Son olarak da Rusya ve Ukrayna arasında Ocak 2006'da çıkan kriz yine Avrupa Birliği'nin enerji meselesi üzerine tekrar politika geliştirme ihtiyacını artırdı.

Bu gelişmeler sonunda Aralık 2005'te devlet ve hükümet başkanları zirvesinde bir karar alındı ve Komisyonun bu konuda bir çalışma yapması istendi, Komisyon da bu konuda yeni bir "Yeşil Kitap" hazırladı. Bunun başlığı da "Sürdürülebilir Rekabetçi ve Güvenli Enerji İçin Bir Avrupa Stratejisi." Bu aşamada bir strateji geliştirmek için ilk aşama olan "Yeşil Kitap" Mart 2006'da yayımlandı. Burada tabii sürdürülebilirlik çevre boyutuna atıf yapıyor, rekabetçilik içerideki liberalleşmeyle ilgili, güvenli enerji de bu enerji güvenliği meselesiyle ilgili. Komisyon bu "Yeşil Kitabı" tartışmaya açtı. Tartışma hala devam ediyor ve bahardaki Avrupa Konseyi'nde, daha sonra da Avrupa Parlamentosu'nda ele alınması düşünülüyor. Dolayısıyla henüz karar aşamasında değil ama Komisyonun raporu bize Avrupa Birliği'nin enerji politikası konusundaki görüşleri hakkında ipuçları veriyor.

Burada neler üzerinde durulduğuna bakarsak; Aslında bu raporun ilk cümlesi şu: "Avrupa yeni bir enerji dönemine girmiştir." Burada yeni krizlerin ortak bir strateji geliştirmeyi mutlak kıldığı söyleniyor. Bu konuda Avrupa Birliği'nin mutlak bir politika oluşturması gerektiğinin altı çiziliyor. Aynı zamanda ilginç bir şekilde karşılıklı bağımlılık ilkesi bu kitapta çok ön plana çıkıyor, ben bunun Ukrayna Krizi ile ilgili olduğunu düşünüyorum. Ukrayna krizi Avrupa Birliği'nde -ki Avrupa Birliği doğalgaz açısından Rusya'ya büyük ölçüde bağımlı- büyük bir kriz yarattı. Çünkü Rusya, bir zamanlar OPEC'in yaptığı gibi, doğalgazı bir silah olarak kullanabileceğini göstermiş oldu. Avrupa Birliği bunun karşılığında bu karşılıklı bağımlılık ilişkisini ortaya koyuyor. Avrupa Birliği burada Rusya'ya bağımlı olduğunun ancak Rusya'nın da Avrupa Birliği'ne bağımlı olduğunun altını çiziyor. Çünkü Avrupa Birliği Rusya'nın en büyük pazarını oluşturuyor. Bütün boru hatları sistemi bu bağımlılık ilişkisine göre oluşturulmuş, yenileri de buna göre oluşturuluyor. Ortada hemen değiştirilebilecek bir pazar olmadığına göre, Rusya'nın doğalgazını nereye satacağı sorunu ortaya çıkıyor. Bütün bu ilişkiler dolayısıyla "Yeşil Kitap"ta karşılıklı bağımlılık ilkesi üzerine çok büyük bir vurgu var.

Avrupa Komisyonu bu noktada altı temel alan saptıyor ve bunlardan biri tutarlı bir enerji dış politikası. Avrupa Birliği, ya da en azından Komisyon, tutarlı bir enerji politikası için enerji politikasını Avrupa Birliği'nin dış politikasıyla uyumlaştırılması gerektiğini, ikisinin bir arada düşünülmesi gerektiği fikrini açıkça ortaya koyuyor.

Üzerinde durulan bir başka konu, arz çeşitlenmesi meselesi, özellikle yeni doğalgaz ve petrol boru hatlarının finanse edilmesi, bunun için finansman bulunması. Özellikle doğalgazda Rusya'ya bağımlılığın azaltılması isteği iyice ortaya çıkmış durumda. Bu noktada Hazar Havzası'ndan söz ediliyor. Aynı zamanda petrol ile ilgili olarak Avrupa Birliği'nin Kuzey Afrika ve Kara Afrika'sıyla ilgisi olduğu ortaya çıkıyor. Aynı zamanda Orta Avrupa petrol boru hatlarından söz ediliyor. Çünkü Avrupa Birliği'nin karşılaştığı bir mesele de Avrupa Birliği içinde özellikle petrol, doğalgaz hatları ve bunların

birbirine entegrasyonu açısından bir network oluşturulması. Bu çerçevede yine Hazar havzası petrolünün, Ukrayna, Romanya ve Bulgaristan üzerinden Avrupa Birliği şerefinesine girmesi üzerinde duruluyor.

İkinci nokta üretici ülkeler, transit ülkeler ve diğer aktörlerle işbirliğinin geliştirilmesi. Burada yine karşılıklı bağımlılık ilkesi üzerinden düşünülüyor. Üretici ülkeler açık, transit ülkelerin önemi de açık, diğer uluslararası aktörlerle, özellikle ABD ile bu konuda işbirlikleri ve iletişimin artırılması üzerinde duruluyor. Son olarak Avrupa ölçeğinde bir enerji topluluğu yaratılması ve komşuluk politikasının enerji politikasıyla uyumlaştırılması meselesi çok önemli ve burada stratejik ortaklık olarak iki ülkenin adı veriliyor: Ukrayna ve Türkiye. Bu raporda bu iki ülkenin Güneydoğu Avrupa enerji topluluğuna entegrasyonu boru hatları çerçevesinde öne çıkıyor ve Güneydoğu Avrupa enerji anlaşmasına da katılmaları bekleniyor. Dolayısıyla ikinci nokta üzerinde şunu söyleyebiliriz; belki halen enerji meselesi üye ülkelerin egemenlik alanında ama burada da supranasyonaliteye doğru büyük bir hamle yapıldığı ortada ve gittikçe bu meselelerin Avrupa Birliği düzeyinde ele alınacağını söyleyebiliriz. Komisyonun son raporu da gerçekten bunun önemli bir örneği.

Üçüncü nokta, bu ortak enerji politikası oluşturma çabalarının dış politikayı ne ölçüde etkilediği, ikisi arasında ne ölçüde bir ilişki kurduğu. Son raporda bu ikisinin çok bağlantılı olduğunun açıkça ortaya çıktığını ve gittikçe Avrupa Birliği'nin üçüncü ülkelerle ilişkilerine bir enerji boyutu getirmeye çalıştığını görüyoruz. Örneğin bu komşuluk politikasında, bu "action plan"larda enerji meselesinin de işin içine girdiğini görüyoruz ve özellikle üç ülke ya da ülke grubu ön plana çıkıyor. Bunlardan bir tanesi Rusya. Avrupa Birliği'nin Rusya ile Sovyetler Birliği'nin dağılmasından itibaren enerji alanında özel ilişkiler geliştirmeye çalıştığı çok açık. Önce 1991'de "Enerji Şartı" hazırlandı, 1998'de yeterli ülkenin imzalamasıyla yürürlüğe girdi. "Enerji Şartı"nın en büyük amacı, bu ülkelerde özellikle Rusya'da, altyapı yatırımlarının uluslararası rekabete açılması ve bu konuda düzenlemeler yapılmasıydı. Daha sonra Rusya ile üretim paylaşımı anlaşması imzalandı, ortaklık ve işbirliği anlaşması imzalandı, böylece Avrupa Birliği-Rusya enerji diyalogu başladı. 2000 yılında da bir enerji ortaklığı ortaya çıktı. Fakat burada iki taraflı bir sorunla karşı karşıyayız. Avrupa Birliği ortak enerji politikası için Rusya çok önemli bir aktör. Ancak bu ilişkiyi ilerletmek açısından hem Rusya'dan kaynaklanan sorunlar var hem de AB'den kaynaklanan sorunlar var. Rusya'dan kaynaklanan sorunlar nedir? Rusya'da özellikle Putin döneminde enerjide yabancı yatırıma izin verilmek istenmiyor ve Rusya enerji anlaşmasını imzalamasına karşın "Enerji Şartı"na onaylamıyor. Duma'da buna karşı çıkışlar olduğunu söyleyerek Rusya enerji piyasasını yabancı yatırıma açmak istemiyor. Rusya'da bu konuda büyük bir direnç var. Bu da Avrupa Birliği ile ilişkilerin Avrupa Birliği'nin istediği şekilde gelişmesini engelleyen bir faktör. Rusya'da şu anda yabancı yatırım zaten çok az düzeyde. En çok İngiliz yatırımı var. Son "Yeşil Kitap"ta da Rusya'da enerji sektörüne yabancı yatırım öneriliyor. Öneri, Rusya ile ilişkilerin geliştirilmesi, Rusya'nın üzerine baskı kurulması, özellikle G8 çerçevesinde Rusya'nın bu antlaşmaları onaylaması ve enerji meselesini yabancı yatırıma açması yönünde.

Fakat bu konuda Avrupa Birliği bugüne kadar bir türlü başarı kazanamadı. Örneğin son olarak Rusya, Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olmak istedi, bu çerçevede de Avrupa Birliği ile müzakerelerini sürdürdü. Burada Rusya'daki doğalgaz fiyatının dünya fiyatlarına yakınlaştırılması konusunda bir anlaşma da sağlandı. Rusya bu konuda aşamalı olarak ödün verdi ancak yabancı yatırım konusunda ödün vermiyor. Bu konu Avrupa Birliği'nin Rusya ile ilişkilerini geliştirmesini engelliyor. Yakın tarihte bu konunun

kolay bir şekilde çözüleceği de görünmüyor. Bu gelişmeler küresel dengeler açısından da önemli. Avrupa Birliği'nin özellikle son dönemde Rusya ile iletişim politikalarında başka zorlukları da var ve bu enerji meselelerine de yansımış durumda. Burada bir tıkanma söz konusu.

Bunların ötesinde Avrupa Birliği'nden kaynaklanan meseleler de var. Bunlar da özellikle üye ülkelerin ortak enerji politikası çerçevesinde değil de kendi egemenlikleri ve kendi çıkarları çerçevesinde Rusya ile enerji ilişkileri kurması meselesi. Özellikle Almanya bu konuda oldukça aktif ve Rusya ile enerji konusunda özel ilişkiler geliştiriyor. Dolayısıyla Avrupa Birliği de burada çok ortak hareket edemiyor, üye ülkeler bunu büyük ölçüde egemenlik alanları açısından görüyorlar ve enerji dış politikasının jeopolitik yönleri hala üye ülkeler tarafından yürütülüyor. Dolayısıyla bu da ortak politikanın gelişmesine ve Rusya ile ilişkilerin geliştirilmesini engelleyen bir konu.

Bütün bunların ne tür etkileri olacak? Bir taraftan Avrupa Birliği Rusya'ya büyük ölçüde bağımlıyken, diğer taraftan da Rusya ile ilgili sorunların Avrupa Birliği'nin istediği şekilde çözülememesini getiriyor. Bunlar, örneğin teknik altyapı sorunu, bir yatırım gerektiriyor. Ancak Rusya bunu henüz yapabilmiş değil ve bütün bunların Avrupa Birliği'nin enerji güvenliği açısından önemli tehditler olduğunu görebiliriz.

İkinci grup ülke Ortadoğu ülkeleri. Avrupa Birliği yine Ortadoğu'ya ilişkin olarak da çeşitli politikalar geliştirmeye çalışıyor. Biri Barselona süreci ile başlayan Güney Akdeniz ile ilgili politikalar ve bunlar içerisinde enerji de bulunuyor. Güney Akdeniz Enerji Forumu kurulmaya karar verildi ve enerji işbirliğinin geliştirilmesine yine MEDA programı çerçevesinde çeşitli mali yardımların enerji projelerine yönlendirilmesi söz konusu. Avrupa Birliği Haziran 2005'te OPEC'le de bir ilişki geliştirdi. OPEC ile diyalog toplantısı 2005 yılında yapıldı. Avrupa Birliği petrolünün yüzde 40'ını OPEC ülkelerinden alıyor dolayısıyla onlarla da ilişkilerini geliştirmek istiyor. Yine Körfez İşbirliği Örgütü'yle Avrupa Birliği'nin ilişkileri var fakat Ortadoğu meselesinde bu enerji işbirlikleri genel siyasi politikaların gölgesinde kalıyor. Bu da Avrupa Birliği'nin dış politikasıyla enerji politikasını uyumlaştırmasını büyük ölçüde zorlaştırıyor.

Daha önce de söz edildiği gibi Ortadoğu'dan Avrupa Birliği'ne farklı bir bakış var. Yani ABD ile Avrupa Birliği'nin Ortadoğu politikası bir ölçüde ayrımlaştırılıyor ama bir taraftan da özellikle son dönemde Avrupa Birliği ve ABD'nin Ortadoğu bağlamında belli konularda daha uyumlu politikalar geliştirdiklerini görüyoruz. Örneğin Avrupa Birliği'nin Hamas'a karşı uyguladığı ambargonun, Ortadoğu'ya büyük zarar verdiğini düşünüyorum. İran konusundaki uyumlu bir politika var büyük ölçüde. Aynı zamanda Lübnan konusundaki ve Suriye üzerindeki politika dolayısıyla da Avrupa Birliği'nin genel dış politikasındaki sorunlarının enerji politikasına yansımış olduğunu ve orada da bir uyumlaşmanın olmadığını görüyoruz.

Hazar havzasına gelince, son olarak Avrupa Birliği burada da bir politika geliştirmeye çalışıyor. INNOGATE-Avrupa devletler arası petrol ve doğalgaz taşımacılığı programı destekleniyor ve buradan da Avrupa Birliği'nin enerji ihtiyacının bir kısmının karşılanması isteniyor. Fakat genel olarak Avrupa Birliği'nin dış politika inisiyatiflerindeki zayıflığın enerji politikasında ve

enerji politikasının dış bağlantılarında ortaya çıktığını görüyoruz. Dolayısıyla Avrupa Birliği açısından burada da bir çıkmaz söz konusu.

Son olarak Türkiye'ye bağlarsak, aynı zayıflığı Türkiye bağlamında da görüyorum.

Enerji güvenliği meselesinde Türkiye coğrafi konumu itibariyle çok ön planda. İki önemli enerji havzasının arasında ve de Avrupa Birliği ile müzakere sürecinde bir ülke. Nitekim Baku-Tiflis-Ceyhan boru hattının açılması gibi bazı gelişmeler de var ve bu gelişmeler Türkiye'nin önemini daha da artırdı.

Yunanistan ile var olan boru hattı projesi var. Bu proje ile Türkiye'ye gelen doğalgazın Hazar bölgesinden hatta belki İran'dan -tabii İran şu anda mümkün değil, Amerika da bunu istemiyor- Yunanistan'a oradan İtalya'ya bağlanması söz konusu. Dolayısıyla bir takım projeler var ama Avrupa Birliği'nin Türkiye'nin bu önemini görmekte çok yavaş kaldığını, sınırlı kaldığını düşünüyorum. Komisyon ilerleme raporlarına baktığımızda ancak son yıllarda Türkiye'nin transit ülke konumuna bir referans görüyorsunuz. Ancak "Yeşil Kitap"ta Türkiye adı Ukrayna ile birlikte bir transit ülke olabilir diye bir kere geçiyor. Dolayısıyla Avrupa Birliği'nin bu dış politikasıyla enerji politikasını birleştirememesi sorununu Türkiye konusunda da çok açıkça ortaya çıktığını görüyorum. Avrupa Birliği ile müzakerelere başlamış, enerji konusunda kilit bir konumda olduğu çok açık olan bir ülke için Avrupa Birliği'nin özel politikalar geliştirmesi gerektiğini düşünüyorum ancak bunları göremiyoruz. Aynı şeyi Ortadoğu politikasında uyumlaştırmama meselesinde de görüyorum. Avrupa Birliği Türkiye'ye bakıp Ortadoğu politikasında Türkiye ile bir uyumlaşma içine girebilir. Türkiye'yi "soft power" olarak gören ABD, Türkiye'nin gerekli potansiyeli olmasına rağmen Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye bakışında bu perspektifin çok öne çıkmadığını düşünüyorum.

Prof. Atila Eralp
Orta Doğu Teknik Üniversitesi

AB'nin geleceğinde Türkiye'nin yeri

Küresel Güç Avrupa Birliği içinde Türkiye'nin rolü

Avrupa Birliği (AB) dinamikleri içerisinde Türkiye'nin rolü konusunda, Türkiye'deki tartışmalarla Avrupa'daki tartışmalar ne yazık ki senkronize değil. Türkiye'de hepimizin bildiği gibi tartışma şöyle bir noktaya geliyor; AB bütünleşme süreci artık sona eriyor ve Türkiye'nin böyle sona doğru giden bir Birliğe katılımına fazla ihtiyaç yok. AB'deki tartışma da esasında sorunlu bir tartışma. AB daha çok siyasi ve coğrafi sınırları nasıl olmalı konusunu tartışıyor, bu aslında AB'nin geleceğini ilgilendiren bir konu. Geçtiğimiz haftalarda Brüksel'de elliye yakın Avrupa Üniversitesi ve araştırma merkezinin bir araya geldiği bir toplantıda AB'nin siyasi ya da coğrafi sınırları olmalı mı, olmamalı mı konusu gündeme geldi. Orada olan 100'e yakın kişi, özellikle siyasi anlamda sınırlarının olmaması konusunda ortak bir noktaya geldi, bu tartışmalar açısından oldukça ümit veren bir durum.

AB, şu anda son derece sorunlu bir dönemden geçiyor. Anayasa Antlaşması'nın kabul edilmemesi, kurumsal düzenlemenin yapılamaması, genişleme sürecinin çok yoğun tartışmalardan geçmesi, sancılı dönemin başlıca göstergeleri. Bütün sürece, bu tartışmalara baktığım zaman, Avrupa bütünleşmesini, ekonomik bütünleşmeden siyasi bütünleşme aşamasına geçişin sancılıları olarak görüyorum. Elbette ki siyasi bütünleşmeye geçmek kolay değil, zaten bu aşamada daha çok siyasi işbirliği aşaması olarak düşünmek yararlı olabilir. AB entegrasyonu siyasi işbirliğini geliştirme çerçevesinde çeşitli tartışmalar ve gelişmelerin yaşandığı bir süreçtir. Böyle bakıldığı zaman ekonomik bütünleşmede oldukça mesafe kazanmış olan AB ve AB bütünleşme süreci, şimdi siyasi meselelerde de mesafe kazanmak istiyor ve bunu hızla değişen bir uluslararası ortamda yapıyor, o yüzden de uluslararası ortamın dışarıdan gelen etkileri de çok fazla.

Bu çerçevede AB'nin geleceği üzerine tartışmalara baktığımız zaman, AB açısından bir yandan geçmişten gelen federal model mi, hükümetler arası işbirliği modeli mi hakim olsun, diğer yandan genişleme ile derinleşme meseleleri nasıl bir arada yer alsın gibi tartışmalar ön plana çıkıyor. Burada geçmişten gelen bir konu daha da önem kazanıyor, bu da esnek entegrasyon meselesi. AB bütünleşme sürecinde özellikle siyasi konulara ağırlık verdikçe esnek entegrasyonu daha da ön plana almaya başladı. Bu eskiden de tartışılan bir konuydu ama şimdi daha çok öne gelmeye, daha fazla tartışılmaya başladı.

Esnek entegrasyonun nasıl şekilleneceği ve bundan ne anlaşılacağı konusuna gelebiliriz, çünkü herkes aynı şeyi anlamıyor. Üye sayısının şu an 25 olması ve bundan sonra daha fazla artacak olması genişlemenin önünü açmak için başka bir çarenin kalmadığını ortaya çıkarıyor. Birçok konuda o konuların içinde olan aktörlerin daha yakın işbirliği yapmaları, böyle bir şeye olanak sağlamak için de esnek entegrasyonun artık kaçınılmaz olduğu ortaya çıkıyor. Esnek entegrasyonun böyle ön plana çıktığı bir durumda Türkiye'nin durumunu nitelendirirsek; ben esnek entegrasyonun Türkiye'nin üyeliğini kolaylaştıracağını düşünüyorum. Türkiye'nin üyeliği, entegrasyon modelinin daha katı modellerden daha esnek modellere doğru ilerlemesinde daha kolaylaşacak. Ancak esnek entegrasyonda üyeliğin niteliği değişebilir, bu ne anlama gelir onu da düşünmek lazım. Esnek entegrasyon bir yandan belki Türkiye'nin üyeliğini daha kolaylaştıracak bir süreç olabilir ama öbür yandan da üyeliğin niteliğini, üyeliğin haklarını, Birliğe üye olanların kurumsal haklarının ona sağladığı hakları değiştirebilir. Bu açıdan da merkezden çevreye kayma gibi bir durum söz konusu olabilir, bunun da sakıncaları olabilir bunları düşünmek lazım.

Sizinle paylaşmaya çalışacağım ikinci düşünce; benim gözlemleyebildiğim kadarıyla bir yandan esnek entegrasyon modellerinin etkisi artarken, Avrupa bütünleşme sürecinde siyasi konularda işbirliğinin daha arttığı bir sürece doğru gidiyoruz. Baktığımız zaman, Türkiye'de AB'nin siyasi aktör olmadığı gibi tartışmalar yoğun bir şekilde yapılıyor, ancak AB siyasi konularda uzun zamandır çok mesafe kat ediyor. Sadece genişleme politikasını hesap edersek, genişleme politikası ile AB sürekli olarak siyasi mesafe kat eden aktör konumunda. Onun ötesinde AB son yıllarda ortak dış ve güvenlik politikasında da çok mesafe kat etti. Anayasa Antlaşması kabul edilmedi ama Antlaşma'nın en kabul edilen kısmı, belki de en çok kabul edilecek kısmı dış politika ve güvenlik alanında ki kısımlar. Hatta şu an bu

konularda büyük bir anlaşma varken, dış politika ve güvenlik politikası kısmını ayrı bir hükümetlerarası konferansa götürerek biran önce onaylama ve bu konularda uygulamaya geçme yönünde tartışmalar yapılıyor. Bu da siyasi işbirliği konularının giderek önem kazandığını gösteriyor. Zaten sürece baktığımız zaman Solana'nın temsil ettiği gücün gitgide ağırlığını arttırdığını görüyoruz. Birçok konunun içinde artık Solana'nın önemli bir aktör olarak işlerin içinde olduğunu ve onun temsil ettiği mekanizmanın gitgide kurumsallaştığını gözlemleyebiliyoruz. Bu açıdan da siyasi işbirliğini artmakta olduğunu söyleyebilirim.

Bu, Türkiye açısından ne anlama geliyor? Esasen dış politika ve savunma alanı açısından Türkiye için son derece önemli bir alan açılıyor. Ancak dış politika ve savunma meselesi her zaman Türkiye'nin tam üyeliğini bekleyen konular halinde yani ancak Türkiye tam üye olduğu zaman bu süreçlerin içinde yer alabilir. Enerji politikasında da aynı süreci yaşıyoruz. Müzakerelerde bazı alanlar fazla müzakere edilemez, onlarda da uyum çalışmaları önemli. Bu alanlarda üyeliği beklemeden veya üyelik sürecindeyken daha fazla nasıl girilebilir, daha fazla işbirliği neler yapılabilir bunlarla ilgili önemli bir müzakere alanı olduğunu düşünüyorum. Ama ne yazık ki ne AB, ne Türkiye bu aşamada bu konulara çok girmiş değil. Daha ziyade teknik meseleler ilerliyor ama teknik seviyeye sürekli siyasi çeşitli mülahazalar karışıyor. Bir anlamda karışan siyasi mülahazalar hem AB'nin hem Türkiye'nin enerjisini daha negatif taraflara çeviriyor ve böyle tıkanan süreçler yaşanmasına neden oluyor. Oysa bazı alanlar çok daha dinamik ve iki tarafı da besleyecek ve olumlu noktalara doğru gidebilecek alanlar. Bu alanları ben dış politika, güvenlik ve enerji gibi ve hatta biraz sonra değineceğim komşuluk politikası alanlarında olduğunu görüyorum. AB'de bu alanlardaki politikasını çok net belirlemiş değil, orada da çok dinamik bir süreç var, o alanlarda da çok boşluklar var ve Türkiye'den iyi, yaratıcı fikirler çıkarsa, bu süreçlere katkı yapabiliriz, bunları düşünürsek iyi olabilir, biz buna yeteri kadar girmiyoruz. En azından üniversitelerimizin, araştırma merkezlerimizin daha farklı bir yaklaşım içine girmesi ve AB geleceği çerçevesindeki süreçlere Türkiye hangi alanlarda nasıl katkı yapabilir, Türkiye'nin de bu işlere bakışını ortaya koyarak bu tartışmaların içine girilmesi lazım.

Genişleme süreci ve komşuluk meselesine gelirsek; AB'nin geleceği ile ilgili tartışmalarda yine en önemli konulardan birisi AB'nin genişleme süreciyle ilgili tartışmalar. Buradaki dinamiklere bakarsak, AB artık genişlememeli diyenler ağırlığını arttırıyor ama çeşitli açılardan baktığımızda ve eğilimleri göz önüne aldığımızda bu süreç bence devam edecek. Türkiye bu süreçte çok tartışmalı olarak ilerliyor ama Türkiye konusunda da artık taahhütlerin yapıldığını ve bunun yavaş da olsa sürmesi gereken bir süreç olduğunu görüyoruz. Türkiye ile birlikte önem kazanan Batı Balkanlar konusu da genişleme açısından önem kazanacak ve kazanıyor. Önümüzdeki on yılda Batı Balkanların genişleme sürecine dahil edilmesiyle ilgili sürecin içine girilecek. Bu Türkiye'nin işini belki de kolaylaştırabilir. Çünkü Türkiye tek başına ele alındığı zaman bu konunun üzerine çok yoğunlaşıyor ve çok daha sorunlu bakışlar ortaya çıkıyor. Türkiye de Hırvatistan'dan başlayarak Balkanlar grubunun içerisine doğru ilerlemeye başlıyor ve ben şunu hissediyorum; ileride Türkiye konusu referanduma sunulduğu zaman Batı Balkanlarla birlikte sunulursa başka; tek başına sunulursa başka sonuç çıkar. Şimdiki eğilimlere baktığımız zaman bunu kestirebilmek mümkün. Batı Balkanların girmesiyle birlikte AB'nin genişleme süreciyle ilgili bir iletişim stratejisi oluşturması daha mümkün. Bu bağlamda genişleme sürecinin devam edebileceğini, Batı Balkanların da AB'ye girebileceğini böylece Türkiye'nin de bu süreçte zaman içinde öneminin daha da artabileceğini düşünüyorum. Aynı durumu Doğu Akdeniz açısından baktığım

Atila Eralp - Doğu Akdeniz ve Batı Balkanlarla birlikte ben Türkiye'nin de genişleme sürecinde kalacağını ayrıca AB'nin bu meselelerden dolayı Türkiye'ye önem vereceğini düşünüyorum

zaman da görüyorum. Doğu Akdeniz'deki süreçler açısından esasında ilginç bir durum yaşıyoruz. Kıbrıs'ın üyeliği bence Türkiye'nin üyeliğini zorunlu hale getiriyor. Bu belki aşırı bir görüş olacak ama bana göre Kıbrıs'ın üyeliği Türkiye'nin bu süreçten kopmamasını hatta bu süreçte daha da ilerlemesini sağlayan bir süreç, çünkü Doğu Akdeniz'deki sorunları çözmek için artık bölünmüş bir Kıbrıs adasının sakıncaları herkes tarafından görülüyor. Türkiye'nin bu süreç içerisinde olmasının önemi de Doğu Akdeniz'deki süreçler açısından ortaya çıkıyor. Yani Doğu Akdeniz ve Batı Balkanlarla birlikte ben Türkiye'nin de genişleme sürecinde kalacağını ayrıca AB'nin bu meselelerden dolayı Türkiye'ye önem vereceğini düşünüyorum.

Komşuluk konusuna gelince, AB politikalarında komşuluk meselelerinin önemi artıyor. AB genişlemenin de belli sınırları olması gerektiğini dolayısıyla genişlemeden çıkarılacak derslerle komşuluk politikası oluşturulması lazım olduğunu görüyor. Bu aşamaya kadar oluşturulan komşuluk politikaları çok tartışılıyor, eleştiriliyor ve yeteri kadar genişleme politikasından dersler çıkarılmadığı ortaya koyuluyor. AB'nin komşuluk politikasının daha iyi şekillendirilmesinde de Türkiye'nin katkısı olabilir. Örneğin Türkiye'nin büyük önem verdiği Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ), şimdi AB'nin de önem verdiği bir mekanizma haline geliyor. KEİ'de esasında çok güzel bir bölgesel işbirliği modeli var. AB ise yavaş yavaş bölgesel işbirliği modellerinden uzaklaşıp teker teker ülkelerle aksiyon planları oluşturuyor ve bunun bazı avantajları olmasına rağmen diğer yandan bölgesel işbirliğini de olumsuz etkileyen tarafları var. Bence bunların daha fazla anlatılması lazım ve KEİ gibi modellerin AB entegrasyon sürecine alternatif değil, AB entegrasyon süreciyle birlikte düşünülecek süreçler haline getirilmesinde fayda var diye düşünüyorum. Türkiye'nin bu anlamda KEİ ve başka komşuluk ilişkileriyle AB komşuluk süreçlerine çok faydalı olabileceğini düşünüyorum.

AB siyasi olarak sancılı da olsa yavaş da olsa belli işbirliği konularında mesafe kat etmeye çalışıyor fakat mesafe kat etmeye doğru yol alırken iki tane önemli konu ortaya çıkıyor. Bunlardan bir tanesi Amerika ile ilişkiler yani transatlantik ilişkiler. Transatlantik ilişkilerin alacağı şekil AB'nin geleceğinin belirlenmesinde de önemli olacak. Yani ABD ile olan ilişkiler daha da tırmanarak gerilimin olduğu, çatışmanın olduğu bir modele mi gidecek yoksa daha fazla işbirliğinin olacağı bir noktaya doğru mu ilerleyecek bu, AB'nin geleceği açısından çok önemli. Bu durum Türkiye'nin konumu ve rolü açısından da önemli. Bush sonrasında Amerika, şimdikinden daha fazla paylaşmaya, işbirliği modellerine gidecektir ve burada da AB ile ABD arasında değişik alanlarda işbirliğinin gelişmesi daha ön plana çıkabilir. Tek taraflı sistemden eskiden olduğu gibi çok taraflı, Avrupa ve Amerika'nın ve daha başka aktörlerin olabileceği bir sisteme doğru ilerlemek mümkün. Eğer bu yönde bir gelişme olursa böyle bir gelişme içinde Türkiye'nin konumunun daha da güçleneceğini söyleyebiliriz. Yani hem AB hem de ABD içindeki ilişkilerde Türkiye, AB sürecinde ilerledikçe transatlantik ilişkilerde AB'nin konumunu kuvvetlendiren bir aktör haline gelebilir. AB açısından daha kuvvetli bir aktör haline gelebileceği gibi ABD açısından da bu bölgenin istikrara kavuşması açısından da çok önemli bir aktör haline gelebilir. O yüzden transatlantik ilişkilerinin yumuşaması Türkiye'yi AB sürecinde ilerlettiği gibi bir yandan da ABD ile ilişkilerinin daha olumlu şekilde devam etmesini sağlayabilir. Bu konu aynı zamanda İngilizce tabiriyle "soft power" – "hard power" ilişkisine bağlı yani askeri güç veya askeri olmayan güç meselesine.

Uluslararası sistemde uzun zaman askeri güç meselesi önemliydi; içinde yaşadığımız ortamda da ABD'nin özel ağırlığının artmasıyla askeri güç meselesi tekrar önem kazandı. AB'ye baktığımız zaman AB böyle bir güç

değil yani AB'nin gelişimine baktığımızda da bir anlamda Avrupa tarihinden uzaklaşmayı yani II. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa bütünleşmesi biraz Avrupa tarihinden kopuşu simgeleyen bir şey. Yani eskiden olduğu gibi askeri güce veya büyük güç kavramına önem vermekten daha farklı bir noktaya doğru ilerlemek, Avrupa entegrasyonu da bunu simgeliyor ve bu çerçevede de daha farklı bir anlamda güç kavramını geliştirmeye doğru yöneldi. Burada da diplomasiye, demokratikleşmeye, siyasi süreçlere önem veren bir aktör konumuna doğru ilerliyor. Bu modeli sadece Batı Avrupa'da geliştirmede. Bu modeli aldı ve merkezi Avrupa'da geliştirdi; genişleme süreçlerinde yaygınlaştırıyor ama dünyanın başka yerlerinde farklı bir model var o yüzden de bunu evrensel bir model haline getirmesi son derece zor. Yani kendi dünyaya bakışını veya geliştirdiği yaklaşımları dünyaya yaygınlaştırması zor. AB gitgide temelde "soft power" olmasına rağmen bunun yanında askeri güç haline gelmesi zor ama kendisine askeri unsurlar ekliyor ve ikisini bir araya getirmeye, uluslararası sistemdeki gelişmeleri de düşünerek bir model oluşturmaya çalışıyor. Burada AB, askeri olmayan özelliklerinin yanına askeri özelliklerini de eklemeye doğru yönelirken Türkiye yine önem kazanabilir. Çünkü Türkiye askeri olarak kapasitesi ve o anlamdaki mekanizmaları oldukça gelişmiş bir ülke. Fakat bu süreçte aynı zamanda Türkiye'nin de dönüşerek "soft power" haline gelmesi önemli. Türkiye AB süreçlerinde bir yandan soft power haline dönüşürken aynı zamanda öbür kapasitesi de var ve bu bileşke AB'nin içinde bulunduğu bazı sorunlar açısından da faydalı olabilir. AB'nin katkısını hem bölgesel konularda hem de daha geniş şekilde arttırmasına yardımcı olabilir.

Türkiye NATO'da askeri bir gücü ve bir üs konumundaydı. Ben açıkçası Türkiye'nin AB sürecinde böyle bir üs konumuna gelmesini hiçbir şekilde istemem o yüzden de Türkiye'nin AB süreçlerinde kendini askeri güç olarak da düşünmemesi lazım. Sadece böyle düşünürse hem bu süreçlerde ilerleyemeyebilir hem de açıkçası geçmişin bir tekrarı olur yani 1950'lerin Türkiye'si gibi bir durum olur. Güvenlik meselelerini siyasi süreçlerle, demokratikleştirme ile birleştirmek, ayrı bir güvenlik kültürü oluşturmak Türkiye'nin dönüşümünün de bu süreçte demokratikleşme çerçevesinde muhakkak geliştirilmesi ve o anlamda askeri süreçlere daha çok katkısı hem AB süreçlerinde bizi ilerletir, hem de Türkiye'yi demokratikleşmenin önemli bir örneği haline getirir.

AVRUPA BİRLİĞİNDE DEĞİŞEN DİNAMİKLER ÇALIŞTAYI

KONUŞMACILARIN ÖZGEÇMİŞLERİ

I. OTURUM

Prof. Serdar Sayan

Lisans eğitimini ODTÜ İktisat Bölümünde yaptıktan sonra Ohio State University'de (Columbus – ABD) yüksek lisans ve doktora derecelerini tamamlamıştır. 1985 – 1986 yılları arasında Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nde araştırma görevlisi olan Sayan, Eylül 1992'den Mayıs 2004'e kadar Bilkent'te görev yaparak İktisat bölümünden, yardımcı doçent ve doçent ünvanlarını kazanmıştır. Bu dönemde aynı zamanda Bilkent Üniversitesi'nin AB Merkezi Müdürlüğü görevini de yürütmüştür. 2005 yılında Washington'da, Uluslararası Para Fonu (IMF) misafir öğretim üyesi olarak görev yapan Sayan, 2006 Ağustos'undan itibaren TOBB-ETÜ İktisat Bölümü öğretim üyesi olarak görev yapmaya başlamıştır. Prof. Sayan aynı zamanda Dekan Yardımcılığı görevini yürütmektedir.

Prof. Nedime Lerzan Özkale

1982 yılında İTÜ İşletme Mühendisliği Fakültesi'nde lisans, 1984 yılında İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü İşletme Mühendisliği Bölümünde yüksek lisans ve 1989 yılında da İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü'nde doktora eğitimini tamamlamıştır. Mesleki deneyimine 1982 yılında İTÜ İşletme Fakültesi'nde araştırma görevlisi olarak başlamış, 1989 yılında İTÜ İşletme Fakültesi İktisat Anabilim Dalı'nda yardımcı doçent ve 1992 yılında da doçent ünvanlarını kazanmıştır. 2002 yılından bu yana görevini profesör olarak sürdürmektedir.

Yrd. Doç. Sanem Baykal

1969 yılında Ankara'da doğmuştur. Lisans eğitimini 1990 yılında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde, yüksek lisans eğitimini 1994 yılında Avrupa Hukuku alanında Londra Üniversitesi'nde, Jean Monnet bursiyeri olarak yapmıştır. Doktora eğitimini Ankara Üniversitesi'nde Avrupa Birliği Hukuku alanında yapmıştır. Dr. Sanem Baykal Kasım 2003'den beri Ankara Üniversitesi'nde yardımcı doçent olarak görev yapmakta olup Avrupa Birliği Hukuku alanında çalışmaktadır.

Prof. Dr. Nilüfer Narlı

1979 yılında Lisans eğitimini; Ortadoğu Teknik Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakültesi, Eğitim Bölümü'nde (Felsefe Major, Sosyoloji Minor) bölüm birincisi olarak tamamlamıştır. Aynı fakültede İnsan Bilimleri Bölümü'nde lisansüstü çalışmalarına başlamış ve aynı zamanda asistan olarak fakültede görev almıştır. 1982 yılında yüksek lisans eğitimini tamamlayarak, 1983 yılında devlet bursu ile Malezya'da Mukim University Sains Malezya Üniversitesi'nde Doktora eğitimine başlamıştır. Siyaset Sosyolojisi dalında doktora eğitimini sürdürdüğü yıllarda aynı zamanda kadın ve çocuklar üzerine yapılan araştırma projelerinde görev almıştır.

II. OTURUM

Prof. Dr. Mustafa Aydın

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler lisans eğitiminin ardından, Lancaster Üniversitesi'nde Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar yüksek lisansı ile Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler doktorası yapan ve Michigan (1998), Harvard (2002) ve Atina (2003) üniversiteleri ile Richardson Institute for Peace Studies (1999) ve EU Institute for Security Studies'de (2003) misafir araştırmacı olarak bulunan Prof. Dr. Mustafa Aydın, TOBB – ETÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü Başkanıdır; Milli Güvenlik Akademisi, NATO Savunma Koleji, George Marshall European Center for Security Studies ve Atina Üniversitesi'nde de dersler vermektedir.

Yrd. Doç. Sevilay Kahraman

1983 yılında lisans, 1987 yılında yüksek lisans ve 1996 yılında doktora eğitimini Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kamu Yönetimi bölümünde tamamlamıştır. Türkiye Avrupa Birliği ilişkileri, Avrupa güvenliği ve savunma özdeşliği, Avrupa bütünleşmesinin politik ve kurumsal dinamikleri, uluslararası ilişkiler, uluslararası örgütler gibi konularla ilgilenen Kahraman, şu anda yardımcı doçent olarak Orta Doğu Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde ders vermektedir.

Prof. Beril Dedeoğlu

1961 yılında Ankara'da doğmuştur. Yüksek lisans ve doktorasını İstanbul Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde yaparak aynı üniversitede akademik kariyerine başlamıştır. 1995 yılında çalışmaya başladığı Galatasaray Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde 1999 yılında doçent, 2005 yılında profesör olan Dedeoğlu, 2000 yılından beri bölüm başkanlığı görevini sürdürmektedir. Bütünleşme hareketleri, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikaları, AB bütünleşme modelleri konularında dersler vermekte olan ve Faruk Sönmezoğlu'nun derlediği "Uluslararası İlişkiler Sözlüğü" yazarlarından biri olan Beril Dedeoğlu'nun "Adım Adım Avrupa Birliği", "Ortadoğu Üzerine Notlar", "Uluslararası Güvenlik ve Strateji" ve "Dünden Bugüne Avrupa Birliği" adlı kitapları ile yurt dışı ve yurt içinde yayımlanmış çok sayıda makalesi bulunmaktadır.

Prof. Canan Balkır

1972 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü'nden lisan derecesini alan Balkır, yüksek lisans ve doktorasını Ege Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde tamamlamıştır. Yurtiçinde ve yurtdışında çeşitli üniversitelerde eğitim veren Balkır şu anda İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü AB Anabilim Dalı Başkanlığı görevini yürütmektedir.

III. OTURUM

Büyükelçi Nihat Akyol

Dışişleri Bakanlığı Müşaviri ve TOBB Başkan Danışmanı'dır. 1998 – 2002 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti'nin Avrupa Birliği (AB) nezdinde daimi temsilciliğini yürüten Büyükelçi Akyol, diplomasi kariyeri süresince Türkiye – AB ilişkilerinde kilit makamlarda bulunmuştur. AB konusunda

Türkiye'deki önde gelen uzmanlar arasında yer alan Büyükelçi Akyol, 2001 yılında Belçika'da Türkiye'nin AB üyeliğini desteklemek için faaliyete geçen Türkiye – Avrupa Vakfı'nın kurucusu, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı'nın da mütevelli heyet üyesidir. Nihat Akyol'un Fransa'daki Nancy Üniversitesi'nden Devlet Hukuku dalında doktorası bulunmaktadır.

Prof. Ali Karaosmanoğlu

Uluslararası Hukuk doktorasını Lausanne Üniversitesi'nden almış olan Prof. Karaosmanoğlu, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (IISS) ve Avrupa Bilim ve Sanat Akademisi üyesidir. Stanford Üniversitesi Hoover Institution'da, NATO'da, Lahey Uluslararası Hukuk Akademisi'nde ve Princeton Üniversitesi'nde araştırma bursları kazanmış ve misafir öğretim üyesi olarak bulunmuştur. Bilkent Üniversitesi'ne katılmadan önce Boğaziçi Üniversitesi ve ODTÜ'de öğretim üyeliği yapan Prof. Karaosmanoğlu, Türk dış politikası, strateji ve güvenlik politikaları konularında çalışmalar yapmaktadır.

Prof. Meliha Altunışık

ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde öğretim görevlisi olan Altunışık,, 1994 yılında Boston Üniversitesi'nden doktora derecesi almıştır. 1989 – 1990 yılları arasında Harvard Üniversitesi Orta Doğu Çalışmaları Merkezi'nde Fulbright Burslususu olarak çalışmıştır. Sayın Altunışık Orta Doğu bölgesi, Türkiye'nin Orta Doğu politikası, Hazar Petrolleri konularında araştırmalarını sürdürmektedir.

Prof. Atila Eralp

Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü'nden 1972 yılında mezun olduktan sonra ABD'nin Güney Kaliforniya Üniversitesi'nde Uluslararası İlişkiler alanında yüksek lisans ve doktora yapmıştır. ODTÜ Uluslararası İlişkiler bölümü başkanıdır. Uluslararası ilişkiler kuramı, Avrupa entegrasyonu, Avrupa birliği - Türkiye ilişkileri konularında dersler vermekte ve araştırmalar yapmaktadır. Prof.Dr. Atila Eralp'in bu konularda yurtiçi ve yurtdışı kitap ve dergilerde yayınlanmış çalışmaları bulunmaktadır.

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE DEĞİŞEN DİNAMİKLER

Çalıştay

TOBB - Ekonomi Teknoloji Üniversitesi (ETÜ) 4. Kat Senato Salonu

18 Ekim 2006, Çarşamba

Sabah Oturumu: 09.30 – 12.00 / Öğleden Sonra Oturumu: 13.30 – 18.00

Açış Konuşması: Prof. Güven SAK

Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) Direktörü

09.45 – 12.00

I. OTURUM: AB'NİN İÇ YAPISI

Moderatör: Prof. Serdar SAYAN, TOBB – Ekonomi Teknoloji Üniversitesi

Sunum: AB Ekonomisi

AB Ekonomisinin Mevcut Durumu ve Geleceğe Dönük Projeksiyonlar

Prof. Lerzan ÖZKALE, İTÜ

Sunum: Birliğin Siyasi Dinamikleri

Anayasal Anlaşmadaki Açmazlar

AB'nin İçinde İç Entegrasyon Süreci

Avrupa'daki İktidarların Siyasi Yönelimleri

Yrd. Doç Sanem BAYKAL, Ankara Üniversitesi

Sunum: AB'nin Sosyo Kültürel Dinamiği

İrkçilik, İslam fobisi, Avrupa'nın demografik yapısı

AB'de çok kültürlülük algılaması

Prof. Nilüfer NARLI, Bahçeşehir Üniversitesi

12.00 – 13.30

Öğle Yemeği

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE DEĞİŞEN DİNAMİKLER

Çalıştayı

13.30 – 15.30

II. OTURUM: AB'NİN DIŞ İLİŞKİLERİ

Moderatör: Prof. Mustafa AYDIN, TOBB – Ekonomi Teknoloji Üniversitesi

Sunum: Genişleme & Komşuluk İlişkileri

AB'nin Genişleme Stratejisi

Yrd. Doç. Dr. Sevilay KAHRAMAN, ODTÜ

Sunum: Transatlantik İlişkiler

NATO, Terör Odaklı Stratejiler

Prof. Beril DEDEOĞLU, Galatasaray Üniversitesi

Sunum: Dış Ekonomik İlişkiler

AB'nin Dış Ekonomik İlişkilerini Belirleyen Parametreler

Prof. Canan BALKIR, Dokuz Eylül Üniversitesi

15.30 – 16.00

Çay - Kahve arası

16.00 – 18.00

III. OTURUM: KÜRESEL AKTÖR OLARAK AB

Moderatör: Büyükelçi Nihat AKYOL, TOBB

Sunum: Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP)

AB'nin Uluslararası Platformda Büyük Güç Olması

Prof. Ali KARAOSMANOĞLU, Bilkent Üniversitesi

Sunum: Avrupa'nın Enerji Politikaları ve Dış Politikasına Etkileri

Avrupa Enerji Yolları

Prof. Meliha ALTUNIŞIK, ODTÜ

Sunum: AB'nin Geleceğinde Türkiye'nin Yeri

Küresel Güç Avrupa Birliği içinde Türkiye'nin Rolü

Prof. Atila ERALP, ODTÜ

	18 Ekim 2006 Toplantı Katılımcı Listesi	
	ADI-SOYADI	KURUMU-GÖREVİ
1	Nilgün Arısan Eralp	ABGS-Uluslararası Daire, Genel Sek. Yard
2	Vehbi Dinçerler	Eski Dışişleri Komisyonu Başkanı
3	Temel Ersoy	Cumhurbaşkanlığı Güv.Koord.Şb.
4	İsmail Sayılır	SAREM, Binbaşı, Plan Koordinasyon Şube Müdürü
5	Özdem Sanberk	Emekli Büyükelçi
6	Nihat Akyol	TOBB
7	Kadir Bayraktar	TOBB
8	Necdet Pamir	ASAM, Genel Koordinatör
9	Şanlı Bahadır Koç	ASAM, Araştırmacı
10	Sanem Baykal	Ankara Üniversitesi – Hukuk - Öğ.Üyesi
11	Atila Eralp	ODTÜ-Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
12	Meliha Altunışık	ODTÜ-Uluslararası İlişkiler, Öğretim Üyesi
13	Sevilay Kahraman	ODTÜ – Uluslararası İlişkiler, Öğretim Görevlisi
14	Ali Karaosmanoğlu	Bilkent Üniversitesi -Uluslararası İlişkiler Bölümü/ Dış Politika Enstitüsü
15	Beril Dedeoğlu	Galatasaray Üniversitesi, Öğr.Görevlisi
16	Canan Balkır	Dokuz Eylül Üniversitesi, Öğr. Görevlisi
17	Nilüfer Narlı	Bahçeşehir Üniversitesi, Öğr. Görevlisi
18	Lerzan Özkale	İTÜ – İktisat – Öğretim Görevlisi
19	Mustafa Aydın	TOBB – ETÜ, Öğretim Görevlisi
20	Serdar Sayan	TOBB – ETÜ, Öğretim Görevlisi
21	Ömer Saatçioğlu	TOBB – ETÜ, Öğretim Görevlisi
22	Burhan Türkşen	TOBB – ETÜ, Öğretim Görevlisi
23	Tuğrul Arat	TOBB – ETÜ, Öğretim Görevlisi
24	Hüseyin Pazarcı	TOBB – ETÜ, Öğretim Görevlisi
25	Sinem Açıkmeşe	Ankara Üniversitesi Araştırma Görevlisi
26	Güven Sak	TEPAV

27	Derya Sevinç	TEPAV
28	Nihat Ali Özcan	TEPAV
29	Hüseyin Erdem	TEPAV
30	Asuman Erdem	TEPAV
31	İpek Aydın	TEPAV
32	Ömer Fazlıoğlu	TEPAV
33	Neslihan Kaptanoğlu	TEPAV
34	Utku Tuncay	TEPAV
35	Osman Göktuğ Tanrıkulu	TEPAV
36	Esen Çağlar	TEPAV
37	Zeynep Songülen	TEPAV
38	Cihan Dizdaroğlu	TEPAV
39	Cihan Kıykaç	TEPAV

Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV), Türkiye’de kamu politikalarını şekillendirmek, bağımsız politika araştırmaları gerçekleştirmek ve ülkemizde kamu politikaları tasarımı sürecine katkıda bulunmak üzere Aralık 2004’te faaliyete geçmiştir. TEPAV, 20. yüzyılda, gelişmiş ülkelerin kamu politika tartışmalarında büyük yer kaplayan düşünce kuruluşu geleneğinin Türkiye’deki ilk temsilcilerinden biri olma özelliğini taşımaktadır. TEPAV’ın ilk beş yılki faaliyet giderlerini karşılamak üzere Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği’nin (TOBB) katkısıyla bir fon oluşturulmuştur. Kuruluşundaki bu sağlam maddi temel, TEPAV’ın hem bağımsızlığını garanti etmekte, hem de ülkemizdeki daha önceki benzer denemelere göre avantajını oluşturmaktadır.

TEPAV bünyesinde üç ayrı enstitü bulunmaktadır. İlk olarak Türkiye’nin içinde bulunduğu ekonomik dönüşüm sürecine politika alternatifleri sunmak üzere Ekonomi Politikaları Araştırma Enstitüsü (EPRI) 2004 yılında kurulmuştur. 2004 yılı sonrası dönemde ise hem uluslararası hem de Türkiye’deki ekonomik gelişmeleri izlemeyi, ayrıca istikrar sağlamaya yönelik politika ve uygulamaları incelemek suretiyle kamuoyunu bilgilendirme ve hükümetin ve diğer kurumların çalışmalarına katkıda bulunmayı amaçlayan İstikrar Enstitüsü (ESI) ve Uluslararası Politika Araştırmaları Enstitüsü (IPRI) 2006 yılında faaliyete geçmiştir.

TEPAV’ın temel amacı Türkiye’deki fikir tartışmalarının bilgi içeriğini artırmaktır. TEPAV, Türkiye’nin yaşadığı siyasi, ekonomik ve sosyal dönüşüm sürecine somut, akılcı, bilimsel ve politika temelli araştırmaları ile katkıda bulunmaktadır. Bu çerçevede TEPAV, politika analizlerinde partiler-üstü ve tarafsız bir yaklaşım sergilemektedir.

TEPAV bünyesinde ilk kurulan **Ekonomi Politikaları Araştırma Enstitüsü EPRI**, Türkiye’nin Avrupa Birliği ve küresel ekonomi ile bütünleşme süreçlerinde Türk özel sektörünün yeniden yapılandırılması, kamu politikalarının tasarımı ve karar alma sürecine katkıda bulunulması amacıyla çalışmalarını sürdürmektedir. Bu çerçevede EPRI, Türkiye’nin demokrasi ve piyasa ekonomisine dayanan ilkeler doğrultusunda uluslararası sistemle bütünleşmesi görüşünü benimsemektedir. EPRI, üç temel alanda çalışmalarını düzenlemektedir; Ekonomi Etütleri Programı, Yönetişim Etütleri Programı ve Dış Politika Etütleri Programı.

EPRI Ekonomi Etütleri Programı, çalışmalarını geniş bir alanda (yatırım ortamı, sanayi politikası ve etki değerlendirmesi) Türk özel sektörünün rekabet gücünü artırmaya yönelik olarak sürdürmektedir. Ekonomi Etütleri Programı özel ve kamu sektöründeki karar alıcılara teknik olarak doğru, idari olarak uygulanabilir politika seçenekleri oluşturmayı amaçlamaktadır.

EPRI Dış Politika Etütleri Programı, Türkiye’deki ekonomik ve siyasal dönüşüm sürecinin sürdürülebilir kılınmasına katkıda bulunmak amacıyla dış politika alternatifleri üretmektedir. Uluslararası ilişkilerin tümüyle ekonomi konularından bağımsız değerlendirilemeyeceği günümüzde Dış Politika Etütleri Programı, disiplinler arası, çözüm odaklı ve politika temelli alternatifler üzerine çalışmalarını sürdürmektedir. Program, Türkiye-AB bütünleşme sürecine özel bir önem atfetmekle birlikte ABD, Orta Doğu, Avrasya ve Kıbrıs gibi Türkiye’nin ekonomik dönüşüm süreci ile yakından ilgili alanlardaki siyasi gelişmeleri izlemektedir.

EPRI Yönetişim Etütleri Programı, Türkiye’de sağlıklı bir kamu idaresi ve mali yönetim sistemi oluşturulmasına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Merkezi ve yerel seviyede kapasite geliştirilmesinin önemi göz önünde bulundurularak Program, mali izleme, saydamlık, stratejik yönetim, bölgesel kalkınma ve yönetişimin kurumsallaştırılması politikaları üzerine çalışmalarını sürdürmektedir.

-İstikrar Enstitüsü ESI, istikrar çalışmalarını iki başlık altında toplamaktadır. Birincisi fiyat istikrarı, finansal istikrar, kamu maliyesi ve büyüme-istihdam alanları çerçevesinde makroekonomik politikaların yakından izlenmesi ve yorumlanarak kamuoyuna bilgi

aktarılmıştır. İkincisi ise Türkiye'nin istikrar mücadelesini yakından ilgilendiren konularda çalışmalar yapmak ve projeler geliştirmektir.

Uluslararası Politika Araştırmaları Enstitüsü IPRI, uluslararası ilişkilerde meydana gelen siyasi değişimleri ve uluslararası sistemin yönelimlerini izleyerek Türkiye'nin dış politikasının şekillendirilmesine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede uluslararası politika alanında kamunun bilgilendirilmesi ve somut politika önerilerinin getirilmesi önem taşımaktadır.